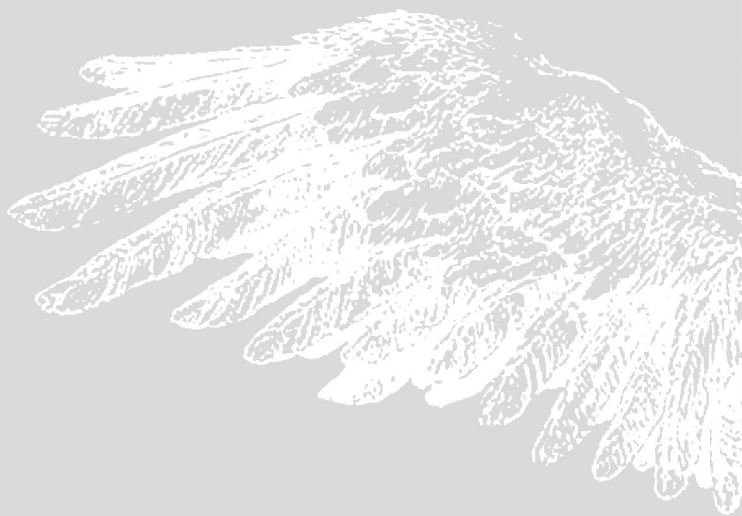

Baltasaras Gracianas

FORTŪNA ANT MEDŽIO

Baltasaras Gracianas

FORTŪNA ANT MEDŽIO

Legendos ir filosofinės alegorijos
iš romano „Kritikonas“

Dėkoju gerbiamai dr. Ilonai Taluntienei, paskatinusiai mane parengti šią knygelę.

Prof. Aleksandra Teresė Veličkienė

Baltasaras Gracianas

FORTŪNA ANT MEDŽIO

Legendos ir filosofinės alegorijos
iš romano „Kritikonas“

Sudarė ir vertė Aleksandra Teresė Veličkienė

Versmė

VILNIUS | 2019

Leidinio bibliografinė informacija
pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų
banke (NBDB).

ISBN 978-609-8148-70-1 (popierinė kn.)

ISBN 978-609-8148-78-7 (elektroninė kn.)

Knygą elektroniniu formatu išleido
„Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų
rengimo centras. Vilnius, 2019-06-18

© Aleksandra Teresė Veličkienė, 2019

© „Versmės“ leidykla, 2019

Baltasaro Graciano gyvenimas
ir kūryba (trumpa apžvalga) ↻ 6

I DALIS

Vaikystės pavasaris ir jaunystės vasara ↻ 9

1 SKIRSNIS

Sudužus jo laivui, Kritilas
susitinka Andrenijų, kuris pasakoja
apie save neįtikėtinus dalykus ↻ 11

2 SKIRSNIS

Didysis Pasaulio kūrybos teatras ↻ 17

6 SKIRSNIS

Amžiaus būseną ↻ 19

7 SKIRSNIS

Apgaulių fontanas ↻ 21

9 SKIRSNIS

Moralinė žmogaus anatomija ↻ 24

11 SKIRSNIS

Sostinės praraja ↻ 40

13 SKIRSNIS

Pasaulinė mugė ↻ 44

II DALIS

Brandos ruduo ↻ 51

1 SKIRSNIS

Universali reforma. Žmogaus amžiaus
tarpsniai ↻ 53

2 SKIRSNIS

Salastano stebuklai ↻ 59

4 SKIRSNIS

Išmintingojo biblioteka ↻ 63

6 SKIRSNIS

Fortūnos malonės ir nemaloningumas ↻ 66

7 SKIRSNIS

Hipokrindos buveinė ↻ 76

12 SKIRSNIS

Valdžios sostas ↻ 79

13 SKIRSNIS

Narvas visiems ↻ 81

III DALIS

Senatvės žiema ↻ 85

1 SKIRSNIS

Senatvei pagarba ir vargai ↻ 87

4 SKIRSNIS

Dešifruotas pasaulis ↻ 96

6 SKIRSNIS

Žinios soste ↻ 99

10 SKIRSNIS

Laiko ratas ↻ 101

11 SKIRSNIS

Gyvenimo anyta ↻ 105

12 SKIRSNIS

Nemirtingumo sala ↻ 109

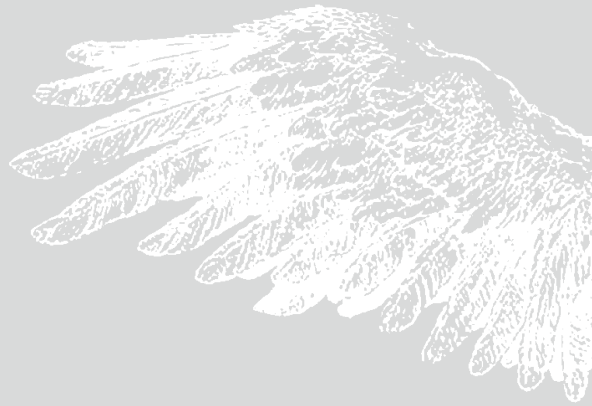
Baltasaro Graciano gyvenimas ir kūryba (trumpa apžvalga)

Baltasaras Gracianas gimė ir gyveno Ispanijoje (krikštytas 1601 m.), jį auklėjo dėdė kapelionas iš Toledo. Jėzuitų kolegijoje gavęs pradinį pasirengimą, vėliau jis studijavo filosofiją Kalatajudoje ir teologiją Saragoose, po to dėstė lotynų kalbos gramatiką Kalatajudoje, filosofiją Valensijos kolegijoje. Literatūrinė jo veikla prasideda 1636 metais, kai Gracianas persikėlė į Ueską ir tapo vietinės jėzuitų kolegijos dėstytoju ir nuodėmklausiu. Čia jį globojo kolegijos rektorius, išsilavinęs didikas Vincencijus Lastanosa, garsus bibliofilas, kolekcininkas, literatas. Čia buvo išleistas ir pirmasis Graciano kūrinys „Herojus“, tipiškas ispaniškojo europietiškojo baroko pavyzdys. Pagrindinėmis didžiųjų darbų kūrėjo savybėmis Gracianas įvardina įžvalgumą, susivaldymą, išlavinimą skonį ir t. t. (iš viso 20). 1670 m. Saragoose išėjo antrasis veikalas „Politikas“, o dar vėliau – traktatai „Šamojis“ ir „Išmintingasis“ bei originalių, kandžių, sąmojingų aforizmų rinkinys „Parankinis orakulas“. Baltasaras Gracianas vis labiau tampa neparankus jėzuitų ordino hierarchams, su kuriais jis nederino nei knygų idėjų, nei jų išleidimo, prisidengdamas lengvai iššifruojamu pseudonimu.

Paskutiniuosius 10 metų (1647–1657), grįžęs į Aragoną ir dėstydamas Šventojo Rašto katedroje, Gracianas sukūrė monumentalų filosofinį romaną „Kritikonas“ apie žmogaus kelią nuo jaunystės iki mirties žmonių visuomenėje. Žvėrių oloje užaugęs naivus jaunuolis Andrenijus susitinka subrendusį vyrą Kritilą ir kartu eina per Gyvenimą.

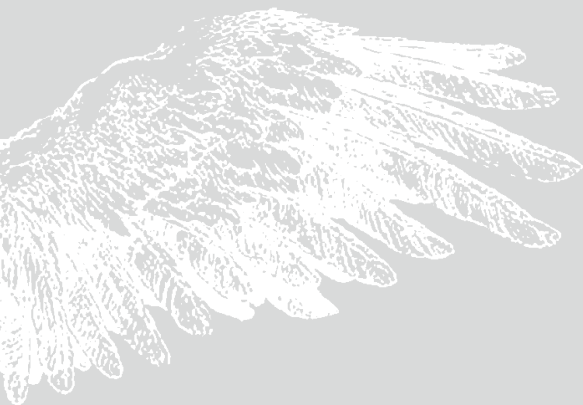
Andrenijus pamažu ima praregėti ir kritiškai įvertinti aplinką, taip formuodamasis kaip asmenybė. Abu keliauninkus per Gyvenimą veda ir moko įvairūs mitologiniai ir paties Graciano sugalvoti personažai. Gyvenimo pabaigoje Gracianas jėzuitų buvo kaltinamas stiliaus manieringumu, nepamatuotos satyros gausa, netikusiais barbarizmais. 1658 m. jis buvo ištremtas, jam uždrausta turėti popieriaus ir rašalo, net pereiti iš jėzuitų į kitą ordiną. Mirė Gracianas užmaršty ir ligotas, tesulaukęs 58 metų.

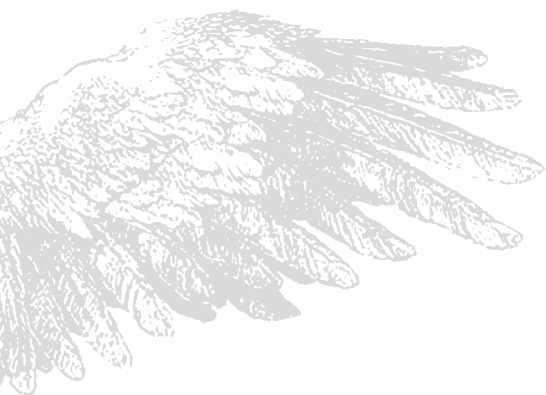
P. S. Knygelė pavadinta „Fortūna ant medžio“ pagal 2-je dalyje šeštame skirsnyje esančią legendą.

I DALIS

Vaikystės pavasaris ir jaunystės vasara

1 SKIRSNIS

Sudužus jo laivui, Kritilas susitinka Andrenijų, kuris pasakoja apie save neįtikėtinus dalykus

Visa tai atsitiko tuomet, kai Senasis ir Naujasis pasauliai nusilenkė prieš žemių valdovą, katalikų Filipą¹, o jo karališką karūną tapo abu šiuos pusrutulius apjuosianti saulės orbita.

Jos spindinčio rato viduryje krištolo skaidrumo vandenyse lyg apvade išsidriekusi salelė – jūrų perlas ir žemių smaragdas. Pavadinimą jai davė palaimintoji imperatorė², norėdama, jog ši sala viešpatautų tarp visų kitų salų ir savo grožiu apvainikuotų okeaną. Ši šlovinga Šventos Elenos sala kelyje iš Senojo pasaulio į Naująjį suteikia prieglobstį vietoje nenustygstančiai Europai ir pasitarnauja kaip nemokamas viešbutis, kurį įsteigė geranoriškoji Dievo valia begalinėse jūrų platybėse iš Rytų plaukiantiems katalikų laivams.

Štai ten, kovodamas su bangomis ir priešindamasis vėjams, o labiausiai Fortūnos žabangoms, įsitvėręs menkutės lentos, ieškojo išsigelbėjimo Gamtos ir Likimo posūnis, žilumu ir priešmirtine giesme panašus į gulbiną. Priartėjus lemtingajai ribai tarp gyvybės ir mirties, jis vaitojo:

¹ Ispanijos karalius Filipas IV (1621–1665 m.). Ptolemajo sistemoje kiekvienai planetai buvo paskirta jos sfera (dangus), o Saulė talpinama 4-je sferoje.

² Imperatorė – Šventoji Elena (apie 247–336 m.).

– O, gyvenime, geriau jau tu neprasidėtum! O jeigu prasidėjai, neturėtum baigtis! Nėra pasaulyje nieko labiau geidžiamo ir trapesnio už tave. Kas tavęs neteko, jau per amžius neįsigys, bijau, kad ir man tu nuo šiolei prarastas. Gamta yra mums lyg pikta pamotė, atimdama žmogui gimstant jo protą ir gražindama jį tik mirties valandą: pirmą daro tam, kad mes pasimėgautume jos dovanojamomis gėrybėmis, o antrą tam, idant kuo labiau kentėtume nuo mus užpuolusių nelaimių. O, tūkstantį kartų lai būna prakeiktas tasai žmonių genties išgama, kuris, sukalęs lentiūkštes su įžūliausia drąsa pirmasis savo gyvenimą patikėjo nenuspėjamos stichijoms! Kalbama, jog jo krūtinę dengė plieniniai šarvai, o aš uždengčiau jį prakeiksmo luitu. Veltui Aiškiaregystė tautas perskyrė kalnais ir jūromis – žmonių nesutramdomas ryžtas tarp jų nutiesė tiltus, idant savo žabangas paskelbtų visame pasaulyje. Betgi visa tai, ką sugalvojo žmonių išradingumas, jiems patiems virto pikta pražūtis: baisus gyvybės naikintojas – parakas, o laivas – iš anksto suręstas karstas. Matyt, mirtis sausumos žemes palaikė per daug ankšta vieta savo piktadarybėms, panorusi kariauti ir jūroje, kad žmogus žūtų visose stichijose. Argi daug nelaimėliui lieka laiptelių ligi pražūties, kai jis įlipa į laivą, pelnytai jam paruoštą šį katafalką? Teisus buvo Katonas³, peikdamas žmones ir netgi save patį už tris didžiausias kvailystes ir svarbiausia iš jų laikydamas tai, kad plaukiojo jūroje.

„O likime, o dangau, o Fortūna! Rodos, pagalvotum, lyg aš tau tiek svarbus, kad taip atkakliai tu mane persekioji, nes juk kartą pradėjus,

³ Katonas – Markas Katonas Cenzorius (234–149 pr. Kr.), gailėjęsis tik dėl 3-jų savo poelgių:

1) paslaptį patikėjo žmonai; 2) plaukė jūra ten, kur galėjo nuvykti sausuma; 3) viena diena pavėlavo surašyti testamentą.

tu nesiliausi, kol galutinai nesužlugdysi. Bet šią liūdną valandą lai mane išgelbės pats mano niekingumas, kad tapčiau vertas amžinojo gyvenimo“, – taip skrodė orą jo aimanos, o pats bangas skrodė rankomis, rodydamas tokią patį atkaklumą ir padedamas Minervos⁴.

Ir, atrodo, tik jo ryžtas tartum jau ėmėsi pergalėti priešiškąją lemtį! Pats likimas pasitraukia – arba iš baimės, arba iš pagarbos, pati mirtis kai kada nesiryžta užpulti dvasios didžiūnų, pati Fortūna jiems maloninga: taip aspidai pasigailėjo Alkido⁵, audros – Cezario, kardai – Aleksandro ir kulkos – Karolio V. Tačiau, deja, nelaimės eina vorele ir tempia viena kitą, o viena baigiasi tik dėl to, kad pagimdytų kitą, dar didesnę.

Plaukikas tarsi jau išvengė pavojaus bendrosios mūsų motinos skreityje, bet iš naujo jį apėmė baimė, kad tik bangos viliodamos jo žiauriai nesudaužytų į pakrantės uolas, panašias į jo Fortūnos akmeninę širdį. Lyg trokšdamas žemės Tantalas matė, jog ji sprūsta iš jo rankų, kai jis jos jau buvo užsikabinęs: nelaimėliui nebeliks nei jūroje vandens, nei žemės sausumoje.

Ir taip dviejų stichijų sandūroje, gaiveliodamasis tarp gyvenimo ir mirties, jis vos netapo negailestingosios lemties auka, kai staiga pasirodė stotingas jaunuolis, angeliškos išvaizdos, o dar gražesnis – darbais. Ištiesęs rankas, jaunuolis jį pačiupo, prisitraukė lyg magnetu, nors ir ne geležiniu, prie savęs ir taip išgelbėjo geram gyvenimui. Plaukikas, iššokęs ant sausumos ir džiaugdamasis išsigelbėjimu, prisiglaudė lūpomis prie žemės ir dėkodamas nukreipė akis į dangų. Po to,

⁴ Minerva (graikų Atėnė) – romėnų mokslo, išminties, amatų deivė.

⁵ Alkidas – Heraklis, Dzeuso ir Alkmenės sūnus.

pasiruošęs apglėbti, pasuko link savo išgelbėtojo, kad jam atsilygintų bučiniiais ir karštomis padėkomis. Bet šis, atlikęs puikų darbą, neatsiliepė nė vienu žodžiu, tiktai šypsena rodė savo didžiulį džiaugsmą, o nesuprantamomis grimasomis – nepaprastą nuostabą. Išgelbėtasis vėlei puolė jį glėbesčiuoti ir dėkoti, klausinėdamas, kas jis ir kokios giminės esąs, bet salos gyventojas į jį žiūrėjo nustebęs ir nieko neatsakinėjo. Senasis tuomet ėmė jį klausinėti įvairiomis kalbomis, mat jų keletą mokėjo, bet be naudos: nenuleisdamas nuo svetimšalio akių, jaunuolis tik keistai judėjo, ir, matyt, nieko nesupratęs, rodė siaubo ir džiugesio grimasas. Galėjai pagalvoti, kad jis – vietinių miškų vaikas, laukinis padaras, jeigu tik to nebūtų paneigę tai, jog sala aiškiai buvo negyvenama, o jaunuolio plaukai – šviesūs ir tiesūs, kaip europiečio subtilūs veido bruožai. Apie aprangą nėra nė ką kalbėti, drabužius jam atstojo vienintelė nekaltybė. Išgelbėtojam buvo kilusi mintis, kad jaunikaitis neturi dviejų dvasios tarnų, iš kurių – vienas žinias atneša, o kitas – išnešioja: klausōs ir sugebėjimo kalbėti. Bet greitai jis įsitikino klystąs: kilus mažiausiam triukšmeliui, jaunuolis įsitempdavo, be to, taip meistriškai mėgdžiojo žvėrių urzgimą ir paukščių čiulbėjimą, jog atrodė, kad gyvulių kalba jam suprantamesnė už žmonių kalbą – tokia įpročio ir lavinimosi nuo vaikystės galia! Laukinėse jo grimasose ir šokinėjime buvo juntami gyvo proto spindulėliai ir siekiančios save išreikšti dvasios pastangos, bet kur nepadeda menas, ten gamta, deja, bejėgė.

Kiekvienas iš jų aiškiai norėjo sužinoti apie kito likimą ir gyvenimą, protingasis ateivis greit suprato, jog svarbiausias trukdis čia bus tai, kad nemoka bendros kalbos. Juk kalba – mąstymo vaisius, kas nemąsto, tas ir nekalba.

„Tad kalbėk, – sakė filosofas, – idant aš sužinočiau, kas tu esi.“ Besikalbant dvasia maloningai atsiveria kitam, savo vaizdiniais pripildytam jo minties. Kas su tavimi nekalba, tas nuo tavęs toli ir, priešingai, tas yra arti, kuris su tavimi, nors ir raštu, bendrauja. Taip išmintingieji praeities vyrai vis dar mums gyvi ir savo amžinybės vertuose kūrinuose kasdien su mumis kalbasi, be perstojo lavindami ainius. Pokalbyje persipina reikalas ir malonumas, išmintingoji gamta pasirūpino sujungti juos visuose svarbiausiuose gyvenimo dalykuose. Per pokalbį reikalingos žinios įgyjamos maloniai ir greitai, kalbėjimas – trumpiausias kelias į žinojimą; pokalbyje išmintis nepastebimai įsiterpia į sielą; kalbėdamiesi, mokslininkai pagimdo kitus mokslininkus. Be bendros kalbos žmonės negali egzistuoti, du vaikai, sąmoningai palikti saloje, išrado kalbą, kad galėtų bendrauti ir suprasti vienas kitą. Dorovingasis pokalbis yra proto dukra, žinių motina, dvasios malonumas, širdžių bendravimas, draugystės saitai, pasitenkinimo šaltinis, vertas asmenybės užsiėmimas.

Visa tai žinodamas, protingasis jūreivis pirmiausia ėmėsi mokyti jaunuolį kalbėti ir greitai čia pasiekė pažangos, mat anas buvo paklusnus ir rodė norą mokytis. Pradėjo nuo vardų – jūreivis pasakė savo vardą – Kritilas, o jaunuolį pavadino Andrenijum; vardai labai tiko, vienas rodė sugebėjimą apmąstyti, o kitas – žmogiškąją prigimtį. Troškimas atskleisti pasauliui savo visą gyvenimą, užspaustą aštrų protą ir sužinoti nežinomas tiesas skatino smalsųjį Andrenijų. Gana greitai jis pradėjo tarti žodžius, klausti ir atsakyti, bandė svarstyti, žodžiams padėdamas gestais, tad liežuviu pradėta išsakyti mintis kai kada buvo papildoma grimasomis. Apie savo gyvenimą iš pradžių pasakėdavo gabalėliais, trupinėliais, pluošteliais, ir toji kalba Kritilui atrodė neįmanomai keista

ir neįtikima; ne kartą jis save peikė, kad nesupranta to, kuo negali patikėti. Bet kai Andrenijus išmoko kalbėti rišliai ir turėjo savo jausmams išreikšti pakankamą žodžių atsargą, jis, nusileisdamas karštiesiems Kritilo prašymams ir naudodamasis jo tinkama pagalba, papasakojo štai tokius dalykus.

Gimęs jis čionykščio kalno oloje, ten jį maitinusi laukinio žvėries patelė, kurią laikęs motina. Kartu su jos vaikais jis žaisdavęs ir ramiai sau augęs, kol pagaliau suaugęs ir, apimtas nepaprasto troškimo daug ką suprasti ir išsiaiškinti, ėmė svarstyti, tas pats jis esąs, kaip tie žvėrys, ar ne, kodėl jis galįs verkti ir juoktis, kai anie to nesugeba. Kančia jam būdavusi tuomet, kai jūros bangos plakdavosi į uolas, griaudėjo uraganas ar žybsėjo žaibai, kai išgirdavo garsus, skleidžiamus, kaip dabar jis suprato, tolumoje laivais plaukusių žmonių. Kai pagaliau jis išlindęs iš tamsiosios olos, pamatęs didingąjį pasaulio tvarkos paveikslą.

2 SKIRSNIS

Didysis Pasaulio kūrybos teatras

Kalbama, jog Aukštajam Kūrėjui baigus kurti pasaulį, jis nusprendęs apgyvendinti gyvas būtybes įvairiose šio milžiniško kūrinio vietose, tokiu būdu jas išdalinant. Taigi, sukvietęs visus gyvus padarus – nuo dramblio iki uodo – pradėjo rodyti įvairias vietas ir kiekvieną klausinėti, kokią iš jų jis malonėtų pasirinkti savo buvimui ir gyvenimui. Dramblys atsakė, kad norėtų miško, arklys pasirinko pievą, erelis – vieną iš oro sričių, ruonis – jūrų platybes, gulbė – ežerą, karpis – upę, varlė – balą. Paskutinis atvyko pirmasis, tai yra Žmogus, ir paklaustas, kas jam tinka ir kur jo stichija, atsakė, jog nepasitenkins kuo nors mažesniu, nei visa Visata, nors ir to jam esą mažą. Visus labai nustebino tokios neadekvačios pretenzijos, bet čia atsirado padlaižūnas, ėmęs tvirtinti, jog jas pagimdė dvasios didybė.

Tačiau gudrioji laputė kitiems gyvūnams tarė:

– Na jau nepatikėsiu! Mano nuomone, čia veikia ne dvasios didybė, o kūno niekingumas. Viso Žemės paviršiaus jam, matai, mažą, jis lenda gilyn ir atveria, ieškodamas sidabro ir aukso, žemių gelmes, norėdamas patenkinti savo gobšumą, užgriozdina ir kemša orą aukščiausiais pastatais – trokšdamas patenkinti savo pasipūtėlišką didybės jausmą; raižo jūras ir nardo į vandenių sūkurius, vaikydamasis perlų, ambros ir koralų, idant papuoštų savo niekingus apdarus; verčia visas stichijas mokėti jam duoklę: iš oro reikalauja paukščių, iš ugnies – karščio

maistui paruošti, kuris pamalonintų, o ne tik patenkintų jo rajumą, iš žemės reikalauja medžiojamų gyvūnų. Ir jis dar skundžiasi, kad viso šito jam maža! O, baisusis žmonių gobšumas!

Čia balsą pakėlė Vyriausiasis Kūrėjas ir tarė:

– Klausykite, žinokite, atsiminkite: Žmogų aš sukūriau savo rankomis, idant jis būtų mano tarnas, o jūsų – šeimininkas, tad kaip visko valdovas jis ir nori viską valdyti. Bet aš suprantu taip, Žmogau, – kreipėsi jis į Žmogų, – jog valdyti tu privalai kaip asmenybė, o ne kaip gyvulys, – dvasios, o ne pilvo galiomis. Tu būsi visko, kas sutverta, šeimininkas, bet ne vergas, – daiktai turi tau paklusti, o ne priversti tave jiems paklusti. Visą tu pripildysi savo protu ir dėkingumu man, tai yra, visuose mano sukurtuose stebukluose gerbsi dieviškąjį tobulumą – nuo kūrinijos verždamasis prie Kūrėjo.

Kritilas ir Andrenijus vaikšto po pasaulį ir ieško žmonių.

6 SKIRSNIS

Amžiaus būseną

Taigi ieškojo jie žmonių, bet veltui. O kai jau pavargo ir nuliūdo, susitiko kažkokį padarą – pusiau žmogų, pusiau arklį. Kritilas apsidžiaugė, o Andrenijus išsigandęs paklausė:

– Koks čia nevykęs pabaisa?

– Nebijok, – atsakė Kritilas. – Tai netgi labiau žmogus, nei patys žmonės, tai – karalių mokytojas ir mokytojų karalius – išmintingasis Cheironas. Labai vietoj ir laiku pasirodė – dabar jis mus pavedžios po šitą pirmąją pasaulio priemenę ir pamokys gyventi, kas naujokams netgi labai svarbu.

Kritilas priėjo prie Cheirono guviai jį sveikindamas, o Cheironas į tai atsiliepė su dviguba pagarba. Tuomet Kritilas jam pasakė, jog iešką žmonių, jau šimtą kartų praėję pirmyn ir atgal, betgi nė vieno žmogaus taip ir neužtikę.

– Bevaisis amžius. Nė kiek nesistebiu, – tarė Cheironas, – mūsų amžiuje sunku surasti žmogų, turiu galvoje, tokį, kuris būtų panašus į praėjusių amžių vyrus.

Jūs ką – tikėjotės sutikti Italijoje doną Alonsą Didžiadvasį, Ispanijoje – Didįjį Kapitoną, o Prancūzijoje – Henriką IV, apvainikavusį savo špagą karūna, o ginklus – lelijomis? Nėra pasaulyje daugiau tokių herojų, jie net neprisimenami.

– Betgi gal jie dabar kaip tik ir kuriami? – papriekaištavo Andrenijus.

– Kažkodėl nesimato, o ir ne laiku jie dabar atsirastų.

– Bet juk patogių momentų buvo tiek daug, tai kodėl gi herojų nepriviso? – paklausė Kritilas.

– Todėl, kad išnyko. Daug ką čia būtų galima pasakyti, – tarė Cheironas. – Vieni nori spėti viską ir nieko nespėja – geriau jau jie ir nepasirodytų pasaulyje. Taipogi kalbama, kad juos žirkklėmis nukerpa Tomero⁶ pavydas. Bet aš manau, kad čia nei viena, nei kita, paprasčiausiai, kol viešpatauja yda, padorumui pergales nesulaukti, be to, nėra herojaus didybės. Patikėkite manimi, nūnai Beloną⁷ ir Minervą visur išstūmė Venera, o šioji bendrauja tik su bjauriais kalviais⁸, kurie viską apjuodins suodžiais ir nukals bet kokias žabangas.

<....>

Pamatę, kaip žmonės stato oro pilis, kaip turtuolis vis labiau lobsta, o neturtėlis skursta, supratę, jog neišmanėliai – viršuje, o mokytieji – apačioje, pasibaisėję moterų galia vyrams, pajutę, jog padlaiživimas labai gerbiamas, aptarę teisėjų veidmainybes, gydytojų nemokšišumą ir kitas ydas, keliauninkai pažada su Cheironu eiti toliau.

⁶ Tomero pavydas – legenda sako, jog kartą Aragono karalius Ramiras II (1134–1137) paklausė abato Tomero, kaip sutramdyti nepaklusnią Aragono diduomenę. Abatas nuvedė karalių į vienuolyno sodą ir žirkklėmis nukarpė atsikišusias šakas.

⁷ Belona – romėnų karo deivė, Marso žmona.

⁸ Kalviai – turimas galvoje Veneros mylimasis dievas Hefaistas (Vulkanas).

Apgaulių fontanas

Kažkada visos ydos užpuolė žmogų, kaip bendrą visų jų priešą – ir vien todėl, kad turįs protą. Ir kai jau susirengė jam smogti, pasakojama, kovos lauke atsiradęs Kivirčas, išėjęs ne iš pragaro, kaip manė vieni, ir ne iš kareivinių, kaip galvojo kiti, bet iš veidmainiškosios Garbėtroškos namų. Atsidūręs kovos lauke Kivirčas griebėsi veiklos: tarp ydų sužadino karštus ginčus, kas turėtų būti priekyje visų, mat nė viena yda nesutiko nusileisti kitai savo jėga ir šlove: Ėdrumas tvirtino, kad tai jis esąs pirmoji žmogaus aistra, jį valdanti nuo pat lopšio. Gašlumas išdidžiai pareiškė, kad esąs pati galingiausia aistra ir čia pat išvardijo savo pergales, o šalininkų jis surado nemažai. Gobšumas įrodinėjo, jog būtent jame – visų ydų šaknys. Puikybė gyrėsi savo giminystės ryšiais, esą, jos tėvynė – Dangus, o ir ji vienintelė esanti tik žmonių yda, tuo tarpu kitos ydos būdingos ir gyvuliams. Karštai savo teises gynė Įniršis. Ilgai ydos pykosi ir riejos, niekaip negalėdamos pasiekti susitarimo. Bet štai Įtūžis, perrėkdamas bendrą triukšmą, pasakė aštrią ir pamokančią kalbą. Pirmiausiai jis paragino visas ydas susivienyti, kad visos galėtų eiti lyg viena grandine surištos, ir, atsižvelgdamas į ginčytinus dalykus, tarė: „Garbė eiti į ataką pirmajam, aišku, priklauso mano pirmagimiam sūnui Melui. Kas galėtų dėl to suabejoti? Juk jis – visų nelaimių priežastis, visų ydų šaltinis, nuodėmių gimdytojas, viską aplinkui užnuodijanti harpija,

užtvarų nežinantis Pitonas⁹, daugiagalvė hidra, daugiaveidis Protėjas, visus nugalintis šimtarankis gigantas Kakas¹⁰, pagaliau jis – gimdytojas galingosios valdovės Apgaulės, kuriai paklūsta visas pasaulis – apgavikai ir apgautieji, klastūnai ir atviraširdžiai. Taigi, tegul Melas ir Apgaulė pirmieji puola nerūpestingą žmogaus naivumą, kol jis dar vaikas ir paauglys, ir paleidžia į darbą visus savo sugebėjimus, gudrybes, žabangas, suktybes, pinkles, prasimanymus, apgavystes, spąstus, tinklus, masalus, gaudykles, kilpas, paspaudas, klastas, žodžiu, visus itališkus triukus, o po jų seks visos kitos ydos, tad anksčiau ar vėliau, žmogaus jaunystėje ar senatvėje, pergalė bus pasiekta.

Kiek ši legenda yra tikroviška, patvirtina tai, kas su Kritilu ir Andrenijum atsitiko tuoj po to, kai jie atsisveikino su išmintinguoju Cheironu. Išvedęs juos iš visuotinės lindynės Babilono, kupino sumaišties, ir parodęs tiesų kelią, kentauras nuėjo padėti kitiems.

Vėliau jie perėjo per Veidmainystės, Garbėtroškos ir Apsimetinėjimo gaites ir atėjo į Pagrindinę aikštę, kurios viduryje buvo Rūmai, kur gyveno didysis ir slaptasis valdovas, tomis dienomis rengęs žmonėms visokias šventes, norėdamas iš jų pasišaiptyti ir apkvailinti. Ypač buvo pasijuokta iš menko nuogo svetimšalio.

Kritilas tarė susižavėjusiam pajuokomis Andrenijui:

– Žinok, jog nelaimėlis šis Svetimšalis – tai bet kuris Žmogus, tai – mes visi. Į šį tragedijos teatrą jis ateina verkdamas. Iš pradžių jam

⁹ Pitonas – bausis Gajos (Žemės) pagimdytas drakonas.

¹⁰ Kakas – Hefaisto (Vulkano) sūnus, bausis milžinas.

saldžiai dainuoja, į akis pučia dūmus, nuogas jis ateina ir nuogas išeina, nieko pas šiuos niekšingus šeimininkus neuždirbęs. Jį pasitinka pirmasis apgavikas – Pasaulis. Daug žada, bet nieko neįvykdo. Duoda tai, ką atėmė iš kitų, ir čia pat iš jo vikriai atima! Viena ranka duoda, kita atima, o rezultatas – nulis. Antrasis, kviečiantis į saldų gyvenimą – Malonumas – jo džiaugsmai tariami, o vargai juntami: maistą duoda nesotų, gėrimą nuodingą. Atsiremia į Teisybę, o toji apgauna, ir jis krenta ant žemės. Ateina moters pavidalu Sveikata – kuo labiau ja pasitiki, tuo smarkiau meluoja. Spaudžia žmogų Nelaimės, šaiposi iš jo Vargai, juokiasi Liūdesys – visi niekšingieji Fortūnos parankiniai. Ir pagaliau paskutinis, blogiausias iš visų, patyręs apgavikas Laikas, jis pakiša koją, verčia į kapą, palikdamas vargšelių negyvą, nuogą, vienišą, visų užmirštą. Kai pagalvosi, viskas šioje žemėje tyčiojasi iš vargšo žmogaus: Pasaulis apgauna, Gyvenimas meluoja, Fortūna šaiposi, Sveikata meluoja, Jaunystė praeina, Nelaimės spaudžia, Gėrio nesimato, Metai bėga, Džiaugsmai neateina, Laikas lekia, Gyvenimas baigiasi, Mirtis čiumpa, Kapas praryja, Žemė uždengia, Puvinyšys naikina, Užmarštis išdildo; vakar – žmogus, šiandien – dulkės, rytoj – niekas.

9 SKIRSNIS

Moralinė žmogaus anatomija

Keliauninkus per Gyvenimą pas išmintingąją karalienę Artemiją atveda jos siūstas senelis.

Senovės žmonės aukso raidėmis ant Delfų šventyklos sienų įamžino ir dar stipriau išmintingų žmonių sielose įtvirtino garsiąją Bianto¹¹ frazę „Pažink pats save“.

Visi tvariniai paklusniai vykdo savo paskirtį, išskyrus žmogų. Jis vienintelis kvailioja, o šios ydos priežastis tame, ką jis turi aukščiausio – jo laisvoje valioje. O kas pradėjo gyventi nepažinęs savęs paties, tam vargiai ar pavyks pažinti ir likusį, kitą pasaulį. Bet vėlgi, kokia nauda iš pasaulio pažinimo, jei nepažįsti savęs paties? Kaskart, kai tik žmogus atsiduoda ydoms, jis krenta žemai, tapdamas savo vergų vergu. Žudikas–sfinksas nepadaro daugiau žalos keliauninkui (tai yra mirtingajam), nei savęs nepažinimas. Daugelio žmonių kvailybės išduoda patį save. Jie netgi nežino, kad nežino, jie nesupranta, kad nesupranta.

<....>

Andrenijui, matyt, buvo svetima ši visuotinė kvailybė, nes į smalsiosios Artemijos klausimą atsakė taip:

¹¹ Biantas – vienas iš 7 Antikos išminčių.

– Tarp daugybės mane nustebinusių stebuklų, tarp tą dieną pamatytų įvairiausių grožybių labiausiai man patiko (ir sakau tai atsargiai, bet nuoširdžiai) aš pats – kuo geriau aš pažinau save, tuo labiau žavėjausi.

– Šitai aš ir norėjau iš tavęs išgirsti, – pagyrė Artemija, – tą patį pastebėjo ir šventasis Mokytojas¹², pasakęs, jog tarp visų stebuklų, sukurtų žmogui, didžiausias stebuklas – pats žmogus. Tą pačią mintį patvirtino filosofų kunigaikštis¹³ savo išmintingąja maksima – visada vertingiau yra tai, kieno labai yra sukuriama visa, kas vertinga. Tai yra, jeigu brangakmeniai, puikios gėlės ir ryškios žvaigždės buvo sukurtos žmogui, išeina, jog žmogus, kuriam visa tai skirta, jis visa tai ir pralenkia – jis pati kilniausia esybė žemėje, didžiųjų Visatos rūmų monarchas, jam duota valdyti Žemę ir tikėtis Dangaus, jis Dievo tarnas ir sukurtas Dievo ir Dievui.

– Iš pradžių, – tęsė Andrenijus, – aš vargiai galėjau įsivaizduoti save, bet kai atsidūriau šviesoje ir per atsitiktinumą galėjau pamatyti savo atvaizdą šaltinyje, kai supratau, jog tai aš pats, o ne kas nors kitas, nuostabai ir džiaugsmui nebuvo ribų: aš žiūrėjau ir negalėjau atsižiūrėti ne dėl kvailumo, o stengdamasis suprasti. Pirmas dalykas, kurį aš pastebėjau, buvo teisinga sandara kūno, neiškreipto nei į vieną pusę.

– Žmogus, – tarė Artemija, – buvo sukurtas Dangui, todėl tad ir veržiasi į viršų, ir kūno materialus tiesumas – dvasios tiesumo simbolis, o jų ryšys toks tamprus, kad jeigu per nelaimę pirmasis pažeistas, tada paskui jį – ir tai dar blogiau – pažeidžiamas ir antrasis.

¹² Mokytojas – šventasis Augustinas (354–430 m.), vienas iš Bažnyčios tėvų.

¹³ Kunigaikštis – matyt, Platonas.

– Tai tiesa, – tarė Kritilas. – Kai matai išsigimusią kūno sandarą, visada įtari iškrypėliškus ketinimus, žiūrėdamas į kūno ydas, baiminiesi dėl dvasios suktybių. Ir kieno aptemusi akis, tą lengviau apakina aistra, o kas pamokoma – šie žmonės ne taip, kaip aklieji, nesukelia gailėsčio, žvairo žvilgsnio mes bijome. Šlubieji suklumpa ir dorybės kelyje, ritasi nuožulnia plokštuma, kai aistrų nugalėta ima šlubuoti ir valia; vienarankiai nepasiekia tobulybės veikdami ir geruose darbuose. Betgi protingas žmogus sugeba šiuos pražūtingus trūkumus ištaisyti.

– Galvą, – tarė Andrenijus, – aš pavadinčiau – gal aš ir klystu? – dvasios sostu, jos jėgų sostine.

– Tu teisus, – patvirtino Artemija. – Panašiai, kaip Dievas, kuris yra visur, bet viešpatauja aukštumoje, dangiškųjų sferų pirmavaizdyje. Norite dvasią pamatyti, ieškokite akyse, norite išgirsti – lūpose, su ja pakalbėti – kreipkitės į ausis. Galva yra pačioje viršūnėje – pagal jos reikšmę ir paskirtį, kad geriau suvoktų ir įsakytų.

– O aš štai ką norėčiau pastebėti, – įsiterpė Kritilas, – nors didžiulėje kūno valstybėje tiek daug dalių, kad vien tik kaulų – kiek metuose dienų, ir šioje daugybėje viešpatauja tokia harmonija, jog neatsirastų tokio skaičiaus, kad į ją neįeitų, – pavyzdžiui, penki jausmai (pojūčiai), keturi humorai¹⁴, trys jėgos, dvi akys – visos šios dalys pajungtos vienai ar vienatinei galvai; galva – pirmojo Išjudinusiojo atvaizdas, kuriam palaipsniui pavaldžios Visatos dalys.

¹⁴ Humorai – Antikos ir Viduramžių medicinoje Harpokrato suformuluotas mokymas apie 4 kūno humorus (skysčius) – kraują, flegmą (gleives), šviesiąją ir tamsiąją tulžį, nuo kurių santykio priklauso žmogaus sveikata ir temperamentas. Trys jėgos – protas, valia, atmintis.

– Protas užima, – tarė Artemija, – pačią šviesiausią ir turtingiausią palatą, nes dargi materialiaja prasme turi pirmenybę kaip vyriausioji iš trijų galių, kaip karalius ir valdovas visoje mūsų gyvenimiškoje veikloje, iš ten, iš viršaus jis suvokia, įsigilina į esmę, apibendrina, apmąsto, išstudijuoja ir pažįsta. Savo sostą jis įsteigė nepažeidžiamoje švaroje, dvasiai tinkančiame inde; šalindamasis tamsos mintyse ir purvo aistrose, slypi jis švelnioje ir minkštoje masėje, palaikančioje mumyse paklusnumą, saikingumą ir išmintingumą.

Atmintis valdo praeitį, todėl jos vieta užpakalinėje galvos dalyje, kai tuo tarpu proto vieta – iš priekio. Bet ir to, kas jau buvę, jis nepameta iš akių, o kadangi mes paprastai svarbiausius mums dalykus atmetame atgal, protas ši neapsižiūrėjimą pataiso, kiekvieną mąstantį žmogų padarydamas Janu¹⁵.

– Man pasirodė, jog plaukai daugiau sukurti dėl grožio, o ne dėl naudos, – tarė Andrenijus.

– Tai mūsų, žmogaus giminės medžio, šaknys, – bylojo Artemija, – jie jam padeda jaugti į Dangų, juk visi mes tik per plauką nuo gerojo pasaulio: ten turi skrajoti mūsų mintys ir iš ten ateina mums stipri pagalba. Plaukai – žmogiškojo amžiaus livrėja, jie mus puošia įvairiame amžiaus tarpsnyje ir kartu su jų spalva keičiasi mūsų aistros.

Kakta – dvasios dangus, čia užsitraukęs debesimis, čia aiškus, tai priešakyje esanti vieta jausmams; čia patiria gėdą mūsų nusikaltimai, čia vaikštinėja nusižengimų ir aistrų pulkai; pakelta į viršų kakta – pyktis, nuleista – liūdesys, išbalusi – baimė, raudona – gėda, suraukta –

¹⁵ Janas – romėnų laiko, pradžios ir pabaigos dievas, vaizduotas su dviem veidais (jaunas ir senas), pasuktais į priešingas puses.

dviveidystė, švari – nuoširdumas, lygi kaip lenta – begėdystė, plati – gabumai.

– Bet labiau už viską, – tarė Andrenijus, – tobuloje žmogaus kūno sandaroje mane nustebino akys.

– O ar tu žinai, – paklausė Kritilas, – kaip jas pavadino didysis sveikatos sergėtojas, gyvybės globėjas ir gamtos tyrinėtojas Galenas?

– Taigi kaip?

– Dieviškąja pora. Puikiai pasakyta! Juk jeigu pagalvotum, joms iš tiesų būdingi sukeliančios pagarbą dieviškos didybės bruožai, jų veiksmams būdingas tam tikras universalumas, panašus į visagalybę, kai mūsų sieloje atgamina viską, kas yra aplinkui matoma ir daiktiška; ir pamėgdžiodamas Visur Esantį, jos vienu metu būna visur, tuo pat momentu apglėbdamos visą pusrutulį.

– Betgi štai ką pastebėjau, – tarė Andrenijus, – kad nors jos ir viską mato, pačių savęs tai nemato, kaip ir jose įstrigusią rąstų, ir tai, žinoma, kvailių savybė – matyti viską, kas dedasi svetimuose namuose, o savo namuose būti aklam. Būtų naudinga, jei žmogus žiūrėtų į save patį, idant apsisaugotų nuo savęs, tramdytų savo aistras, taisytų savo trūkumus.

– Taip, tai būtų puiku, – sutiko Artemija, – cholerikas pamatytų savo siaubingą įtūžį ir išsigąstų pats savęs, lepūnas ir pamaiva pamatytų savo ilgesingas grimasas ir susigėstų, kaip ir visi kiti kvailiai. Bet išmintingoji Gamta pagalvojo apie svarbesnes rimtas pasekmes: ji pabūgo to, kad save matydamas kvailys neišsimylėtų savęs (netgi jei jis išsigimėlių išsigimėlis) ir, susigundęs stebėti vien save, liautųsi žiūrėjęs į ką nors kitą. Užtenka, kad žmogus, pirmiau, negu į jį ims žiūrėti kiti, apžiūrėtų savo rankas: tegul triskart pažiūri, ką jos daro ir seka savo poelgius,

idant jie būtų tokie pat geri, kiek ir tobuli, taip pat lai žiūri į savo kojas, mindydamas savo garbės troškulį ir pastebėdamas, kur žengia, ant ko stovi ir kokius daro žingsnius. Štai šitai ir reiškia „turėti akis“.

– Tai taip, žinoma, taip, – paprieštaravo Andrenijus, – bet norint visa tai matyti, man rodos, neužtenka vienos akių poros, o dar ir greta viena kitos įtupdytos. Ne, tokiais brangiais įtaisais reikėtų pripildyti visą mūsų gyvasties rūmą, o jeigu jau mums duotos tik dvi akys, geriau būtų jas išdalinti – vieną įdėti priekyje, kad matytų ateitį, kitą – pakaušyje, idant žiūrėtų į tai, kas praeina: tada jos nieko neišleistų iš akių.

– Taip, kai kas jau kaltino Gamtą, – atsakė Kritilas, – įsivaizduojamu aplaidumu, netgi sugalvojo, jų nuomone, tobulesnį žmogų – su dvigubu žvilgsniu – ir kas gi? Išėjo tik žmogus su dviem veidais – greičiau dvideidiškas nei dvigubai matantis. Jeigu man pasiūlytų žmogui pridėti daugiau akių, aš jas išdėliočiau įvairiai: virš ausų, kad visada būtų atmerktos ir matytų, kas atsistoja greta tavęs lįsdamas į draugus, tada mažesnę žmonių skaičių pražudytų garsioji „bloga kompanija“; žmogus matytų, su kuo kalbasi, kas su juo eina petys į petį, o juk tai gyvenime svarbiausia – geriau vienatvė nei bloga aplinka. Bet žinok, viskam užtenka ir vienės poros akių: tiesiai žiūrėti į tai, kas eina link tavęs veidu į veidą ir šnairomis – į tai, kas sėlina. Protingas iš vieno žvilgsnio mato viską, kas kaip yra. Štai todėl akys yra sferos formos, o ne kubo – tinkamiausios apžvelgti viską, idant pakampiuose nesišlėptų tai, ką svarbu pamatyti. Ir teisinga, kad jos išdėstytos veide – žmogus privalo visada žiūrėti pirmyn ir aukštyn, o jeigu jo viršugalvyje būtų dar viena akių pora, jis, vieną porą nukreipdamas į Dangų, kitą nudelbtų į žemę, ir jo jausmai susidvejintų.

– Ir dar vieną keistenybę aš pastebėjau akyse, – tarė Andrenijus, – tai, kad jos verkia, o mano nuomone, tai labai kvaila – argi ašaromis padėsi bėdoje? Priešingai, tampa dar karčiau. Ne, iš visko pasaulyje juoktis, visas gėrybes laikyti už nieką – štai šitai reiškia mokėti gyventi.

– Ak, akys pirmosios pamato bėdą, – tarė Artemija, – o tų bėdų tiek daug, kad ir lieka jas apverkti. Kas nejučia, tas neužjučia, gausindami žinojimą, gausina liūdesį. Palikime niekingą juoką kvailoms lūpoms, jos juk dažniausiai ir klysta. Akys – tai atvertos durys, per kurias įeina Tiesa. Gamta pasirūpino netgi tokia smulkmena – idant jos nesipyktų, ji ne tik jas išdėstė greta, bet ir visame kame padarė dvynėmis, neleisdama vienai žiūrėti be kitos, kad vienodai elgtųsi liudydamos, jog abiems žiūrint į vieną ir tą patį daiktą, jis vienai neatrodytų baltas, o kitai juodas; be to, abi panašios spalvės, dydžio ir viso kitko, kad viena galėtų pakeisti kitą ir kad abi būtų kaip viena.

– Ir pagaliau, – ištarė Kritilas, – akių pora kūne – tai tas pats, kas du svarbiausi šviesuliai Danguje arba protas sieloje. Jos pakeičia visus likusius pojūčių organus, bet jei akių nėra, jų niekas nepakeis. Mąža to, kad jos mato, jos dar ir klauso, kalba, šaukia, klausia, atsako, bara, gąsdina, glamonėja, kviečia, veja šalin, žavisi – jos moka viską! O ypač stebiuosi, kad jos niekad nepavargsta žiūrėti ir kaip protingi žmonės, pažinti: iš tiesų – valstybės sargai!

– Puikų įžvalgumą parodė gamta, – pastebėjo Andrenijus, – tuo, kad kiekvienam pojūčiui paskyrė ypatingą vietą, aukščiau arba žemiau, atitinkamai jo subtilumui. Garbingiausiems pojūčiams – geriausios vietos, aukštoji veikla visa matoma ir, atvirkščiai, nepadorūs, žemi, nors ir būtini įėjimai nuvaryti į slaptas, akims nepasiekiamas vietas.

– O, taip, gamta prižiūri švarumą ir padorumą, – tarė Kritilas, – netgi moterų krūtis ji įtaisė taip, kad maitinti kūdikį motina galėtų išsaugodama tinkamą paslaptį.

– Antrąją, po akių, vietą gamta paskyrė ausims, – pasakė Andrenijus, – ir, manau, labai teisingai pasielgė, patalpindama jas taip aukštai. Bet, prisipažinsiu, man nepatiko, kad jos išdėstytos šonuose, tartumei tam, kad palengvintų ten patekti melui: juk jeigu tiesa mums visada pasirodo atviru veidu, tai melas prisėlina vogčiomis, pralenda šonu. Ar ne geriau, kad ausys būtų po akimis – tada akys iš pradžių patikrintų, ar teisingos girdisi kalbos, ir neleistų įsigalėti apgaulei.

– Na ir šauniai tu sugalvojai! – tarstelėjo Artemija. – To dar be-trūko, kad akys susimokytų su ausimis! Aš tikra, kad štai tada visame pasaulyje neliktų nė žodelio tiesos. Ne, jeigu man pasiūlytų ausims surasti kitą vietą, aš jas šimtu sprindžių įdėčiau toliau nuo akių ir patalpinčiau pakaušyje, kad žmogus girdėtų, kas šnekama jam už nugaros, – o juk tai ir yra tiesa. Gerai atrodytų mūsų teisėsauga, jeigu žiūrėtų į teikiančiojo pasiteisinimus grožį, ar į save ginančiojo turtus, ar į prašančiojo dvarininko statusą, ar į ginančiojo įtakingumą ir kitokį kalbančiųjų priešais teismą vertingumą! Ir teisinga, kad ausys išdėstytos per vidurį – ne priekyje, kad neišgirstų anksčiau nei reikia, bet ir ne užpakalinėje dalyje, idant neišgirstų per daug vėlai.

– Ir dar vienas dalykas mane nustebino, – tęsė Andrenijus, – mačiau, jog virš akių yra labai tikslinga uždanga, yra vokai, reikalingi tada, kai akims nesinori, kad jas matytų, arba nemalonu žiūrėti į tai, ką matyti nepritinka. Kodėl gi ausims nesuteikta durelių – stiprių, dvigubų, standžių, kad negirdėtų bent jau pusės to, kas kalbama? Kiekgi mažiau kvailysčių mes išgirstume, kokios galybės nusivylimų atsikratytume,

o juk tai puikiausias būdas prailginti gyvenimą! Ne, čia jau negaliu aš neapkaltinti gamtos aplaidumu – štai liežuvių tai ji teisingai pasodino už dvigubos sienos: šitą žiaurų žvėrį reikia laikyti už dantų grotų, už sandarių lūpų durų. Norėčiau žinoti, kodėl skirtingai nuo ausų tokia pirmenybė suteikta akims ir burnai, kai ausims daugiausia ir tenka melo.

– Todėl, kad jokia būdu negalima, – atsakė Artemija, – jog nors minutėlei užsivertų klausos vartai: juk tai mokymosi vartai ir jie visada turi būti atviri. Ir išmintingoji gamta jas paliko ne tik be užtvaros, apie kurią tu čia kalbėjai, bet dar ir atėmė iš žmogaus – atvirksčiai, nei iš kitų girdinčių padarų – gebėjimą ausis nuleisti arba pakelti: vienintelio jo ausys niekada nejuda, visada pasiruošusios išgirsti; gamta negalėjo leisti, kad jų pasirengimas nors truputį nusilptų. Ausys nuolatos suteikia audienciją, netgi kai siela ilsisi, – tada ypač reikia, kad ši sargyba budėtų, nes kitaip, kas gi praneš apie pavojų? Užmigs dvasia giliu miegu, kas ją pažadins? Tarp matymo ir klausos dar ir toks skirtumas, kad akys objektų sau ieško kada nori ir kaip nori, o prie klausos jie prieina patys. Matymo objektai pasilieka kaip buvę, juos pamatyti galima jei ne dabar, tai vėliau, o klausos objektai greitai išnyksta, jų nepagausi, atsimink, kad Proga plaukuota¹⁶. Na, teisinga, kad liežuvis dvigubai užremtas, o ausys abi atviros – klausyti reikia dvigubai daugiau, nei kalbėti. Nesiginčysiu, pusė ar netgi trys ketvirtadaliai to, ką girdime, yra niekai ir netgi kenksmingi, betgi čia yra puiki galimybė – apsimesti kurčiu. Ši galimybė prieinama visiems ir nieko geresnio nesugalvosi: tai tarytum

¹⁶ Proga plaukuota – alegorinė Progos figūra – stovintis ant rato, plikas,

tik su viena plaukų sruoga žmogus. Už tos sruogos reikia laiku sučiupti, kol jis dar nepaspruko.

pridėti sau išminčiaus ausis – koks puikumėlis! Be to, kai kurie svarstymai tokie beprasmiški, kad jau nepadėtų jokie vokai: tada užkimšk savo ausis abiem rankom – rankos mums padeda klausyti, padės ir nebeklausyti. Pasimokykime proto iš gyvatės: vieną ausį ji prispaudžia prie žemės, o kitą užspaudžia uodega – ir puiku!

– Betgi tu nepaneigsi, – tvirtino Andrenijus, – kad gerai būtų ant kiekvienos ausies įtaisyti po grotelę, tartum kokį antveidį: tada taip lengvai į jas nepatektų baisūs priešai – nuodingų gyvačių šnypštimas, apgaulingųjų sirenų dainavimas, padlaižiavimas ir apkalbos, barniai ir keiksmas ir visa kitokia girdima bjaurastis.

– Čia tu teisus, – tarė Artemija, – todėl tad gamta ir sukūrė ausį kaip žodžių koštuvą, piltuvėlį žinioms. Ir, jeigu nori, ji numatė tavo priekaištus – klausos organas panašus į vingiuojantį labirintą, jame tiek išlinkimų ir kilpelių, kad nori nenori prisiminsi tvirtovių grotas ir skersines; čia žodžiai išsunkiami, svarstymai apvalomi, o protas tuo tarpu spėja atskirti tiesą nuo melagysčių. Be to, mes turime labai skambų varpelį, kuriuo patikrinami balsai, idant iš jų skambesio nuspręstume, ar tikras svoris ir lydinys. O ar pastebėjai, kad gamta ausiai liepė išskirti karčią ir klampią drėgmę? Galbūt, tu galvoji, kaip ir visi, kad jos paskirtis – trukdyti vabalėliams ir kad jie, susidūrę su šita klijuojančia kartuma, įklimptų ten ir žūtų? Tad žinok – gamta nusitaikė kur kas toliau, jos tikslas buvo aukštesnis, ji mus saugojo nuo daug kenksmingesnės nešvaros: idant švelnūs Kirkės žodžiai užsidurtų ant slapto nepasitenkinimo kartumos, kad čia sustotų saldus pataikūno melas, kad išminties nepalankumas ją sulaikytų ir sumažintų.

– Ir dar šis kartus priešnuodis skirtas tam, idant mūsų ausys neprisisotintų per daug saldžių kalbų, – įsiterpė Kritilas. – Ir, pagaliau,

ausų pora tam, kad išmintingas išsaugotų vieną ausį nepalietą, kai ims klausytis kitos pusės, ir dar – kad susilygintų pirmoji ir antroji eilės: jeigu vieną ausį užvaldytų melas, kita liktų laisva tiesai, kuri paprastai lieka paskutinė.

– Na, o štai uoslė, – tarė Andrenijus, – man pasirodė ne taip naudinga, kaip maloni. Iš jos daugiau malonumo, nei naudos. Bet jeigu taip, tai kodėl ji užima trečiąją vietą, pačią matomiausią, kodėl užsilipo aukščiau už kitus, svarbesnius pojūčius?

– Ką tu! – paprieštaravo Artemija. – Juk nosis – įžvalgumo organas, todėl ji auga visą gyvenimą. Be to, ji reikalinga ir kvėpavimui, o abu šie dalykai vienodai reikalingi. Nosis atskiria gerą kvapą nuo blogo, jaučia, kad geroji šlovė – tai dvasios kvėpavimas; dvokiantis kvapas labai kenksmingas, užkrečia visą žmogaus vidų. Taigi, įžvalgumas jautriai pagauna papročių aromatą arba dvoką, kad siela neužsikrėstų, ir todėl nosiai paskirta tokia aukšta vieta. Ji aklojo skonio vedlys, ji iš anksto perspėja, kad maistas sugedęs, ji pirmoji paragauja visų patiekalų. Ji kvėpuoja gėlių aromatu ir protą maitina dorybių, žygdarbių ir šlovės kvapais. Šlovingus ir garbingus vyrus ji atpažįsta ne iš ambros kvapo, bet iš talentų ir aukštų pasiekimų aromato, nes būtent šioje srityje jie privalo geriau kvėpėti už plebėjus.

– Taigi, gamta pasirūpino ir tuo, – kalbėjo Andrenijus, – kad kiekvienam pojūčių organui duotų dvi užduotis – vieną svarbesnę, kitą menkesnę, ir sujungiant užsiėmimus nepadauginti įrankių. Štai ir nosį įrengė tokiu būdu, idant per ją padoriai ištekėtų iš galvos drėgmės perteklius¹⁷.

¹⁷ Pagal mokymą apie humorus, flegma (gleivės) išsiskiria iš smegenų.

– Taip būna vaikams, – pastebėjo Kritilas, – o suaugusiems, subrendusiems vyrams išteka dvasinių aistrų perteklius, tuštybės ir garbės troškulio vėjai, kas galėtų sukelti pavojingą galvės svaigulį ir smegenų siautulį. Taipogi apsisvalo širdis, išgaruoja per didelės viltys, o kai kada panosėje slepiasi aštri pajuoka. Nosis labai svarbi veido proporcijai – vos tik nukryps į šoną, ir jau žiūrėti bjauru. Būdama sielos laikrodžio rodykle, ji parodo charakterio ypatybes: liūto nosis – narsa, erelio – didžiadvasiškumas, pailginta – romumas, plona – išmintis, stora – kvailumas.

– Pasakyta, kad po to, kai žmogus pamatė, išgirdo ir pauostė, – tarė Andrenijus, – tada ir kalbėti daug nereikia. Man rodos, jog lūpos – pagrindinės mūsų dvasios namų durys: per visas kitas įvairūs dalykai įeina, o per šias – į šviesą išeina pati dvasia, pasireikšdama kalbose.

– Tikra tiesa, – patvirtino Artemija, – tvarkingame žmogaus veido, padalinto į tris lygias dalis, fasade – lūpos yra durys karališkiems asmenybės išėjimams, tad todėl jos apsaugotos dantų sargyba ir apvainikuotos drąsos išdidumu; tarp jų yra geriausia ir blogiausia, ką turi žmogus – liežuvis. O vadinamas jis taip todėl, nes susietas su širdimi.

– Ko aš niekaip negaliu suprasti, – tarė Andrenijus, – tai kodėl išmintingoji gamta vienoje vietoje sujungė valgymą ir kalbėjimą. Kas yra bendra tarp šių dviejų užsiėmimų? Pirmasis – žemo lygio ir būdingas visiems gyvuliams; antrasis – aukštas ir dovanotas tik žmonėms. Ir kiek iš čia kyla nepatogumų! Svarbiausia, kad liežuvis svarsto veikiamas maisto skonio pojūčio – saldu ar kartu, rūgštu ar gailu; ir dar – nuo valgymo jis darosi negrabesnis – tai klumpa, tai užsikerta, plepa nežinia ką, painiojasi, kvailėja ir ištvirksta. Ar ne geriau būtų buvę liežuvį padaryti tik mūsų dvasios orakulu?

– Palauk, – pasakė Kritilas, – o juk tu teisingai pastebėjai, aš beveik pasiruošęs sutikti, bet visgi, pasišaukęs į pagalbą Aukščiausiąjį Kūrėją, tvarkantį Gamtą, pasakysiu, kad skonio ir kalbėjimo sujungime, ko gero, yra aukščiausia prasmė: tegul liežuvis, prieš išstardamas žodžius, juos pakramto, išbando pagal skonį, ir jeigu pajus kartumą, suteikia jiems saldumo; tegul paragauja, kokio skonio žodis „ne“ ir pamąsto, ar šitas „ne“ nesugadins skrandžio artimam žmogui; tegul atsisakymą pagerina pagarbumu. Ne, gerai, kad liežuvis užsiėmęs valgytu, aš jam užversčiau dar ir kitą darbą, idant ne visą laiką plepėtų. Lai paskui žodžius seka darbai: tai, kas pasakyta, tuojau pat turi vykdyti rankos; ir nors kalbame mes vienu liežuviumi, veikti turime abiem rankom.

– O kodėl jas dar vadina delnais? – paklausė Andrenijus.

– Ak taip, tu gi mane mokinai, kad taip vadina todėl, jog jų darbai turi būti tartum uždelsti, tai yra, tęstis ilgai, o joms pačioms negalima nė minutės likti be darbo.

– Taip, tai tiesa, – patvirtino Kritilas, – jų darbai turi gyvuoti per amžius ir būti tik geri. Šaknimis įeidamos į pačią širdį, rankos, kaip šakos, neša šlovingų darbų ir nemirtingų žygdarbių našta; ant šių palmių išauga pergalių vaisiai; rankomis teka gyvybinių sulčių upeliai – brangus herojų prakaitas ir neišblėstantis išminčių rašalas. Argi galima be nuostabos ir susižavėjimo žiūrėti į jų harmoningą ir gudrią sandarą? Sukurtos būti kitų organų tarnaitėmis ir vergėmis, jos įtaisytos taip, kad mokėtų viską: padeda ausims, pakeičia liežuvį, gyvenimą žodžiams suteikia darbais, patarnauja lūpoms, prinešdamos maistą ir nosiai, paduodamos gėles; pridengdamos tartum snapeliu padeda žiūrėti akims; padeda netgi svarstyti – yra žmonių, kurių visas protas kumštyje.

Kiekvienas daiktas, kiekvienas dalykas pereina per jas: jos apgina, apvalo, aprenkia, surenka, kviečia, o kai kada paglostydamos meilinas.

– O kad visi šitie veiksmai vyktų išmintingai, – tarė Artemija, – rūpestingoji gamta rankas padarė skaičiaus, svorio ir ilgio matu. Dešimt pirštų – skaičiavimo pamatas; visos tautos skaičiuoja iš pradžių ligi dešimties, o paskui dešimtukus padaugina. Visi ilgio išmatavimai išeina iš pirštų, delno, alkūnės ir išskėstų rankų. Netgi svoris patikrinamas jautriu lytėjimu – rankos patikrina svorį ir apčiuopinėja. Toks tikslumas būtinas, kad žmogus išminktų elgtis apskaičiavęs ir su protu, viską pasvėręs ir išmatavęs. O jeigu šį pastebėjimą pakeltume aukščiau, žinok, jog į skaičių „dešimt“ sutelpa taip pat ir Dievo įsakymų kiekis, idant jie visada būtų žmogaus rankose. Rankos vykdo geriausius sielos sumanymus, kiekvieno likimas – jo rankose, o visai ne netikusiuose horoskopų brėžiniuose ir kuriamas jo darbai. Be to, rankos moko rašant – čia dešinioji paleidžia darban tris svarbiausius pirštus, iš kurių kiekvienas įneša ypatingą savo indėlį: didysis – drąsą, rodomasis – pamokymą, vidurinis – panašiai kaip širdis, ištikimybę – idant mūsų raštuose žerėtų narsa, giluma ir tiesa. Ir kadangi rankos suteikia tobulumą bet kokiam gėriui, tad nenuostabu, jog tarp kitų visų kūno organų joms rodoma ypatinga pagarba ir malonė, prisiliečiant prie jų lūpomis norint padėkoti ir melsti maloningo atleidimo.

Matai, kiek slaptos prasmės žmogaus kūno nuo galvės iki kojų sandaroje, tad pasidomėkime taip pat ir jų judesiais. Kojos – mūsų tvirtumo atrama, ant dviejų pėdų iškilusios dvi kolonos. Kojos mindo žemę, ją paniekindamos ir prisiliesdamos tik tiek, kiek būtina, kad palaikytų kūną; jos eina priekin, matuodamos kelią į tikslą, o jų žingsnis lygus ir užtikrintas.

– Taip, dabar aš suprantu ir pritariu, – tarė Andrenijus, – kad gamta, nieko neišleisdama iš akių, pasirūpino taip gerai sustiprinti mūsų kūną, kad jis, verždamasis pirmyn, negriūtų, jį palaiko pėdos, kad nepasilenktų nei į dešinę, nei į kairę, paremia dvi kojos. Bet, manau, tu nesiginčysi, kad iš už nugaros nėra jokios atramos, nors griūti ant nugaros yra pavojingiausia – juk paprastai tokios paslaugios rankos šiuo atveju jau negali smūgio prisiimti sau. Man rodos, šitai būdai galima buvo padėti: reikėjo taip pastatyti pėdą, kad ir iš priekio ir iš užpakalinės pusės būtų po lygiai – taip ir labiau simetriška būtų.

– Tuščiai kalbi, – paprieštaravo Artemija. – Tai tik būtų proga neiti pirmyn darant gera. Ir be šito jos kaskart nueina šalin nuo dorybių, o jeigu dar pati gamta duotų joms atramą, kas tada? Štai mes ir išnagrinėjome žmogų, tiksliau jo apvalkalą, o apie nepaprastą vidaus sandarą, apie sugebėjimų harmoniją, apie sutarimą organų veikloje, apie polinkių ir aistrų atitikimą lai sprendžia aukštoji filosofija. Vis tiek noriu, kad tu sužinotum, o sužinojęs susižavėtum svarbiausiu žmogaus organu, visų kitų pagrindu ir gyvybės šaltiniu: turiu galvoje širdį.

– Širdį? – paklausė Andrenijus. – Kas tai per daiktas ir kur jis yra?

– Širdis, – atsakė Artemija, – tai viso kūno karalienė, todėl ji yra pačiame viduje, pačioje slapčiausioje vietoje, kuri neprieinama netgi akims. Ir vadinama ji širdimi todėl, kad yra pačioje šerdyje, o dar ir todėl, kad viskas, kas mus priverčia širsti, iš karto trenkia į ją. Širdis irgi turi dvi užduotis: pirmiausia – ji gyvybės šaltinis ir gyvybingus pradmenis siunčia į visas kūno dalis, bet daug svarbesnis yra jos sugebėjimas mylėti ir būti meilės indu.

– Štai ir aš pasakysiu, – pastebėjo Kritilas, – teisingai ji pavadinta širdimi, nes ji – žmogaus šerdis, arba stipri, arba sugedusi ir, panašiai kaip feniksas, dega nesudegdama.

– Širdies vieta viduryje, – tęsė Artemija, – nes meilėje reikia laikytis vidurio: visame kame būtinas aukso vidurys, o ne kraštutinumai. Širdies apačia yra smailesnė, kad mažiau prisiliestų prie žemės, tik vienu tašku – ir taškas! Link dangaus ji, priešingai, plėtėja – iš ten į ją patenka gėris, kuriuo ją pripildyti gali tik dangus. Širdis turi sparnus, bet ne dėl atvėsinimo, o dėl skrydžio. Jos spalva – raudona, o tai mielaširdystės raudonis. Ją maitina labai švarus kraujas, suteikdamas ne tik stiprybę, bet ir kilmingumą. Širdis niekad neapgaudinėja, bet dažnai būna kvaila, nes tiksliau pranašauja nelaimes nei džiaugsmus. O ypač puiku, kad skirtingai nei kitos kūno dalys, ji nepagimdo atliekų, nes jai skirta būti kūniškoje, ir dar daugiau – dvasinėje švaroje. Todėl ji visada veržiasi prie to, kas aukšta ir tobula.

Taip išmintingoji Artemija svarstė, o Kritilas ir Andrenijus žavėjosi.

Sostinės praraja

<....>

Sakoma, jog Fortūna turėjusi du sūnus ir abu buvę labai skirtingi – vyresnysis buvęs tiek pat malonaus veido ir būdo, kiek jaunesnysis – paniuręs ir negražus. Kaip kad paprastai būna, jų savybės ir polinkiai atitiko išorę. Motina, prisitaikydama prie jų būdo, kiekvienam pasiuvo aprangą: vyresniajam – iš puikiausios medžiagos, kurią išaudė pats pavasaris, apibarsčiusi rožėmis ir gvazdikais, o tarp gėlių išdėliojusi raidę „G“ ir taip sudariusi įmantrius rašmenis. Vieni skaitė: grakštus, kiti – galantiškas, geras, giliamintis, geranoris.

Kitą sūnų motina aprenge jau visai kitaip, pasiuvusi jo apsiaustą iš tamsios drobės, kuri buvo išsiuvinėta spygliais, o tarp jų išmėtyta „F“. Kiekvienas su pasibjaurėjimu ten skaitė žodžius: fariziejus, fanatikas, furija, falsifikatorius, fiktyvus.

Broliams išėjus iš motinos namų į aikštę arba į mokyklą, visur pirmąjį, vyresnįjį, visi sutikti žmonės užkalbindavo ir jam atverdavo savo širdžių vartus, būriais sekdami paskui jį, jausdamiesi laimingi galį jį matyti, o dar labiau – įvesti į savo namus. Antrasis brolis vaikščiojo vienišas, jo niekas nekvietė, jis slankiojo prisispausdamas prie sienų, žmonės nuo jo sprukdavo šalin; panorės įeiti į namus – prieš jo nosį užtrenkia duris, veržiasi – varo šalin. Nežinojo vargšelis, kur prisiglausti. Taigi jis gyveno – arba mirdavo – apimtas liūdesio ir pagaliau pats sau

tapęs našta, norėdamas nusikratyti nepakeliamos kančios, nusprendė pulti į prarają, manydamas, jog geriau jau numirti, idant gyventų, negu gyventi be perstojo mirštant. Bet kadangi melancholijos maistas – apmąstymai, jis ilgai mąstė ir sugalvojo gudrybę, nes ji visuomet stipresnė už jėgą. Buvo girdėjęs jis apie Apgaulės galybę ir apie kasdien Apgaulės daromus stebuklus, tad vienąkart naktį – juk ir jis šviesai ir jam šviesa buvo vienodai nekenčiami – leidosi į kelionę. Ėmė ieškoti Apgaulės – nėra jos, kad ir ką; žmonės kalba, kad apgaudinėjama visur, bet Apgaulės niekur nebuvo matyti. Betgi vargšeli įtikino, jog Apgaulę neabejotinai jis surasiąs pas apgavikus, tad iš pradžių jis pasuko pas Laiką, o šis pasakė, kad nėra pas jį jokios Apgaulės, o, priešingai, jis rūpinasi ją išaiškinti, bet tik jam, Laikui, pavėluotai rodomas pasitikėjimas. Tuomet Fortūnos sūnus nuėjo pas Pasaulį, apie kurio apgaulingas gėrybes kalbama. Tasai pasakė, jog nieko panašaus, o jis, nors ir norėtų, nieko neapgaudinėja: žmonės save patys apgaudinėja, apakina ir net trokšta apsigauti.

Tada jis kreipėsi į patį Melą, kurį matė esant visur: pasakė, ko ieško, o tas atkirto:

– Eik šalin, kvaily. Aš, Melas, pasakysiu tiesą?!

– Na, jeigu taip, Tiesa man ir pasakys, – susiprotėjo jis. – Tiktai kur ją rasti? Šis uždavinys dar sunkesnis – jeigu visame pasaulyje neįmanoma surasti Apgaulės, tai kaipgi surasiu Tiesą?

Po to jis apsilankė pas Veidmainystę, Pataikavimą, pas šeimos vyrą ir jo moterį, netgi pas patį velnią ir apgavikus, kol pagaliau susitiko Išmintį, kuri viską žino.

Išmintis jam ir sako: „Kvaileli, argi galima ką nors surasti, išskyrus save? Suprask gi, kas ieško Apgaulės, niekada su ja nesusitiks, o kai

ją suras, Apgaulė jau nebebus Apgaulė... Eik pas tuos, kas apgaudinėja patys save, štai ten tikrai ją surasi.

Žvilgtelėjo Fortūnos sūnus į lengvatikio, garbėtroškos, šykštuo-lio ir pavyduolio namus ir išties ten atrado Apgaulę, gražiai pasidažiu- sią tiesos rausvalais. Papasakojo jis Apgaulei apie savo bėdą ir paprašė patarimo.

<....>

Apgaulė paėmė vargdienį už rankos ir abu pasuko pas Fortūną. Apgaulė, kaip kad ji ir moka, pasveikino šią įsiteikiančiai ir maloniai, su išmanymu jai užmuilydama akis, o kai ši akla, tai ir labai stengtis neteko. Po to pasiūlė jai savo paslaugas, atseit, norinti tapti jos vedliu, pavaizduodama, kaip Fortūnai to reikia ir kaip jai bus patogiu. Kartu ir savo sūnelį išgyrė, jaunuolis esąs patikimas, sumanus, apmaus patį vel- nią, kuris buvęs jos, Apgaulės, mokiniu. Ir dar pasakė, jog svarbiausia, kad nereikalauja jokio užmokesčio, išskyrus, jos, Fortūnos, palankumą. Gudragalvė Apgaulė neapsiriko – juk nėra nieko naudingiau, kaip kad įlįsti pro slaptas savimeilės duris. Išdėstė visus savo sugebėjimus ir nors nelabai jie tiko vedliui, akloji Fortūna ją priėmė į savo namus, o tie jos namai – visas pasaulis. Tuojau pat Apgaulė viską ėmėsi versti viršum kojomis; nuo tolei viskas daroma ne vietoje ir ne laiku. Fortūną ji ve- džioja ne ten, kur reiktų: panorės ji aplankyti gerąjį, o ši veda ją pas blogąjį arba net piktadarį; kai jai reiktų skubėti, Apgaulė ją sulaiko, o kai tiktų padelsti, ji lekia kaip strėlė. Apgaulė painioja Fortūnos dar- bus, sukeičia jos dovanas; panorės ji apdovanoti mokslinčių, dovana atitenka nemokšai; drąsuoliui skirtos malonės atitenka bailiui. Apgaulė Fortūną visai supainioja: šioji, pamiršusi, kas yra ir kurioje jos rankoje, džiaugsmus ir vargus paberia tiems, kas to neužsitarnavo; čia, žiūrėk,

grasina kuoka be reikalo, čia akiai daužo gerus ir šlovingus; trenkia protingam ir ranką paduoda sukčiui, todėl tad sukčiai šiais laikais ir klesti. Ir kiek smūgių ji sudavė be reikalo!

<....>

Pagalčiau, nepamiršdama savo gudraus sumanymo, Apgaulė vienąkart vakare, kai Fortūna nurengdavo savo sūnus, o šito reikalo ji niekam nepatikėdavo, patykojo ir pamatė, kur ji padeda jų aprangą, o dėdavo apsiaustus ji visuomet atskirai, idant nesumaišytų. Apgaulė įsmuko į miegamąjį ir nepastebimai drabužius sukeitė: Gėrio aprangą padėjo į Blogio aprangos vietą ir atvirkščiai. Rytą Fortūna, o ji ne tik akla, bet ir išsiblaškiusi, nieko nepastebėjo ir Dorybę aprenge apsiaustu su spygliais, o apsiaustu su gėlėmis papuošė Ydą, tad nuo to laiko Yda pradėjo puikuotis dar ir pasigražinusi Apgaulės veido skaistalais. Dabar jos niekas nepažindavo, iš paskos eidavo būriai žmonių, ją kviesdavo į namus, manydami, jog sveikinas su Gėriu. Kai kas per ją patyrė bėdų, ilgainiui vis dėlto susiprotėjo prašovę pro šalį ir apie tai pasakojo kitiems, nors mažai kas tuo patikėjo – toks malonus ir puošnus buvo Blogis, kad žmonės noriai pasiduodavo apgaulėi. Štai ir vaikšto po pasaulį Gėris ir Blogis, apsikeitę apdarais, o žmonės arba lieka apgauti, arba patys save apgaudinėja.

<....>

13 SKIRSNIS

Pasaulinė mugė

Suradę Andrenijų, Kritilas ir Echenijus trise išeina iš sostinės per Šviesos, tiksliau, pačios Saulės vartus, pasukdami į Pasaulinę mugę, kuri, kaip buvo pranešta, vyko didžiulėje apylinkėje, skyrusioje malonias Jaunystės pievas nuo rūsčių Brandos kalnų. Tenai plūdo galybė žmonių – vieni pardavinėti, kiti – pirkti, o treči, patys protingiausi, iš šalies pasižiūrėti.

Mūsų pilgrimai įėjo per Didžiąją Naudos aikštę, Pasaulinę skonių ir užsiėmimų mugę, kur vieni gyrė tai, nuo ko kiti mesdavosi į šoną. Vos jie pasirodė prie vienu iš daugelio vartų, prie jų priėjo du vadybininkai–gražbyliai, pasivadinę filosofais iš dviejų mokyklų, mat nuomonės visų skirtingos. Pirmasis, vardu Sokratas, pasakė: „Eikite į šitą turgaus pusę, čia rasite viską, kad taptumėte asmenybėmis“. Bet jo priešininkas Simonidas paprieštaravo: pasaulyje esančios dvi priebėgos – viena iš jų Garbė, kita – Nauda; pirmojoje, kaip aš mačiau, tik vėjas ir dūmai, nieko vertingo, antrojoje – auksas ir sidabras, joje rasite pinigų – visų dalykų sanauja: štai ir nuspręskite, paskui ką geriau eiti <...>.

Nuėjo jie prie dešinėje buvusių turtingų krautuvių. Skaito iška-bą: „Čia parduodama tai, kas geriausia ir kas blogiausia.“ Įėję vidun, pamatė, jog ten prekiaujama liežuviais: patys geriausi esą tie, kurie tyli, laikomi už dantų ir prilipę prie gomurio. Už prekystalio buvęs pardavėjas rodė ženklus, kad būtų tylą ir savo prekės visai negyrė.

– Ką jis parduoda? – paklausė Andrenijus. Tas staigiai prispaudė pirštą prie jo lūpų.

– Na, tai tau! Tai kaipgi sužinoti, kuo tu prekiauji?

– Tikriausiai, – tarė Echenijus, – jis parduoda Tylėjimą.

– Taip, prekė reta ir labai reikalinga, – pasakė Kritilas, – aš jau maniau, kad jo pasaulyje visai neliko. Matyt, atvežė iš Venecijos, ir ypač – mokėjimą išlaikyti paslaptį. O čia jo neužderėjo. Ir kas gi perka?

– Nagi aišku, – atsakė Andrenijus, – anachoretai, vienuoliai (ne vienuolės!), jie tai jau tikrai žino tylėjimo kainą ir naudą.

– O aš galvoju, – bylojo Kritilas, – kad jį perka ne geri, o blogi žmonės: tyli negarbingieji, slepia svetimautojai, vandens į burnas prisėmę žudikai, vagys kiūtina lyg katės – ir taip visi piktadariai.

– Netgi ir jie netyli, – paprieštaravo Echenijus. – Nūnai pasaulis toks sugedęs, kad tie, kam reikėtų patylėti, kalba daugiau už visus ir giriasi savo niekšybėmis. Štai pažiūrėkite į tą, kuris sukčiaudamas pasiekė dvasininko statuso – juk nejaučia jis didesnio malonumo, kaip viešai rodyti savo gėdą; žmogžudys taip giriasi, jog jo drąsa tiesiog bado akis; gražuolėlis tik ir tauškia apie savo šukuoseną; dabišė, pamiršusi savo pareigas, užsiėmusi brangiuoju savo veideliu, demaskuoja save apdarais; vagis Judas siekia gauti kryžių, kitas – reikalauja aukšto titulo, kad galėtų apvainikuoti savo menkumą. Štai ir išeina, jog plėšikai kelia triukšmą garsiau už visus.

– Bet tada kas gi lieka?

– Tie, kas tylomis meta į tave akmenį, kas viską daro patyliukais bei negirdomis, kas apie savo darbelius garsiai nešneka, o ir Harpokratas¹⁸, kurio niekas neapkaltintų plepumu.

¹⁸ Harpokratas – graikiška Egipto dievo Horo vardo atmaina, tylėjimo dievas.

– Paklauskime kainos, – tarė Kritilas, – norėčiau ir aš gabaliuką nusipirkti, bijau, kad daugiau jo niekur nerasime.

– Tylėjimo kaina, – buvo jam atsakyta, – irgi tylėjimas.

– Argi taip galima? Jeigu parduodamas Tylėjimas, tai kaip už jį sumokėti tylėjimu?

– Labai paprastai, už Tylėjimą sumokoma tylėjimu, vienas nutyli todėl, kad nutyli kitas, visi liepia tylėti, na tai ir patylėkime!

Tada priėjo prie krautuvės su iškaba: „Čia parduodama sveikatos kvintesencija“.

– Puiku! – pasakė Kritilas ir paklausė: – Kas gi tai?

Atsakymas buvo toks: priešo seilės.

– Na jau ne, – tarė Andrenijus, – aš jas pavadinčiau nuodų kvin-tesencija, netgi pražūtingesne, nei basilisko nuodai. Jau geriau sutikčiau, kad į mane spjautų rupūžė, kad man įkštų skorpionas arba įgeltų gyvatė. Priešo seilės? Kurgi tai matyta? Geriau jau pasakytų – seilės tikro, ištikimo draugo: štai kas tikras vaistas nuo visų bėdų.

– Mažai čia jūs ką nusimanote, – tarė Echenijus. – Didžiulę žalą padaro draugų pagyros, jų šališkumas, kuriam viskas jумыse miela, jų viską atleidžianti meilė, kol vargšelis, spaudžiamas savo nuodėmių, nenugrius į pražūties kapą. Patikėkite, protingam daugiau naudos iš karčių, kruopščiai išvalytų priešo seilių – jomis jis pašalina dėmes nuo savo garbės ir purvo pėdsakus savo šlovėje. Bijant, kad apie jų trūkumus nesužinotų konkurentai ir dėl to neapsidžiaugtų, tos seilės padeda daugeliui išsilaikyti proto rėmuose.

Bet čia juos ėmė skubiai kviesti į kitą parduotuvę – girdi, prekė baigiasi, ir tai buvo tiesa, nes ten prekiaavo pasitaikančia Proga. O apie kainą jiems buvo pasakyta: dabar duodame veltui, betgi vėliau nerasite

nė plaukelio, nors ir siūlysite akies vyzdį. Ir kuo ji naudingesnė, tuo sunkiau ją rasite!

Kitas šūkavo: „Skubėkite pirkti! Kuo labiau delsiate, tuo daugiau prarandate, o to, kas praleista, neatgausite už jokią kainą!“ Jis pardavinėjo Laiką.

– O čia, – gyrėsi trečiasis, – dykai atiduodu kai ką labai vertinga!

– Nagi ką?

– Karčią tiesą!

– Geras dalykas! O kiek kainuoja?

– Kvailiai sumoka savo kailiu, o protingi – svetimu.

<...>

Kitur pardavinėjo Metus, Draugystę, o kai kur dykai atiduodavo Numatymą, Malonumą, Elgesį ir t. t.

Pagaliau jie pamatė dar vieną parduotuvę, bet prekijai juos iš ten tuoju išvijo, kaip elgėsi ir su kitais ten atėjusiais.

– Jūs ką, prekiaujate, ar ne? – paklausė Andrenijus. – Gyvenime nesu to matęs, kad pats pardavėjas vaikytų pirkėjus iš krautuvės. Ko jūs tuo siekiate?

Jiems dar sykį buvo šūktelta, kad atsitrauktų ir pirktų iš tolo.

– Bet ką gi jūs ten parduodate? Apgaulę? Nuodus?

– Nei viena, nei kita, parduodame tai, kas labiausiai gerbiama – pačią Pagarbą, nes kai tik prie jos priliesi, iš karto sugenda; nuo familiarumo ji susidėvi, nuo dažno bendravimo – išblanksta.

– Išėina taip – tarė Kritilas, – jog Pagarba gerai iš tolo, savo tėvynėje nėra pranašo, ir jeigu dangaus žvaigždės būtų tarp mūsų, jų

spindesys užgestų per dvi dienas. Štai todėl dabarties žmonės gerbia buvusius praeityje, o būsimieji gerbs dabartinius.

Apžiūrėję kitas prekes, mūsų keliauninkai priėjo prie dar vienos krautuvės.

Pardavėjas jiems tarė: „O čia parduodama prekė, už kurią sumokėti neužteks viso pasaulio aukso ir sidabro.“

– Tai kas gi ją pirks?

– Tas, kuris jos nepraras, – buvo atsakyta.

– Kas tai?

– Laisvė. Didžiausias gėris – nuo nieko nepriklausyti, o ypač nuo kvailio ar nemokšos. Nėra kartesnės kankynės, kaip vaikščioti galvą tarp pečių įtraukus.

Į vieną krautuvėlę užėjo pirkėjas ir paprašė parduoti jam savo ausis. Visi buvę aplinkui nusijuokė, išskyrus Echenijų.

– Taip, tai pirmiausia, ką reikia pirkti. Nėra reikalingesnės prekės. Jeigu jau mes derėjomės dėl liežuvių, kurie nemoka kalbėti, nusi-pirkime čia ausis, kurios nemoka girdėti, kartu su padienio darbininko ar malūnininko kantriais pečiais.

Pagaliau mūsų draugai išėjo iš mugės, šnekėdamiesi apie tai, kaip kam pasisekė.

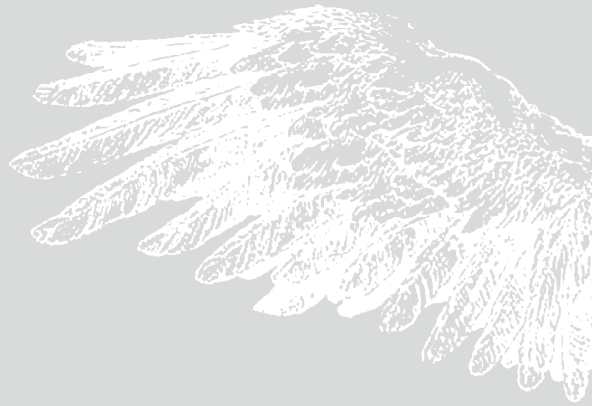
Legenda pasakoja, kad žmogų sukūręs Dievas visas negeroves uždarė giliame požemyje labai toli, netgi kalbama, jog vienoje iš Laimingųjų salų¹⁹: iš čia ir kilęs jų pavadinimas. Ten jis įkalino Nuodėmes

¹⁹ Laimingosios salos – matyt, Kanarų salos.

ir Bausmes, Karą, Badą, Marą, Niekšybę, Liūdesį, Kančias, netgi pačią Mirtį, visa tai surakinęs viena grandine. Nepasitikėdamas tokiais bjauriais niekšeliais, ant deimantinių durų pakabino plienines spynas, o raktą įteikė žmogiškajai valiai, idant žmogus būtų saugesnis nuo savo priešų ir žinotų, jog jeigu pats neatrakinys, jie per amžius negalės išeiti, o pasaulyje Dievas laisvas paliko visas gėrybes – padorumą ir apdovanojimus, džiaugsmus ir malonumus, taiką, garbę, sveikatą ir pačią gyvybę.

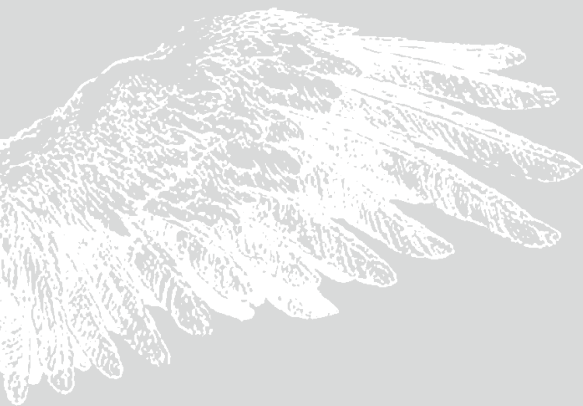
Štai ir ėmė žmogus gyventi palaimoje, bet laimė tęsėsi neilgai – moterį degino smalsumas, ji neturėjo ramybės nepažiūrėjusi, kas yra ten, tame baisiame požemyje. Ir štai vieną lemtingą jai, ir visiems mums, dieną ji užvaldė vyro širdį, o kartu ir raktą, ir visai nesusimąstydama – juk moteris pirmiau veikia, o galvoja po to – nuėjo atrakinti durų. Kai ji įkišo raktą į spyną, sakoma, net sudrebėjo Visata. Tik atlenkė skląstį – tą pat akimirką iš ten pasipylė būriu nuodėmės bei nelaimės ir viena kitą aplenkdamos ėmė užgrobinėti visus žemės kampelius.

Ir kadangi pirmoji, su kuria susidūrė ydos, buvo moteris, visos jos į ją įsikibo, ir štai ji nuo galvos iki kojų prikimšta ydų.

II DALIS

Brandos ruduo

1 SKIRSNIS

Universali reforma. Žmogaus amžiaus tarpsniai

Jeigu žmogus savo polinkius keičia kas septynerius metus, kaipgi stipriai keičiasi jo būdas kiekvieną iš jo nugyventų metų! Pradedą jis nuo pusiau gyvenimo, mažai arba visai nieko nesuvokdamas: vaikystėje jo jėgos snaudžia be naudos ir tuo labiau beprasmiame vaikiškume palaidotos miega dvasinės galios, kai jis, mažai skirdamasis nuo gyvulio, auga kartu su augalais ir žydi kartu su gėlėmis. Bet ateina laikas ir siela, taip pat išeidama iš vystyklų, pradeda gyventi jausmų gyvenimu, įžengia į linksnąją jaunystę – o jausmingumas, o malonumai! – išskyrus malonumus, daugiau apie nieką negalvoja tas, kas nieko nesupranta. Jį traukia ne prie dvasinio pasitenkinimo, bet prie kūniškų džiaugsmų; kai nėra tikro skonio supratimo, paklūstama tik saviesiems pomėgiams. Pagaliau – ir visada per vėlai – ateina jis į protingą ir žmogaus vertą gyvenimą; dabar jis jau mąsto ir budi ir, pripažinęs save esant žmogumi, stengiasi tapti asmenybe, vertina, kai jį kas vertina, trokšta pagarbos, pasirenka dorybingumą ir ruošiasi aukšto lygmens veiklai.

Taikliai mąstė tas, kuris žmogaus gyvenimą sulygino su vandenių srove – nesustabdomai, kaip vanduo, visi mes judame link mirties. Vaikystė – besišypsantis upeliukas užgimstantis smėlynuose, nes išteka iš mūsų kūno palaikų ir trūnėsių. Vaiskus ir permatomas teka jis, linksmai juokiasi ir čiurlena sutartinai su vėjo varpeliais, čia

ulbaudamas, čia knirkdamas ir glausdamasis prie jį supančios žalumos. Jaunystė, toji jau veržiasi sraunia srove, lekia, šokuoja, keliasi viršun ir neria žemyn, užlekia ant akmenų, kaunasi su gėlėmis, putoja, drumsčiasi ir šėlsta. Brandos amžiuje, tapę upe, mūsų gyvenimo vandenys teka tylūs ir gilūs, sudarydami gausius užutekius, kur viešpatauja ramybė ir tyła: galingai jie išplinta tręšdami laukus, apsaugodami miestus, turtindami provincijas ir atnešdami daug kitos naudos. Tačiau, deja, ši upė pagaliau įteka į karčią senatvės jūrą, į mus sugniuždančią ligų prarają. Ten upė praranda plotį, gylį, ramybę – užspringdamas plaukia mūsų įpuvęs kateris, visas skylėtas, kas minutę daužomas pikčiausių vėtrų ir bangų, kol nenugrimzta į dugną su savo sielvartų kroviniu ir nepradingsta kapo gelmėse, palaidotas amžinos užmaršties tyloje.

<...>

Andrenijus ir Kritilas pamatė žmogų, labai nepanašų į tuos, kuriuos jie buvo matę – jis į juos žiūrėjo atmerktomis akimis, norėdamas pastebėti viską, nes šiais laikais tik paprastai žiūrėti jau maža.

Kai jis priartėjo, jie įsitikino, kad šis žmogus išties apkamšytas akimis nuo galvos iki kojų, o akys visos nuosavos ir visos akylos.

– O, koks išplėstakis! – tarė Andrenijus.

– Visiškai ne, jis – atsargumo stebuklas, – atsiliepė Kritilas. – O jeigu tai žmogus, jis yra ne iš mūsų amžiaus, o jeigu ir iš mūsų, tai ne griausmavaldys¹ vyras ir ne piemuo, jis neturi nei skeptro, nei lazdos. Palauk, bet tik ar tai ne Argas? Bet ne, anas gyvena gilioje senovėje, o nūnai nesutiksi tokio atsargumo.

¹ Griausmavaldys – Dzeusas, sukeliantis žaibus ir griaustinį.

– Priešingai, – atkirto žmogus, – stebuklas, mūsų laikai tokie, kad žiūrėk abiem, nors ir to neužtenka, geriau šimtu akių. Kai aplinkui tiek suktų ketinimų ir nė vienas nėra atviras, reikalinga akis ir dar kartą akis. Atsiminkite, ir jums ateityje reikia žiūrėti akylai – ligi šiolei jūs gyvenote aklai, beveik užsnūdę.

– Maldaujame, pasakyki, tu – ką, matai už šimtą ir gyveni už šimtą, ar ir dabar saugai gražuoles?²

– Sena, kvaila pasaka! – atkirto tasai. – Priversti mane dirbti tokį beprasmišką darbą? Priešingai, aš pats jų saugausi ir protingus žmones apsaugau.

Apstulbintas Andrenijus, atsilygindamas arba pamėgdžiodamas, irgi žiūrėjo išplėtęs akis. Tai pastebėjęs, Argas tarė:

– Tu tik žiūri, ar matai? Ne visi mato tai, į ką žiūri.

– Aš mėštau, – atsakė Andrenijus, – kam tau tiek akių. Žinoma, ant veido joms pritinka būti – mato tai, kas vyksta, na, ir pakaušyje – mato praeitį. Bet kam jos ant pečių?

– Nekaip gi tu mėštai! – tarė Argas. – Jos būtent ir yra pačios reikalingiausios, jas labiausiai vertino donas Fadrikė de Toledo³.

– Tad kam jos reikalingos?

– Idant žmogus matytų, kokią našą jis užsiverčia, sau prisiima, ypač kai sudaro santuoką arba įstoja į draugiją, kai gauna pareigas arba laipsnį. Čia reikia savo našą pačiuotinėti, apžiūrėti ir pasverti – ar užteks jėgų, ar atlaikys pečiai; juk jeigu tu ne Atlantas, tai ar tau – išlaikyti dangaus skliautą? O ana, kitas, visai ne Herkulis, tad kam jis

² Argas saugojo Dzeuso mylimąją Ijo nuo žmonos Heros pykčio.

³ Fadrikė de Toledo – markizas (1580–1634); puikus karvedys.

imasi laikyti ant savo pečių visą pasaulį? Tik ir lauk, kad viskas sugrius. O jeigu visi mirtingieji turėtų akis ant pečių! Esu tikras, jog neprisiimtų be atodairos pareigų, kurių nepajėgs pakelti. Ir taip jie visą gyvenimą vaitoja prispausti nepakeliamos naštos: vienam – santuoka, bet be turto, kitam – garbė, bet nėra ką valgyti, šitas ėmėsi užduoties, kuri atnešė nesėkmę, anas – turi pagarbą, bet apsunkęs nuo rūpesčių. O aš, prieš prisiimdamas naštą ant nugaros, gerai atmerkiu akis, kurios ant pečių, nes atsimerkti vėliau – vien nusivylimas ir ašaros.

– Ak, kaipgi aš norėčiau gauti tokių porelę, – tarė Kritilas. – Ir ne tam, kad nesiiimčiau sau pareigų, bet idant išvis savęs neapkraučiau niekuo, kas temdo gyvenimą ir slegia sielą!

– Pripažįstu, jog tu teisus, – atsiliepė Andrenijus, – ir kad akys ant pečių reikalingos, – žmogus gimęs nešioti naštą. Bet pasakyk, o štai anōs, ant nugaros, kam? Juk nugara tik atsiremsi ir jos užsimerkia?

– Čia ir yra esmė, – atsakė Argas, – jos privalo žiūrėti, į ką atsiremi. Argi nežinai, kad pasaulyje visos atramos netikros, tarsi dūmtraukiai už kilimo – netgi gimdytojai, ir tie nepatikimi, netgi iš tikrų brolių lauk bėdos? Vargas tam, kas pasitiki kitu, tebūnie tai ir geriausias draugas. Bet ką čia kalbėti apie draugus ar brolius. Pasitikėti negalima netgi savo vaikais – kvailas tas tėvas, kuris dar būdamas gyvas save laidoja. Ne kvailai pasakyta: geriau po mirties palikti priešus, negu gyvam esant prašyti ko nors iš draugų.

<....>

Nusijuokęs Argas pasakė: jeigu žmogus neieško atramos, visi apie jį pamirš, nebus gyvenimo. Mūsų laikais kas neatsiremia, to visi šalinasi, būsi savo dorybėmis gigantas, vis tiek nustumis į kampą (<...>).

Visokiam pastatui reikalingas pamatinis akmuo, kiekvienai pašiūrei – stiprus stalas. Jau patikėkite, už pečių esantys rūpesčiai – labai svarbus dalykas.

– Dėl tokių akių aš pritariu, – tarė Andrenijus. – Bet akys ant kelių? Net negalvodamas atsisakau. Kam jos – tik šliaužti per žemę ir apakti nuo dulkių?

– Menkutis tavo protelis! – atkirto Argas. – Šiais laikais tokios akys – pačios reikalingiausios, pačios praktiškiausios, mat pačios politiškiausios. Argi nereikia žmogui žiūrėti, prieš ką jis nusilenkia, kokiam tarnauja kaimynui, iš ko laukia stebuklo? Juk yra pasenę stabai, kurių laikas jau praėjo, nūnai jų nebegarbina, tai Fortūnos atmestos kortos. Tam ir reikalingos šitos akys – pastebėti, kas kyla viršun ir gali pakelti ir tave, kas nūnai turi galios, tad gali ir tave sustiprinti.

Po to mūsų keliauninkai atėjo su Argu į Didžiąją Laiko Muitinę, kur pamatė daug įdomių dalykų.

Pagaliau Didžiiosios Laiko Muitinės tarnautojai ėmėsi visiškai perdarinėti visus, kas iš Jaunystės pažų tampa Brandos dvariškiais. Pirmiausiai nuo jų nuėmė jaunystės livrėją – rusvas ir aukso spalvos garbanas – ir uždengė galvas juodais, gedulingais, nykiais ir ilgais plaukais: krisdami nuo smilkinių ir uždengdami krūtinę, jie tampa vyriškumo simboliu. Taigi greičiausiai uždraudė nešioti šviesius plaukus ant galvos, o tuo labiau aplink burną – šią spalvą nutarė laikyti netinkama, tad uždraudė visokius ten pūkelius ir garbanas – protingus žmones garbanos ne žavi, o ima juokas. Nuo jų nutrynė visas spalvas – fizines, o ne dvasines, neleido netgi nurausti – ir įsakė visada būti išbalusiems, mat

tai esąs daugelio rūpesčių rodiklis. Veido rožės pavirto barzdos šeriais. Štai tokiu būdu perdarė keliauninkus nuo galvos iki kojų. Kiekvienam ant lūpų pakabino spyną, ant delnų davė po akį ir antrąjį, Jano, veidą, gervės pėdą⁴, jaučio koją, katės ausį, lūšies akį, kupranugario nugarą, raganosio nosį ir gyvatės odą.

<....>

Po to Argas keliauninkus apiplovė stebuklingu skysčiu – ekstraktu iš erelių ir lūšių akių, didelių širdžių bei galvų ir įvyko stebuklas: jie ne tik sustiprėjo – išmintis juos padarė labiau negeidžiamus, nei kad Rolandą⁵ burtai – dar jiems teko ant viso kūno, nuo galvos iki kojų, daugybė akių, anksčiau užlipintų vaikiškojo nežinojimo ir neprotingų jaunystės aistrų: akylų ir budinčių akių, kurios nieko nepažiopsos, viską pastebės ir įvertins. Ir tik tada leido keliauninkams eiti toliau, kad galėtų tapti asmenybėmis, tad jie, iš pradžių išeidami iš savęs, leidosi tolyn, idant dar geriau save atrastų.

⁴ Gervės pėda – stovinti ant vienos kojos ir mieganti gervė buvo laikoma budrumo simboliu.

⁵ Rolandas – epo apie Rolandą herojus, žuvęs kovoje su baskais (VIII a.).

2 SKIRSNIS

Salastano stebuklai⁶

Kartą trys grožio, proto ir maloningumo saulės (kaip kad pasakojo vienas dvariškis, irgi savo rūšies stebuklas) sumanė patekti į didžiausiojo iš valdovų rūmus. Pirmoji sesuo buvo apvainikuota kvapniomis gėlėmis, įpintomis į auksaspalves garbanas, puikiai išsipuošusi – jos žalią tuniką supo drėgno perlo siūleliai, o šypsojosi ji taip džiugiai, kad linksmino visą pasaulį. Bet, nežiūrint dieviško grožio, priešais jos akis užtrenkė duris ir langus ir dar taip sandariai, kad nors ir kiek ji bandė šen bei ten pralįsti, nieko iš to neišėjo: gelbėdamiesi nepageidautinos viešnišos, užkamšė net pačias siauriausias skylės. Ir teko jai eiti šalin, nors jau ne šypsantis, o su ašaromis.

Tada priėjo antroji, tiek pat puiki, kiek ir protinga ir, susiremdama su pirmąja, panašiai kaip Sapata⁷, tarė:

– Mauk šalin, nemoki tu rasti priėjimo ir nemokėsi. Štai pažiūrėk, kaip berdama malonius žodžius įeisiu aš.

Ir pradėjo ji rūmų apgultį, išgalvodama įvairius būdus ir išradinėdama gudrybes, betgi nesėkmingai – vos pamatę geranorišką jos veido išraišką, atsakydami jai rodė piktumą, užtrenkdami ne tik duris

⁶ Salastanas – „Lastanosas“ vardo anagrama; Donas Vincencio de Lastanosa (1607–1684) – mecenatas iš Aragono, Graciano globėjas.

⁷ Sapata – matyt, Luisas Sapata, poemos „Garsusis Karolis“ autorius (XVI a.).

ir langus, bet uždengdami akis, kad jos nematyty, o ausis – kad negirdėtų.

– Jums tiesiog nesiseks, – tarė malonios išvaizdos ir švelni trečioji. Žiūrėkite, kaip aš dabar pateksiu į rūmus per Favoro duris – per jas tik ir galima įeiti.

Ir maloniai elgdamasi ji įėjo. Iš pradžių ją lyg ir priėmė, bet taip tik atrodė, tai buvo apgaulė – galų gale jai teko sprukti dar gėdingiau. Visos trys liko už borto ir, kaip paprastai būna, ėmėsi girti savo do-rybes ir kaltinti likimą. Čia prie jų prisiartino, smalsumo traukiamas, kažkoks dvariškis: gėrėdamasis jų grožiu, pareiškė norą sužinoti, kas jos esančios, o kas tai per rūmai, jos, aišku, žino pačios, jeigu jau seniai čia trinasi.

– Aš, – tarė pirmoji, – visiems siūlau gerą dieną, bet žmonės kažkodėl ima sau blogą, kitiems duodami dar blogesnę; aš raginu kiekvieną atverti akis ir atsibusti; manęs trokšta ligoniai, baisi aš piktadariams, aš – gyvybingos linksmybės motina, aš – palikusi savo perlamutrinę buveinę ir daugelio apdainuota Tifono⁸ žmona.

– Na ką gi, senjora Aurora, – tarė dvariškis, – dabar aš nesistebiu, kad jums uždrausta įeiti į rūmus, kur linksmybių nė nematyti, kur visur tik surūgusios minos. Čia nebūna ryto, čia visada vėlu – apie tai gali papasakoti Viltys, be to, čia nieko nedaroma šiandien, čia viskas – rytoj. Tad be reikalo nesivarginkite, čia niekada neprašvinta, ir jums taip pat nieko nešviečia, nors jūs – pati šviesa.

Ir jis pasisuko link antrosios, kuri jau ėmė kalbėti.

⁸ Tifonas – Gajos ir Tartaro sūnus, mikasantropinis padaras su 100 gyvačių galvų: žmogaus liemeniu, vietoj kojų – žiedais susirangiusiomis gyvatėmis.

– Nejaugi jūs niekada negirdėjote apie gerą motiną ir apie blogą dukterį? Aš – tai toji motina, o mano dukra – Neapykanta; į mane, kurioje tiek daug gerumo, visi žiūri su pykčiu; kol jie dar vaikai – prie manęs glaudžiasi, bet užaugę nevirškina ir išspjauna. Aš apakinanti, kaip ir pati šviesa, o jeigu nemeluoja Lukianas⁹, aš – netgi ne Laiko, o paties dievo dukra.

– O, ponia, – nustebto dvariškis, – jeigu jūs – Tiesa, kaipgi tad reikalaujate neįmanomo? Jūs – rūmuose? Betgi jūsų neprileis artyn ir už tūkstančio lygū! Kam, jūsų nuomone, sargyba turi ir tiek išgalastų kardų? Jie saugo ne nuo išdavystės, o ne, bet nuo... Patariu jums visiems laikams užmiršti savo sumanymą.

Tuo tarpu žavinga ir švelni, pavergianti širdis trečioji tarė: „Aš ta, be kurios pasaulyje nėra laimės ir su kuria bet kuri bėda – ne bėda. Kiekvienoje iš kitų gyvenimo gėrybių yra tik viena gėrio dalis, o manyje jos visos: garbė, malonumas, nauda. Mano vieta tik tarp gerųjų; tarp piktų, kaip pasakė Seneka, aš nebūnu nei tikra, nei pastovi. Atsirandu aš iš meilės – todėl manęs ieškoti reikia ne įščiose, bet širdyje, geranoriškumo sankaupoje.“

– Suprantu, tu – Draugystė, – sušuko dvariškis, – tu tiek saldi, kiek Tiesa karti. Bet nors tu ir glamonėji, valdovai tavęs nepažįsta, jų draugai – tai karaliaus, o ne Aleksandro draugai, kaip kad sakydavo jis pats. Tu juk – du padarai, bet viena būtybė, o Meilę ir Didybę, sunku suderinti. Mano nuomone, mielosios damos, eikite šalin visos trys: tu, Aurora, pas dirbančiuosius, tu, Draugyste – pas vienodus pagal padėtį, o tu, Tiesa, jau nė pats nežinau kur.

⁹ Lukianas – sen. graikų rašytojas. Čia minima jo knyga „Dievai, heteros, pranašai“.

Tokią istoriją su dalelyte kritikos papasakojo mokytonis Argas dviem mūsų keliauninkams, pridurdamas, jog ją išgirdo iš to paties dvariškio.

4 SKIRSNIS

Išmintingojo biblioteka

Kritilas ir Andrenijus, lydimi sparnuoto Išminčiaus, aplankė dar keletą vietų, klausėsi muzikos ir poezijos.

Ilgiau užtrukti jie negalėjo. Jų metai juos skubino, tad teko palikti kvapniąją, kaip rojaus sodas, šitą pirmąją poetinio Parnaso salę. Pašaukė juos Laikas į dar erdvesnę kitą salę – galo krašto nematyti. Tėnai juos įvedė Atmintis ir jie pamatė čia kitą, labai keistos išvaizdos nimfą – pusė jos veido buvo raukšlėta, tartum tikrės senolės, o kita pusė – jauna, lygi, kaip jaunutėlės mergelės. Šiais dviem veidais ji stebėjo praeitį ir dabartį, ateitį perleisdama Numatymui. Tik pastebėjęs ją Kritilas tarė:

– Tai protingoji Istorija.

Ir sparnuotasis vyras patvirtino:

– Taip, ji – gyvenimo mokytoja, šlovės gyvenimas ir įvykių tiesa.

Istoriją supo vyrai ir moterys; prie vienu buvo pridėti įžymiųjų, prie kitų – niekšų ženklai, čia buvo dideli ir maži, drąsuoliai ir bailiai, gudročiai ir prastuoliai, mokslinčiai ir nemokšos, herojai ir niekšai, milžinai ir neūžaugos – atsirastų ir bet kokie kiti kraštutiniai. Rankoje nimfa laikė plunksnų gniūžtę, kiekviena plunksna buvo stebuklinga – štai ji davė vienintelę iš plunksnų gniūžtės kažkam prie jos stovėjusių ir jis pasikėlė aukštyn, atskriejo ligi dviejų

koliūrų¹⁰. Iš plunksnų tryško skystis, davęs gyvybę – ir netgi amžiams – garsiems žygdarbiams, idant jie nepasentų. Plunksnas nimfa įteikdavo labai apdairiai – niekas negaudavo tos, kurios norėjo: toks buvo Tiesos ir Sąžiningumo reikalavimas. Mūsų draugužiai pastebėjo, jog kažkoks svarbus asmuo už plunksną siūlė stambią sumą, bet nimfa, maža to, kad plunksnos nedavė, betgi dar šerė ir per rankas, pridurdama, jog šie kūriniai vertingi tik tuomet, kai yra laisvi, ant nuomotų plunksnų nenuskrisi į amžinybę. Jai buvo pasakyta, kad geriau jau būtų davusi, nes ir ją pačią gėdingai apšmeiš.

– Na jau ne, – atsiliepė Amžinoji Istorija, – tai jiems nepasiseks. Tegul šiandien mano liudijimus ir sumenkina, bet po šimto metų jais patikės.

Šito paties atsargumo laikydamasi ji niekam neduodavo plunksnos anksčiau, kaip praėjus pusšimčiui metų po mirties ir kiekvienam mirusiam duodavo gyvą plunksną. Tad nei suktasis Tiberijus, nei beširdis Neronas nepasislėpė nuo nepaperkamojo Tacito plunksnos. Ir štai nimfa ištraukė geresnę plunksną, idant kažkuris garsus rašytojas parašytų apie didį valdovą, bet, pastebėjusi, jog plunksna šiek tiek paauksuota, piktai ją atmetė, nors ta pati anksčiau parašė labai vertingus kūrinius.

– Patikėkite, – tarė nimfa, – auksinė plunksna visada rašo su klaidomis.

Ilgai mūsų keliautojai būtų užtrukę pas Istoriją ir noriai dar paviešėję – tokia įdomi buvo jos buveinė! Tačiau, lydimi Talento, jie pasuko į Rašytojų

¹⁰ Koliūrai – du dideli dangaus sferos ratai.

salę, po to paskui Kekropsą¹¹ nuėjo į Pagrindinę Pasaulio Aikštę. Ten jie pamatė storulę Bobą su milžiniška svita, o daugybė senųjų ir ne mažiau bendraamžių ją lydėjo ir išsižioję klausėsi. Pasirodo, tai buvo Minia, kuri apie viską sprendžia neturėdama jokio supratimo, tad gudriam politikui užtenka turėti varpelį, kad tą Minią jis nukreiptų sau tinkama linkme.

– Žinai, kas nutiko čia pačiam Apolonui su jo dieviškąja lyra? Kažkada į muzikos varžybas jį pašaukė šiurkštus mužikas¹² su piemens švilpyne, bet dieviškasis muzikantas, kiek beprašė jo mūzos, atsisakinėjo. Tada tas laukinis ėmė jį kaltinti bailumu ir girtis savo pergale. O visa esmė buvo ta, jog spręsti turėjo prastuomenė, ir dievas nepanoro rizikuoti savo šlove nemokšiško teismo akivaizdoje. Už panašų atsisakymą nuteista buvo saldžiausioji Filomelė¹³, napanorusi varžytis su asilu. Sakoma, jog net rožės vos nenugalėjo oleandras, nuo to laiko nubaustas už įžūlumą ir tapęs nuodingas. Povas irgi nesiryžo dėl grožio varžytis su varna, ir briliantas su akmeniu, netgi pati saulė su vabalu, nors pergalė buvo neabejotina, kad tik nesileistų būti teisiami besmegenės minios. „Jeigu mano darbai, – sakė vienas protingas žmogus, – patinka visiems, tai yra blogas ženklas; tikrai puikūs dalykai suprantami tik nedaugeliui, tad išeina, jog tai, kas tinka miniai, nebus tinkama išmintingiems“.

¹¹ Kekropsas – pirmasis Atikos (Graikija) karalius; pusiau žmogus, pusiau gyvatė.

¹² Šiurkštus mužikas – romėnų laukų, miškų, ganyklų, piemenų dievaitis (graikų – Marsijas, pūsdavo fleitą, varžėsi su dievu Apolonu, grojusiu kitara ir laimėjo).

¹³ Filomelė – Atėnų karaliaus Pandiono dukra.

6 SKIRSNIS

Fortūnos malonės ir nemaloningumas

Ieškodamas savo draugo Andrenijaus, kuris dingo vedančiame pas Kvailybę takely, Kritilas susitinka neūžauga, o po to ir kareivį bei studentą.

Prisiplakė prie jų pareigų ieškotojas (argi yra kas nors labiau nepakenčiama už įkyrų niurzgalių) ir iš karto puolė skūstis ir bartis, o studentas jam prieštaravo – juk įsivaizduojantys esą mokslininkai visi tiesiog apsėsti prieštaravimo aistros. Žodis po žodžio ėmėsi abu šaipytis iš neūžaugos.

– O tu, – tarė studentas – štai tu ko ieškai?

– Noriu, – atsakė tasai, – tapti milžinu.

– Įžūlus noras. Argi tai įmanoma?

– Visai įmanoma, kad tik panorėtų Fortūna, mano valdovė, mat jeigu ji padeda, pigmėjai tampa gigantais, o jeigu ne – gigantai virsta pigmėjais. Kiek dar už mane žemesnių žmonių nūnai pakilo aukštai į kalną. Ir ne dėl savo dorybių, nes nėra nei mokytum, nei tamsumo, nei drąsos, nei bailumo, nei grožio, nei bjaurumo, o yra tik sėkmė arba negandos, tave veda mėnulis ar žvaigždė, visa kita niekai. Tad tegul pati Fortūna nuspręs, tapti man milžinu ar tik juo atrodyti, juk visa tai viena ir tas pats.

– Atrodo, aš ją matau, – tarė neūžauga, – bet štai ji manęs nepastebės, labai jau esu mažas, – juk matomi tiktai dideli žmonės.

– Manęs tai jau iš viso nepamatys, – tarė studentas, – juk aš neturtingas, o kas neturtingas ir bejėgis, tas blyškus ir pilkas, nors ir paraudonuotum kaip vėžys.

– Kaip ji gali jus pamatyti, jeigu ji akla? – pasakė dvariškis.

– Kas čia per naujiena? – nustebo Kritilas. – Nuo kada ji apako?

– Taigi apie tai čia sostinėje visi žino.

– Tai kaip tada ji gali dalinti gėrybes?

– Kaip? Ogi aklai.

– Taip iš tiesų ir yra, – pasakė studentas, – ir tokią ją pamatė vienas išminčius: atsisėdusi ji ant medžio su puošnia lapija, ant kurio šakų buvo ne vaisiai, o karūnos, tiaros, diademos, mitros, kardinolų kepurės, skeptrai, mantijos, galionai ir įvairūs kiti pagarbos ženklai, o kabo jie pramaišiu su peiliais, kilpomis, irklais, antrankiais ir gėdingais gaubtuvais. Po tuo medžiu susigrūdę žmonės ir gyvuliai, geri ir blogi, išminčiai ir kvailiai, vilkai ir ėriukai, gyvatės ir balandžiai. Fortūna aklai krato medį ir mosuoja savo lazdele – kur pakliuvo, duok tau Dievuli, kas tin-ka. Ir štai vienam ant galvos patenka karūna, kitam – peilis po kaklu, viskas priklauso nuo sėkmės, o dažniausiai nepataikoma: skeptras pakliūna tam, kam reikėtų laikyti irklą, mokslinčiui mitra atitenka kur nors Sardinijoje arba Chakėje, o idiotui – visai arti. Taigi viskas per aklumą.

– Užteks, – tarė Fortūna, – matau, jog jūs, žmonės, mane peikia-
te už tai, už ką labiausiai turėtumėte dėkoti. Teisingume, duok čia pat svarstyklės. Ar matote? Matote? Tad žinokite, pirmiau negu duodu, aš savo dovanas pasveriu ir subalansuoju, kad svarstyklių lėkštės laikytųsi vienodame aukštyje. Nagi, prieikite čia, begalviai kvailiai. Jeigu aš viską atiduočiau protingiems, kas atsitiktų su jumis? O ką darytų kvaila, neišvaizdi ir dargi nelaiminga moteris? Pultų į nevilgtį. O kas galėtų

susitvarkyti su gražuole, jeigu ji būtų sėkminga ir protinga? Netikite? Nagi, padarykime bandymą. Atneškite čia visas mano dovanas ir lai ateina gražuolės, jeigu jau jos tokios nelaimingos, tegul apsiukeičia su negražiomis, tegul ateina ir protingieji: jeigu jie taip nepatenkinti savo skurdu, tegul apsiukeičia su turtingais kvailiais – juk negalima vienam duoti viską.

Ir ėmėsi ji sverti savo malones ir nemalones, karūnas, skeptrus, tiaras, turtus, auksą, sidabrą, titulus ir pasiekimus. Kaip atsvarą pagerbimo ženklams – rūpesčius, malonumams – liūdesį, ydoms – gėdą, pasismaginimams – ligas, pajamoms – mokesčius, pareigybėms – darbus, turtui – nemigą, sveikatai – sunkius darbus, prisirijimui – vidurių užkietėjimą, narsai – pavojų, grožiui – apkalbas, mokytumui – skurdą. Ir tokia buvo ta atsvara, jog kiekvienas kalbėjo: „Man tai dar pasisekė!“

– Laimingieji norėtų dar kai ko! – atrėžė Fortūna – na, aišku, kad gėrybėmis džiaugtūsi visada vieni ir tie patys, kad niekada neateitų eilė nelaimėliams. Štai šito aš niekaip ir už nieką neleisiu! Ei, Laike, suk savo ratą! Dar pasisuk, dar apsisuk, nesustok! Tegul nupuola išdidieji, tegul iškyla nusižeminusieji! Visiems savo eilė! Tegul pajunta vieni, kas yra liūdesys, o kiti, kas yra džiaugsmas. Jeigu turintieji valdžią, sėdintys sostuose, mane vadinantys Nepastoviaja, tai supratę neateis į protą, jeigu nė vienas iš jų ir negalvoja apie būsimą dieną, niekindami žemiau stovinčius, triuškindami bejėgius – ką tada jie išdarinėtų, tvirtai žinodami, kad nebus jokių permainų? Ei, Laike, suk ratą, jeigu ir dabar turtuoliams ir vadeivoms nėra jokių stabdžių? Kas atsitiktų, jeigu jie patikėtų, kad jų laimei niekada nebus pabaigos? Štai šitai būtų tikrai baisu! Ei, Laike, suk ratą, kad kiekvienam išmuštų praregėjimo valanda, nes nėra nieko amžino, išskyrus dorybę.

<...>

Dvariškis tarė:

– Visi sako, jog Fortūna išprotėjo, taip ir yra, juk ne veltui niekur nėra tvarkos.

– O kodėl ji išprotėjo? – paklausė Kritilas.

– Įvairiai pasakojama. Labiausiai panašu į tiesą, jog jai kvaišalų sugirdė Pyktis ir dabar apdovanoja savo numylėtinius; neva norėdamas leisti jai pailsėti, sargyboje stojo jos vietoje: vagims turtas, įžuliesiems pagarba, niekšams pareigos, blogiesiems laimė, kvailiems grožis, menkystoms pergalės, neišmanėliams pagyros, o apgavikams – viskas, pats purviniausias kuily suės skaniausią gilę; apdovanojama dabar ne už nuopelnus, o bausmės ne už nuodėmes; vieni nusikalsta, kitus baudžia. Vienu žodžiu, viskas einasi kvailu būdu.

– O kodėl nepasakyti, jog „niekšingu būdu“? – paklausė karys. – Juk Fortūna garsėja kaip niekšiška boba – globodama jaunus ji maloni, o subrendusiems ir solidaus amžiaus vyrams – priešiška, geriesiems ji pamotė, mokslininkams – pavyduolė, padoriuosius tironizuoja, liūdinčiams – žiauri, o su visais – nepastovi.

– Nuostabu! – pastebėjo Kritilas. – Ši Sėkmė susideda iš tiek bėdų, o mes nuo pat gimimo išeiname jos ieškoti, bet su metais vis aklesni ir bepročiai visą gyvenimą paskui ją gainiojamės.

Čia prieš jų akis pasirodė keistės išvaizdos rūmai: iš vienės pusės pastatas kaip pastatas, iš kitos – griuvėsiai, oro bokštai ant smėlio, pasipūtusi didybė be pamatų. Ir visame šiame nesuvokiamos išvaizdos pastate buvo tik milžiniški laiptai, Fortūnos namuose galima tik keltis viršun arba kristi žemyn. Atrodė, jog laiptų pakopos buvo iš stiklo – permatomos, stebuklingai patvarios, tartum čiuožykla. Turėklų,

kad užsikabintum, nebuvo, užtat visur statūs nuolaidžiai, kad kristum žemyn. Užlipti ant pirmojo laiptelio pasirodė sunkiau nei ant aukšto kalno, bet jeigu jau ant jo atsistojai, per likusius bėgte užbėgsi. Kitoje laiptinės pusėje, skirtoje nusileidimui, viskas buvo kitaip, betgi čia buvo keistas ryšys: kai tik vienoje pusėje kas nors imdavo kilti, kažkur kitoje tuojau pat riedėdavo žemyn, tik daug greičiau.

Kai mūsų keliauninkai priėjo, nuo laiptų kaip tik riedėjo žmogus, kurio kritimą visi sveikino, kadangi, pradėjęs kristi, iš rankų jis išleido riebų grobį – pagautas ir užgrobta pajamas ir pelnus, pareigybes, pinigus, enkomjendas¹⁴, titulus – viskas riedėjo žemyn; štai viena atšokusi enkomjenda pateko į jo priešo rankas, kitas gaudė bekrentančią pareigybę ir prasidėjo tikra maišatis – vienam bėda, visiems kitiems – džiaugsmas. Kritilas žavėjosi, o visi aplinkui juokėsi, tardami:

– Puikų sprigtą jam davė Fortūna.

– O jeigu jiems būtų tekę matyti Aleksandro Didžiojo griuvimą, kai iš rankų jis paleido visą pasaulį ir karūnos, karalystės, provincijos pabiro lyg riešutai nuo medžio – susirink, kas tik netingite. Štai kur Babilono bokštas!

Kritilas su draugais prisiartino prie pirmosios pakopos – visas sunkumas dabar tebuvo ant jos užlipti. Čia stovėjo pirmasis Fortūnos ministras ir artimiausias jos padėjėjas. Ranką jis ištiesdavo kam panorėjęs, bandydamas padėti ir vadovaudamasis tik savo skoniu – bjauriu skoniu, mat nė karto rankos nepadavė padoriam žmogui. Visados pasirinkdavo kuo blogesni – pastebėjęs nemokšą, jį ir pakviesdavo, o tūkstantį mokslinčių palikdavo be dėmesio. Ir nors aplinkui visi jį peikdavo, jam buvo nusispjaut – nuo „ką pasakys žmonės“ jo ausyse priaugo

¹⁴ Enkomjenda – dovana už karinius nuopelnus rentos arba žemės sklypo forma.

nuospaudų. Už lygą surasdavo akimis sukčių, o nuosaikių, sąžiningų žmonių matyti nenorėjo, mat žinojo, jog jie smerkia jo išsišokimus ir keistenybes. Pataikūnui, melagiui – štai šiems ištiesdavo ne vieną, o abi rankas.

<...>

Kritilas su Andrenijumi šiaip taip užsiropštė iki aukščiausios pakopos, ant kurios buvo ir pati Fortūna. Bet keisčiausias dalykas, negirdėtas stebuklas! Mūsų bičiuliai apstulbo. Mirtingųjų valdovę jie pamatė visai ne tokią, kokią įsivaizdavo ir kokią vaizduoja ją visas pasaulis – priešingai, nei tvirtina, ji ne tik nebuvo akla, bet veide, kuris švytėjo kaip vidurdieny dangus, akys buvo akylesnės nei erelio ir įžvalgesnės už lūšies. Visa išvaizda kupina svarbumo ir ramybės, ne paniurėlė pamotė, o miela motinėlė. Ji nesėdėjo, juk visada skuba, visada juda. Vietoj batių – ratukai, suknia – perpus gedulinga, perpus šventiška. Pažvelgė į ją mūsų bičiuliai ir susižvalgė, traukydami pečius ir pakeldami antakius – labai juos nustebino Fortūnos išvaizda, netgi suabejojo – ar tai ji?

– O kas gi gali būti kitas? – atsakė jiems Fortūnai su svarstyklėmis padėjusi Teisybė.

Šiuos žodžius išgirdo pati Fortūna, mat akies krašteliu ji jau pamatė nustebusias ateivių veidų išraiškas ir malonių balsu tarė:

– Ateikite arčiau, papasakokite, kas jus nustebino. Nebijokite sakyti teisybę, aš myliu drąsius.

Bet iš susijaudinimo jie neteko žado. Tiktai drąsus iki įžūlumo ir aštrialiežuvis kareivis pasakė garsiai, kad girdėtų visi:

– Didžioji malonių valdove, galingoji sėkmės Karaliene, dabar aš tau pasakysiu teisybę. Visuose kraštuose, visi žmonės nuo vainikuotųjų

iki apdriskėlių, skundžiasi tavimi ir tavo darbais. Sakau tai tiesiai šviešiai – juk jūs, valdovai, niekada nežinote, kas dedasi pasaulyje ir negirdite, kas apie jus šnekama.

– Taip, aš žinau, kad visi mane kaltina, – tarė ji. – Bet kodėl? Už ką? Ką kalba žmonės?

– Ko tik jie nekalba! – atsiliepė kareivis. – Taigi, tau leidus, jeigu ne pritarus, pradėdau. Pirmiausiai sako, jog tu akla; po to, jog kvaila; dar, kad beprotė; ir dar...

– Palauk, sustok, užteks. Tu neskubėk, – tarė Fortūna, – šiandien aš planuoju patenkinti visus. Pirmiausiai aš pareiškiu, kad esu dukra gerų gimdytojų, paties dievo ir dieviškos jo aiškiaregystės ir taip paklūstu jo valiai, kad lapas ant medžio, šiaudelis žemėje nesučėžės be jo žinios ar nurodymo. Tiesa, vaikų aš neturiu, nes juk laimė ir nelaimė nėra paveldimos. Pagrindinis man mirtingųjų kaltinimas – tarsi aš maloninga niekšams; dėl to, ar aš kalta, jūs būkite liudininkai. Taigi, aš tvirtinu, jog žmonės patys blogi ir blogai elgiasi, atiduodami viską kitų, tokių pat netikėlių, valdžiai. Turtuolis savo turtą atiduoda žudikui, pagyrūnui, sukčiui, šimtines ir dešimtines – paleistuvei, o tikrus angelą ir serafimą – savo dukrą ir padoriausią žmoną – palieka nuogas: štai kur iššvaisto jis milžiniškas savo pajamas. Valdovai dovanoja pareigybes ir palankumą tiems, kas mažiausiai to nusipelnė ir nėra tinkamas tam darbui, globoja nemokšą, apdovanoja pataikūną, padeda apgavikui, išaukština bloguosius, o padorių žmonių nei prisimena, nei jais rūpinasi. <....>. Taigi tegul patys žmonės būna palankūs geriesiems. Nieko kito aš netrokštu. Pažiūrėkite į mano rankas, stebėkite: rankos juk ne mano, štai ši – bažnytinio kunigaikščio, o kita – pasaulietinio, jomis aš dalinu gėrybes, jomis duodu malonę, jomis dovanoju laimę. Taigi žiūrėkite,

kam šitos rankos duoda, ką praturtina, ką išaukština. Ir aš visada apdovanoju tik pačių žmonių rankomis, kitų aš neturiu. Norite įsitikinti mano žodžių teisumu? Ei, pas mane, Pinigai, čionai – Garbė, Pareigybės, Apdovanojimai, Malonumai, visi, ką vertina ir brangina pasaulyje, nagi gyviau, pasirodykite visi tie, ką vadina Fortūnos malonėmis!

Visi, kuriuos Fortūna kvietė, tuojau pat atvyko, o ji ėmėsi juos barti:

– Nagi prieikite, – kalbėjo ji, – jūs, šlykštūs niekšai, žema, purvina šunauja, per jus, netikėliai, mano garbė nukenčia. Štai tu, apgavike tu, Pinige, kodėl nesutari su padoriais žmonėmis, kodėl neužsuki pas geruosius ir geradarius? Kur tai veda? Tik ir girdžiu, kad bendrauji su niekšais, bičiuliaujiesi su atmatomis, sakoma, jog iš jų namų niekad neišeini... Kiek dar man teks visa tai pakęsti?

– Ponia, – atsiliepė Pinigas, – pirmiausia, niekšingi žmonės, kaip kad suteneriai, juokdariai, mušeikos ir šliundros, niekada neturi nė realo, o jeigu kiek pakliūna į jų rankas, ten ilgai neužsilaiko. Na, o jeigu padorūs žmonės taip pat neturi pinigų, kaltas ne aš.

– Tai kas gi?

– Jie patys.

– Jie? Kaip tai gali būti?

Ogi jie nemoka manęs įsigyti. Nevagia, nesukčiauja, nemeluoja, neapgaukinėja, neima kyšių, nelupa kailio nuo beturčio, negeria artimųjų kraujo, nepataikauja, nedumia akių, nesąvadauja, nesumėto pėdų. Tad kaip jiems praturtėti, jeigu manęs nė neieško?

– Ką? Tavęs dar ieškoti reikia? Tu linkęs bėgioti, tai ir eik pats pas juos į namus, pasprašyk priėmimo ir tarnauk jiems.

– Ak, ponia, kai kada pas juos aš ir pabūnu – kai gauna premiją

arba palikimą. Betgi nemoka jie manęs, Pinigo, išsaugoti, tuoj pat išveja iš namų: duoda išmaldą, padeda neturtėliams, kaip kad tavo archikunigas iš Darokos. Iškart atiduoda visas skolas, o ir dar skolina, jie miešaširdingi žmonės, į niekšybę nelinkę, štai ir veja mane iš savo kiemo.

– Bet juk veja ne todėl, kad taptum klajūnu, o idant pasikeltum į viršų, į dangų. O tu, Garbe, ką tu pasakysi?

– Ogi tą patį, kad gerieji netrokšta garbės, nesiekia pagarbos ženklų, nesigiria, nelenda neprašyti: jie, atvirksčiai, ramūs, šalinasi tuštybės, nesiuntinėja prašymų, neieško globėjų – žodžiu, nemoka ieškoti manęs ir jų niekas neieško.

– O tu, Groži?

– Aš turiu daug priešų. Ir kas labiausiai paskui mane vaikosi, tas pikčiausiai veja šalin. Visiems aš reikalingas tik šiam pasauliui, bet ne sau. Mano dalia – gyventi tarp vėjavaikių merginų ir kvailučių, koketės manimi prekiauja, atvirai rodo, o padoriosios mane užrakina, slepia, vengia visų. Štai kodėl mane sutiksi tik su niekdarėmis, bastausi su jomis kaip nevykėlis.

– Kalbėk tu, Sėkme.

– Aš, ponia, visada su jaunas todėl, kad seniai jau yra neryžtingi. Protingi žmonės ilgai mąsto, visur išvelgia trukdžius, o bepročiai yra įžūlūs, drąsuoliai nesvyruoja, pasiryžėliams nėra ką prarasti. Ką dar aš tau galiu pasakyti?

– Štai matote, kas dedasi? – sušuko Fortūna.

Visi pripažino, kad ji teisi ir nutilo. <...>

Vieną kartą priešais dieviškąjį, esantį virš žvaigždžių sostą, atsisotojo vyras ir moteris, norėdami paprašyti naujų malonių – dievo ir karaliaus prašyk, kad tik duotų! Iš dovanojusiojo jiems gyvenimą jie

troško gauti tobulumą. Pirmasis prabilo vyras ir, kaip vyriškis, kaip galybė, panoro gauti neįkainojamą vertybę ir paprašė išminties. Prašymas buvo patenkintas ir ši malonė jam buvo dovanota su sąlyga, idant už tai jis sumokėtų savo gyvenimo vidurio vaisiais. Tada priėjo moteris nusprendusi, kad ji, nors ir ne galva, bet ir ne kojos, o veidas, tad meilikaujamai nusišypsojusi paprašė Dieviškojo Meistro apdovanoti ją grožiu.

– Tegul bus kaip tu nori, – tarė didysis dangiškasis Tėvas. – Būsi tu graži, bet už tai turėsi susimokėti silpnumu. Nuo dieviškojo sosto abu pasitraukė labai patenkinti – nepatenkintas iš tenai neišeina niekas: vyras pasididžiavo svarbiausia savo savybe – išmintimi, o moteris – grožiu: pas jį – galva, pas ją – veidas. Kalbama, kad ši žinia pasiekė Fortūną ir įniršo ji, manydama esanti įžeista, jog nebuvo prisiminta apie Sėkmę:

– Argi gali taip būti, – kalbėjo ji su gilia nuoskauda, – kad vyras niekada neišgirstų: „Duok Dieve, sūneli, tau sėkmės...“, o moteris: „Negrāžiai, žiūrėk, ir sekasi?“ Pagyvensim, pamatysim – ar daug pasieks abu: jis su savo išmintimi, ji su savo grožiu, jeigu jie neturės sėkmės. Tad tegul žino ir šis išminčius, ir ši gražuolė, kad nuo šiol aš jų priešas: nuo šios dienos aš skelbiu karą Išminčiai ir Grožiui. Jau aš tai sugebėsiu jiems pakenkti – nebus nei jis laimingas, nei ji sulauks sėkmės.

Kalbama, jog nuo tos dienos mokyti ir protingi žmonės neturi laimės, niekas jiems nepavyksta, niekada jiems nesiseka, užtat sėkmingi yra kvailiai, malonės ir dovanos – nemokšoms. Jeigu tu neturi laimės, nepadės nei žinios, nei turtai, nei draugai – niekas nepadės. O apie moteris nuo tų laikų ir sklinda priežodis: „Sėkmė negrāžiai...“ – ir būk tu nors grožio saulė, be laimingos žvaigždės prapulsi.

Hipokrindos¹⁵ buveinė

Iš visos kūrinijos žmogus gavo savo dalį. Jam buvo duotos įvairios savybės, bet tik skolon: apibėrė jį gėrybėmis, bet tik laikinai, dangus apdovanojo dvasingumu, žemė – kūnu, ugnis – karščiu, vanduo – humorais, oras – kvėpavimu, žvaigždės – akimis, saulė – veidu, Fortūna – turtu, šlovė – garbės ženklais, laikas – amžiaus tarpsniais, pasaulis – namais, draugai – bendravimu, gydytojai – prigimtimi, mokytojai – žiniomis.

O jis, matydamas, jog visa tai judamas, o ne nejudamas turtas, jog visa tai duota laikinai ir skolon, paklausė:

– Betgi kas priklausys man? Jeigu viskas duota skolon, kas man pasiliks?

Jam atsakė: dorybė. Tik ji tikra žmogaus nuosavybė, jos tikrai niekas negalės atimti.

Leidosi mūsų bičiuliai į tolimesnę kelionę, norėdami patekti pas turtingąją karalienę Virteliją, tačiau jų sutiktas Atsiskyrėlis juos atkalbėjo, teigdamas, jog ji gyvenanti ant labai aukšto kalno, norint ten patekti reikės patirti labai daug išmėginimų ir nuvedė link apsimitinėjimo karalienės Hipokrindos rūmo, kur buvo įdomi dirbtuvė.

¹⁵ Hipokrinda – veidmainystės personifikacija.

– Kiekvieną dieną, – pasakojo Atsiskyrėlis, – iš čia išeina ap-
sukruolis, šioje dirbtuvėje apdorotas, šitoje mokykloje išmokytas, tos
mokyklos, kuri ten, viršūnėje, tikro ir gero dorybingumo mokyklos,
auklėtinio varžovas.

Abu ima siekti tam tikros pareigybės. Mūsiškio ir išvaizda ne-
palyginti įspūdingesnė, ir noriau jam rodomas palankumas, ir draugų
turi daugiau, na o tą kitą, sutrikdys ir įvairūs džiova, nes pasaulyje pa-
prastai nežino ir žinoti nenori, kas tu esi iš tikrųjų, o žiūri tik į išorę.
Jau patikėkite, stikliukas iš tolo blizga neblogiau už briliantą, mažai
kas susigaudo tikrose dorybėse ir sugeba jas atskirti nuo netikrų. Čia
jūs pamatysite tuščiavidurį kaip muilo burbulas, žmogų, o pažiūrėk į
jį – svarbus koziris.

– Kaipgi taip išeina? – susidomėjo Andrenijus. – Norėčiau aš
išmokti meno atrodyti. Kaip įvyksta tokie stebuklingi dalykai?

– Tuoj pasakysiu. Mes čia turime įvairius būdus – bet kurį, net-
gi patį bukiausią, galima apdoroti ir apdailinti nuo galvos ligi kojų.
Jei pretenduoja į pareigybę, suteikiame jam sulinkusią nugarą; nori
vedybų – padarome tiesų, lyg verpstė; kad ir būtų nevykėlis, padary-
sime nuosaikią išvaizdą, sureguliuotą eiseną, neskubų kalbėjimą, iš-
mokysime pakelti antakius, sudėlioti ministerišką ir paslaptinę veido
išraišką – nori pasikelti aukščiau, nusilenki žemiau! Nors būtum aky-
lesnis už lūšį, duosim akinius – jie labai prideda svarbumo, ypač, kai
juos ištrauki iš dėklo, užkabini ant ilgos nosies ir įsiskverbi į prašytoją
lyg smauglys, įvairdamas vargšėlį į drebulį. Be šito, atsargoje laikome
įvairius dažus – nuo vakaro iki ryto karkasintį varną paversime tyles-
niu gulbinu, o jei prakalbės, jo žodžiai bus saldesni už cukrų; kieno
gyvatės oda, tam surengiame „balandžių pirtį“, tulžis nors ir lieka, bet

jis jos neparodo ir niekada nesupyksta. Juk per vieną pykčio akimirką netenki protingo žmogaus šlovės, kurią bandei įsigyti visą gyvenimą; tuo labiau nei žodžiais, nei darbais negalima parodyti nė šešėlio lengvabūdiškumo.

12 SKIRSNIS

Valdžios sostas

Andrenijus ir Kritilas ėjo toliau ir stebėjo naujo karaliaus pasirodymą. Andrenijus žavėjosi naujojo apvainikuotojo pavydėtiniu likimu.

Prie jų priėjo kažkoks garbingas vyras ir tarė:

- Gal tu galvoji, kad tas, kurį tu matai, ir yra valdantis karalius?
- Jeigu ne jis, tai kas tada?
- O, kaip tu klysti!

Ir parodęs į niekingą vergą su antkakliu ir grandine ant kojos, velkantį sunkų svarmenį, pridūrė:

- Štai kas valdo pasaulį.

Andrenijus tai palaikė pašmaikštavimu ir nusijuokė, bet su juo kalbėjęsis vyras visai rimtai ėmė aiškinti:

- Matai sunkų švininį kamuolį? Kas tai, jeigu ne žemės rutulys?

Ir paskui save jį tempia vergas. O grandinės grandis matai? Taigi žinok – tai visos priklausomybės simbolis: pirmoji grandis – valdovas, nors, jeigu gerai įsižiūrėtum, kai kada matosi, jog jis – trečioji, penktoji, o gal ir tryliktoji grandis; antroji – favoritas; favoritą valdo žmona; žmona turi numylėtinį sūnelį; berniukas labai myli vergą, ir vergas iš jo išprašo viską, ko tik nori; berniukas verkdamas reikalauja iš motinos, toji neduoda ramybės vyrui, vyras pataria karaliui, karalius pasirašo dekretą. Štai taip, nuo grandies prie grandies ir išeina, kad

pasaulis rieda pagal vergo valią, visas pasaulis tarp kojų vergo, apgalvėtino aistrų vergo.

Pagaliau šventė pasibaigė – viską nugali laikas ir Teisingojo Vyro vedami, stebėdamiesi ir žavėdamiesi mūsų keliauninkai atėjo ligi didžiulės aikštės, kur keturi ar penki, visai ne nuogi, bet įžūlus ponai žaidė pelotą¹⁶, spjaudydami į visus. Vienas kamuolį mesdavo kitam, kitas – trečiam ir taip toliau, kol kamuolys negrįždavo pas pirmąjį darydamas patį ydingiausią, politinį ratą, besisukdamas tų pačių žaidėjų ratelyje ir niekada neišeidamas iš jų rankų. Aplinkui stovėjo ir žiopsojo žaidimo žiūrovai. Kritilas tarė:

– Kamuolys panašus į pasaulį: apvalkalas, o viduje arba visoks šlamštas arba oras.

– O šis žaidimas, – tarė Tobulasis, – valdžios žaidimas, taip valdomi kaimai ir šalys. Valdo visada tie patys, niekam kitam neleis nė prisiliesti prie kamuolio, nors bet kurioje politikoje užtenka klaidų ir nesėkmių. Paklauskite manęs, atsisakykite menamų valdžios pagundų, sekite paskui mane, pažadu jums parodyti tikrąją valdžią.

¹⁶ Pelotas – „baskų kamuolys“. Dvi žaidėjų komandos daužo kamuolį į sieną supintomis iš virbų raketėmis.

13 SKIRSNIS

Narvas visiems

– Aš jums žadėjau parodyti tikrąją valdžią, tad žinokite, jog jos esmė – valdyti ne kitus, bet save. Kokia nauda iš to, kad nugalėjai visą pasaulį, jeigu nesugebi paklusti protui? Neretai patys galingiausi valdovai sunkiausiai suvaldo save – kuo labiau jiems paklūstama, tuo jie patys labiau nesuvaldomi. Valdžia – tarnystė, o ne malonumai, bet būti savo aistrų valdovu – neįkainuojama palaima. Patikėkite, nėra piktesnio tirono nei aistra, be to, bet kokia ir žiauraus barbaro – afrikiečio vergas yra laisvesnis, negu pasidavęs savo aistrės valiai. Pavyzdžiui, kvailas įsimylėjęlis svajoja išsimiegoti, bet aistra sako: „Ne, šunie tu šioks anoks, šis rojus ne tau, tavo dalia – pragaras, tu privalai visą naktį dūsauti prie garbėtroškos gražuolės slenksčio!“ Šykštuolis norėtų – jei ne numalšinti – nors apgauti savo šunišką alkį, bet šykštumas kalba: „Fu, fu, šunie, neteks tau nė lašo vandens – pinigai, tik pinigai!“ Garbėtroška geidžia minutėlės ramybės, o valdžios troškulyš šaukia: „Šalin, šalin, šunie, kamuokis visą gyvenimą lyg šuo!“ Ne, jokia pasaulietinė valdžia nesuteikia tos palaimos, kaip kad dvasios laisvė. Tik su ja tu – valdovas, kunigaikštis ir monarchas, savęs paties valdovas.

<....>

Atėjo mūsų bičiuliai prie Didžiojo Narvo visiems.

Kitas, priešingai, ašarodamas meldė, kad jį pasodintų į narvelį bepročiams, bet vietinė valdžia neleido. Nutempė jį į vieną iš narvelių kvailiams kitame Narvo Visiems krašte už tai, kad jis troško įsakinėti – visus, siekiančius valdžios talpino greta Limbo¹⁷. Buvo išprotėjusių dėl atminties praradimo, jie – sėkmingieji, dalykas naujas, anksčiau nematytas (beprotystė dėl aistros arba proto sena kaip pasaulis) – sotūs neprisiminė alkstančiųjų, dalyvaujantys nedalyvaujančių, šiandieniai – vakarykščių; čia buvo ir tie, kurie dukart suklupo toje pačioje vietoje, kas išplaukė į jūrą antrąkart, kas antrąkart vedė; apgautuosius tempė pas kvailius, o dukart apgautus – į dvigubą narvelį. Kas visada apsikvailina, tiems pylė miežius į dubenį. Du ginčijosi, kas žemėje buvo didžiausias beprotis: neva, kas toks buvo pirmasis, visi žino. Vardijo daug ir neeilinių bepročių, senųjų ir naujųjų, Prancūzijoje gerbiamų, Ispanijoje – be skaičiaus. Ginčą pabaigė, perskaitę romano apie įsimylėjusį Medorą¹⁸ pabaigą.

Andrenijus pasiteiravo, kodėl linksmus patalpina kartu su liūdnamais, abejingus su nekantriais, geraširdžius su mėgstančiais prieštairauti. Vienas tarė: dėl to, neva, kad sulygintų sunkumą su vargais, bet antrasis pasakė geriau – kad vienas kitą gydytų.

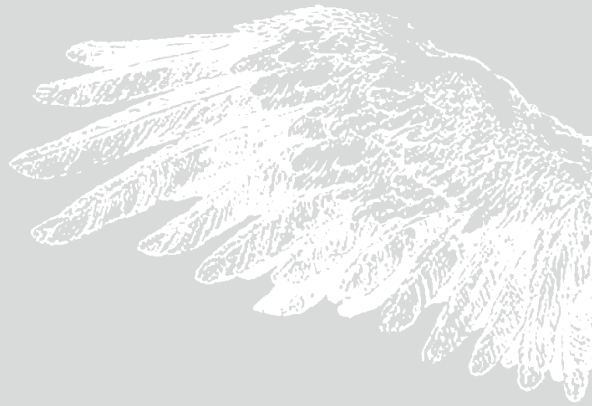
– Nagi ir kaip – būna, kad išgyja?

– Taip, bet ir tai prieš jų valią, kaip kad buvo su bepročiu, kurį gabus gydytojas išgydė, o tas atsisakė sumokėti. Daktaras jį nutempė pas teisėją, o apstulbintas tokio nedėkingumo teisėjas įtarė, ar tik atsakovas vėl neišprotėjo. Bet pacientas atsakė, jog, pirmiausia, jis su

¹⁷ Limbas – dangus.

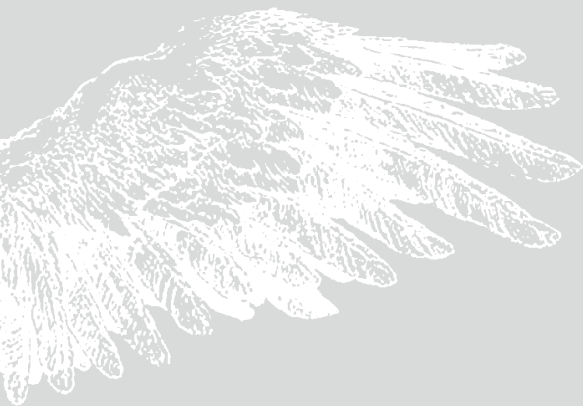
¹⁸ Medoras – vieno romano herojus.

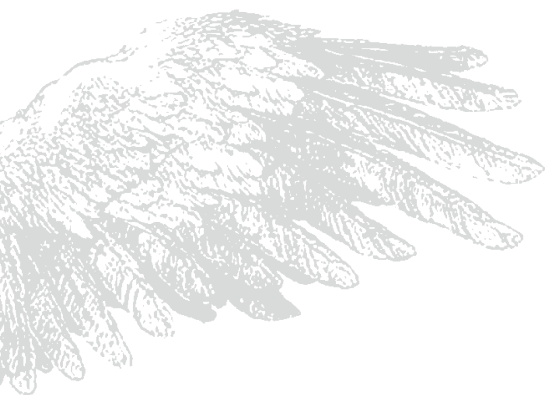
gydytoju nesitarė, o, antra, gydytojas, sugrąžinęs jam protą, visai ne gera padarė, o blogi – atseit, niekada jis negyvenęs laimingiau, negu būdamas beprotis: skriaudų nejautęs, paniekos nepastebėdavęs, dėl nieko neišsižeisdavęs; šiandien įsivaizduodavęs save esant karaliumi, rytoj – popiežium; laikęs save čia turtuoliu, čia drąsuoliu ir nugalėtoju; viena kart būdavęs žemėje, kitą kart rojuje – ir visada jautęsis laimingas. O štai dabar, pasveikęs, dėl visko išsižeidžia, kamuojasi matydamas, koks aplink šlamštas. Tačiau teisėjas jam liepė arba sumokėti, arba iš naujo tapti bepročiu. Tasai pasirinko antrąjį variantą.

III DALIS

Senatvės žiema

1 SKIRSNIS

Senatvei pagarba ir vargai

Nėra rašytojo klaidos be rašytojo, nėra kvailystės be globėjo ir kuo ji kvailesnė, tuo labiau uoli. Kiek galvų, tiek nepasakysiu – protų, ne! – keistenybių. Štai vienąkart ėmėsi protinguoliai, tie, kurie lenda į žmonių giminės advokatus, kaltinti išmintingąją Gamtą, kad gyvenimo pradžia ji nustatė vaikystę.

– Pats netinkamiausias, – kalbėjo jie, – pats kvailiausias iš visų keturių žmogaus amžių! Tiesa, tokiu būdu gyvenimas prasideda maloniai ir lengvai, betgi kvailume. O jeigu neišmanymas visada pavojingas, taigi kiek jis pražūtingas pradžioje! Ir štai tokiu būdu mes turime įeiti į pasaulį, į šitą visuotinę labirintą, sudėtą iš žabangų ir melo, į pasaulį, kur šimto akių ir tiek maža. Ne, negerai tai sugalvota. Reikia skūstis, mus apgavo, tegul ištaiso klaidą!

Žmonių nepasitenkinimas greitai pasiekė vyriausiąją konsistoriją – ko tik neišgirs valdovų ausys! Ir buvo liepta kritikams stoti priešais aukščiausiųjų akis. Pasakojama, jog skundą išklausė palankiai ir pasiūlė įgaliotiniams patiems išsirinkti amžių, nuo kurio, jų manymu, geriausia pradėti gyventi, bet su sąlyga – baigti jie turės priešingu; pavyzdžiui, jeigu pradžia bus linksmas vaikystės pavasaris, tada pabaigai atiteks nyki senatvės žiema, o jeigu pradės nuo brandaus rudens, dorybių amžiaus, atsisveikinti su gyvenimu teks nesutramdomoje jaunystės vasaroje. Jiems buvo duota laiko viską gerai apgalvoti ir aptarti, o kai

susitars, tegul tad savo sprendimą ir pasako – tuojau pat bus įvykdyta. Štai čia ir prasidėjo ginčai, babiloniškas nuomonių šurmuly, prieš kiekvieną siūlymą iš visų pusių liejosi prieštaravimai. Vieni siūlė gyvenimą pradėti nuo jaunystės – neva iš dviejų kraštutinumų geriau beprotis nei kvailys.

– Nesąmonė begalinė! – prieštaravo kiti. – Tada pradėsime ne gyvenimą, o riedėsime į prarają, ne į pasaulį žengsime, o į pražūties kraštą ir per ydų, o ne dorybių vartus. O kai ydos užvaldys dvasios bokštus, kas jas išvarys iš tvirtovės? Supraskite, vaikas – švelnus augalėlis: palinks į kairę pusę, jį dar galima atsukti į dešinę, bet ištvirkęs ir nesivaldantis jaunuolis patarimų neklauso, nepakenčia pamokymų, viską daro priešingai ir visur klysta. Patikėkite, iš dviejų kraštutinybių beprotystė daug pavojingiau už neišmanymą.

Apie neįgalią senatvę ilgai ginčytis neteko, nors kai kas siūlė ir ją, idant jau nepalikti akmens ant akmens, viską apversti aukštyn kojom.

– Štai! – pasakė tie, kas buvo mažiau kvaili. – Senatvė – ne džiaugsmas, o bjaurybė, šito amžiaus sulaukus gyvenimą geriau palikti, o ne pradėti. Visokios negalios palengvina mirtį, ją padaro labiau pakenčiamą. Tuose metuose aistros miega, užtat nemiega įžvalgumas – pernokęs, o po to išdžiūvęs vaisius pats nukrenta.

Didžiausią pasisėkimą turėjo gynusi brandos amžių partija.

– Štai šita tinka! – pritarė knygų skaitovai. – Bus puiki pradžia – proto vidudienis, visiška šviesa sprendimuose. Didžiulis gėris – į supainiotą gyvenimo labirintą įeiti ryškiai šviečiant saulei. Taigi, šis laikas – visų likusiųjų karalius, geriausias gyvenimo metas. Nuo jo pradėjo pirmasis žmogus, tokį jį į gyvenimą įvedė Vyriausiasis Kūrėjas – užbaigtą, tobulą, subrendusį ir ligi smulkmenų suformuotą būtybę. Aišku!

Baikime ginčus ir eikime Dieviškojo Kūrėjo prašyti šios malonės.

– Palaukite! – tarė vienas protingas žmogus. – Na kas kada pradėjo nuo paties sunkiausio. Menas to nesiūlo, gamta taip nesielgia – priešingai, visuose savo kūrinuose visi pradeda eiti nuo lengvo prie sunkaus, nuo mažo prie didelio, kol nepasiekia tobulybės. Argi kas nors pradeda kilti nuo kalno keteros? O čia vos žmogus pradės – ir gana vargingai – gyventi, kai jį aplips rūpesčiai, prispaus pareigos, jis bus ne pabaigtas, o pribaigtas. Juk jam reikia tapti asmenybe, o tai gyvenime yra sunkiausia. Ir jeigu gyvenimo pradžiai netinka senolio negalios, tai tuo labiau – vyro darbai. Kas panorės gyvenimo, jeigu jį bus pažinęs? Kas panorės įžengti į pasaulį, žinodamas, koks jis yra? Ne, leiskite žmogui kažkiek laiko pagyventi sau pačiam, juk vaikystė ir pusė jaunystės dar priklauso jam, geresnių dienų jam neteks matyti visus gyvenimo metus.

Šis ginčas taip ir nesibaigė, jis vyksta ir dabar, vyks ir toliau, ir niekada žmonės nesusitars, negrįš su atsakymu pas Vyriausiąjį Kūrėją, kuris todėl ir nepakeičia nuostatos, kad žmogus gyvenimą pradėtų nuo nieko neišmanančios vaikystės, o baigtų išmintingąją senatvę.

<....>

Susitinka mūsų keliauninkai ir dviveidį Janą, kuris jiems pasakoja apie kažkokią valdytoją.

– Kokia čia dar valdytoja? – išsigandęs paklausė Andrenijus. Janas paaiškino:

– Tu ką, negirdėjai? O juk ji labai senoviška ir garsi asmenybė, ją visi žino, nors pati nieko nepripažįsta. Nuo pat gimimo žmogus jos bijo,

bėga nuo susenusio jos delno, veltui visą gyvenimą traukiasi atgal, užklijuodamas kvailom dėmėm baltą žilų plaukų popierių. Jeigu kas čia ir pakliūna, tai nebent nuo laiko spyrių, visai ne savo valia. Pažiūrėkite į tą bobelę, kaip ji niršta, ir kuo toliau nueina, tuo labiau. Mato, jog metelių į ją prismaigstyta daugiau nei segtukų. Žiaurūs bjaurios Senatvės tarnai čiumpa bet kurį keliauninką – nepasislėps nei turčius, nei pasipūtėlis, nei dabita, nei drąsuolis; labai retai išsigelbsti tas, kas gyvena padoriai. Visus tempia tiesiog už plaukų, dėl ko daugelis nuplinka labiau nei pati Laimingoji Proga¹. Štai matote, vieni sliūkina verkdami, kiti – kosėdami, ir visi stena bei vaitoja. Ir nenuostabu – neapsakomoms kančioms juos pasmerkia ši tironė, negirdėtus kankinimus sugalvoja, elgdamasi su jais kaip su apgailėtinais belaisviais. Girdisi gandai, tarsi ji ir visa jos svita – ne tik burtininkės, bet ir raganos: geria belaisvių kraują, išgraužia žandus, į rankas kiša ne meduolius, o lazdas – to ir laikykis, saugokis. O apie ją pačią žinoma, jog esanti artimiausia Mirties giminaitė, atrodo, lyg ir pusseserė, nors ir nepavadintum jų kraujo giminaitėmis, greičiau jau tikrai – kaulo. Be to, jos netgi labiau yra draugės, nei giminaitės, juk gyvena kaimynystėje, durys iš vienės pas kitą visą laiką pravertos – taip ir kalba: senis pusryčiaus kape. Betgi ir jaunų nemažai numiršta, o jau iš senių tai niekas nepasprunka. Jos aš jums neaptarinėsiu, greitai pamatysite patys, jeigu pavyks ligi jos ateiti.

Taigi Janas gąsdino vargšelį Andrenijų. Ir staiga šis pastebėjo, jog kitomis lūpomis Janas žeria Senatvei pagyras ir, kreipdamasis į Kritilą, kalba visai priešingus dalykus. Ji, pasirodo, išmintinga, rami, sveikai mąstanti, vertina savo pavaldinius, suteikdama jiems aukščiausias

¹ Laimingoji Proga – žr. I, 16.

pareigas, didžiausius garbės ženklus, svarbiausias privilegijas. Aukščiausiojo laipsnio būvardžiai taip ir byrėjo jos svetingumo ir vaišingumo garbei. O, koks teisus buvo Ezopo satyras², koneveikęs tuos, kurie vienomis ir tomis pačiomis lūpomis čia šildo, čia šaldo, čia giria, čia peikia!

– Išgelbėk, viešpatie, nuo panašių žmonių! – teištare Andrenijus.

O Janas:

– Štai kaip patogu turėti dvi burnas! Ir, pastebėk, abi kalba tiesą – remiuosi gyvenimiškąja patirtimi.

Čia jie pamatė, kad aplinkui šmirinėja su pagarba ir apdovanojimais negailestingieji Senatvės budeliai. Jie prislinkdavo išdavikiškai, slaptomis, bet jau kai priartės, pajusi iškart. Mirties žvalgybininkai, iš pradžių vilkdamiesi pasirėmę ramentais, vėliau juos išmesdavo ir vijo link kapo. Slankiojo gaujomis, nuo šešiasdešimties ligi septyniasdešimties. Buvo būrių ir po aštuoniasdešimt, šie už visus aršesni, o jau toliau – vien tik ligos ir vargai. Pačiupe iš pradžių nepastebimai, auką gabeno ant ramentų tarsi pašto arkliais, per ligas ligi kapo. O tuos, kas bandė pabėgti, negailestingai persekiojo, įakmenindavo ir akmenys, vargšeliams įkvėpus, įkrisdavo į inkstus, išmušdavo pieninius ir krūminius. Tik ir girdėjosi šioje niūrioje dykumoje begalinių aimanų „ai, ai, ai!“ aidas. <...>.

Atšlubavo solidus įžūlaus būdo ponas, bambėdamas, kad jam nepaklūsta koja. Vienas iš bjauriai akylų sargų išsižiūrėjo ir, pastebėjęs, jog tas be tarno, piktai nusijuokė:

– Aha, tai tas, kuris turėjo istoriją su tarnu.

² Ezopo (Aisopo) satyras – kalbama apie pasakėčią „Žmogus ir satyras“.

– Kaip šitaip, juk jis be tarno! – kažkas nusistebėjo.

– Čia ir esmė. Jums reikėtų žinoti, jog patį pirmą vakarą, kai pas jį atėjo tarnas ir ėmė jį nurenginėti, šeimininkas pradėjo išsilaisvinti nuo aprangos ir savo kūno dalių. „Nuimk, – pasakė jis tarnui, – šituos plaukus. – Ir liko pliku kiaušu. Paskui atrišo dvi dantų eiles – burnoje paliko visai tuščia. Bet tai buvo dar ne visi lopai: pasukęs dviem pirštais vieną akį, ją ištraukė ir liepė tarnui padėti ant stalo, kur jau gulėjo kitos dalys. Baisiai išsigandęs tarnas šnabždėjo: „Tu mano šeimininkas ar šmėkla? Velnias ar šėtonas?“ Tuo tarpu šeimininkas atsisėdo, kad tarnas jam nuautų batus ir ėmėsi atrišinėti kažkokius raištelius. „Nu-
trauk, – tarė jis, – štai šį batą“. O su batu atsiskyrė ir koja. Čia tarnas jau visai apstulbo – šeimininkas ėmė nykti jo akyse. O tasai, būdamas gerai nusiteikęs, nors ir ne geros sveikatos, matydamas vyruko pasimetimą, pasakė: „Stebiesi tokiomis smulkmenomis. Padėk koją, o dabar gaudyk ir mano galvą“. Ir tą pačią minutę abiem rankom suėmė galvą – pa-
vaizdavo, jog nori ją atsukti, tartum ji būtų prisukta, ir rengėsi mesti tarnui. Vargšo jaunuolio akys aptemo, apimtas siaubo leidosi bėgti ir jam atrodė, jog šeimininko galva ritasi paskui jį; nesidairydamas puolė jis iš namų, nubėgo net į dešimtąją gatvę. Ir dabar, tik įsivaizduokite, šis ponas dar nepatenkintas, kad jį laiko senu. Visi nori nugyventi iki senatvės, bet niekam nesinori atrodyti senam. Senatvės kratosi ir štai tokiais būdais bando ją paslėpti. <...>.

Ir juokinga, ir liūdna buvo matyti, kaip į šiuos Senatvės kraštus atvykdavo ankstesnieji dabitos ir gražuolėliai, Narcizai ir Adoniai – dabar jie negalėjo į save žiūrėti be siaubo. O buvusios Floros ir Helenės, netgi pati Venera – kaipgi reikėjo žiūrėti į jas, nuplikusias ir bedantes! Panašiai kaip šiurkšti muzikiška ranka, apsiginklavusi niekingu kirviu,

nusitaiko į patį puošniausią, patį ūksmingiausią medį, įstabią pievos puošmeną, metų džiaugsmą, puošnų pavasario žaislą ir nukapoja stiprias šakas, atkerta žalias atžalas, numuša jaunus ūglius ir viską sviedžia žemėn, taip kad pasilieka tik vienas nevertingas kamienas, baidyklė gėlėms, baisus vidury lauko skeletas – taip ir laikas, užvertęs metų našta, kaip negailestingas tironas, laužo, lenkia, spaudžia gražuolių gražuolę, išdžiovina skruostų rožes, sunaikina lūpų gvazdikus, sutrypia kaktos jazminus, trupina dantų perlus – šituos besišypsiančios Auroros karolius, nutraukia gausią lają – plaukų karūną, sutramdo energiją, pakerta įkarštį, sužlugdo grakštumą, sunaikina žavesį, žodžiu, viskam ateina galas.

Dėl vieno didiko imta abejoti, ar jis iš tiesų senas: metelių daug, o smegenų mažai, – ir nutarta, kad jis dar, taip sakant, žalias. Bet Senatvė tarė: „Jis iš laukinių datulių palmių giminės, vaisiai niekada nesunoksta, protui parodydami špygą“.

Kažkoks plikis, o kitas, žilas, pareiškė esą jauni. „Štai ką reiškia skubėti gyventi – buvo jiems atsakyta, – kas per anksti atsiduoda jaunystės malonumams, tas anksti ir susensta. Nevykę jaunystės kvailiojimai atveda į senatvės kvailiojimus“.

– Kažkodėl iš sostinės visai neatvyksta žilagalviai? – nustebo Andrenijus.

Į tai jam dviem žodžiais ir viena eilute atsakė Marcialis³: „Kas naktį buvo gulbė, dieną tapo varna“. O kai kas, šlubuodamas, tikino, jog tai ne dėl podagros, ne nuo reumatizmo – atseit, paprasčiausiai paslydo.

³ Marcialis „Epigramos“ III, 43.

Jam juokdamiesi atsakė:

– Žiūrėk, ateity nepaslysk, kiekvienas toks paslydimas tegul neišgriauna ir prie kapo nepriartina.

Be barnių ir patyčių jie susitiko žmogų, buvusį jau metuose, bet ne žilą; sužinojo jo paslaptį – nuo žilės jis atsikratė tuo, kad atsikratė nuo rūpesčių. Jam leido naudotis senio privilegijomis ir jauno pranašumais, o Senatvė pastebėjo: „Mokantys gyventi, lai gyvena“.

Atėjo ir kitas – metų mažai, žilės daug; apžiūrėjo ir rado, kad žilė kažkokios keistos, lyg žalios, lyg geltonos spalvos.

– Šitie žili plaukai ne patys jam užaugo, – tarė kažkas. – Jį į žilumą įvarė. Tu, broleli, matyt, išaugai vienuolyno prieglaudoje (nepasakyčiau, kad globoje), kur žilę gali įvaryti netgi naujagimiui.

Vieną moterį pavadino senele, tai įdūkusi ji sušuko: „Aš – anūkė, netgi proanūkė!“

Ir aštrialiežuvis Marcialis, kuris vėl buvo čia pat, tarė:

– Jeigu metus skaičiuotų pagal plaukų skaičių, tai Ligėja⁴ tebūtų trejų metelių.

Kita tikino, jog garbanų auksas, esantis ant šaknų sidabro, yra jos nuosavas. Niekas ja netikėjo, bet galantiškai palaikė tas pats poetas: „Taip, ką pirkai⁵, tu gali laikyti teisėtai savo“.

Nepakeliamos kančios buvo palydimos gailių vaitojimų. Rajūnai ir girtuokliai dabar negalėjo nuryti nė lašo, o vertė juos gerti per drobę, graužti žemes – mažai kas iš apsirijėlių pagyvena ligi senatvės. Kančios buvo baisios, veidai nuo ašarų aplipdavo druska. Vargšai, Senatvės ka-

⁴ Marcialis „Epigramos“ XII, 7.

⁵ Marcialis „Epigramos“ II, 20.

muojami, vaikščiojo pasimetę, suriesti ir šlubi, bedančiai, pusakliai, bet jiems, kaip krikščioniams, uždėdavo ir naujus įsipareigojimus.

Kritilas ir jo bendrakeleiviai sutiko ten ir matančių per miglą bei nepermatomus savo sumanymuose – didžiausias proto aiškumas kartu su gilumu.

– Pažiūrėk, – ištarė Janas, – į tą, pusaklį: vienu žvilgsniu jis pamatys daugiau, nei daugelis jaunų, besigiriančių aštriu regėjimu. Žinok, jog kai tik penki jausmai prislopsta, protas tampa aštresnis; senolių širdys beaistrės ir sprendimai tikslūs, o tas, kuris sėdi, nes stovėti nėra jėgų – jis per vieną akimirką apeina pusę pasaulio; netgi kalbama, kad pasaulis – po jo kojom ir jis savo lazda pasaulį sukinėja, varto kaip nori. Kai pasaulį valdo seniai, jų delną jaučia visi. O štai šitas, vis dūstantis ir švebeldžiuojantis, vienu žodeliu pasakys daugiau, negu kiti šimtu žodžių. Nepražiopsok ir ana to, apgulto ligų – visame kūne nėra sveikos vietelės, užtat smegenys nepaliestos, sprendimai sveiki. Kojos silpnos, bet vaikšto tvirtai, patys šlubi, betgi bet kam pakiš koją. Iš sudžiūvusių tų senatorių krūtinės išsilieja ne džiovos skystis, bet tik tos paslaptys, kurios jau neturi kainos.

4 SKIRSNIS

Dešifruotas pasaulis

Susitiko mūsiškiai keistą žmogų, pasivadinusį Dešifruotoju.

– Bet pasakyk, – paklausė Andrenijus, – argi žmonės, kuriuos mes susitinkame pasaulyje – ne žmonės, o gyvuliai – ne gyvuliai?

– Puikiai mąstai! – atsiliepia Dešifruotojas, trumpą frazę palydėdamas ilgu juoku. – Ne, nemoki tu skaityti teisingai. Žinok, dauguma iš tų, kas atrodo kaip žmonės, visai ne žmonės, bet diftongai.

– O kas tas – diftongas?

– Tokis keistas mišinys. Diftongas – tai vyras su moters balsu ir moteris, kalbanti kaip vyras. Diftongas – tai kaprizingas vyras ir žmona su kelnėmis. Diftongas – tai vaikas šešiasdešimties metų, bekelnis šilkuose. Diftongas – tai prancūzas ispano viduje, bjauriausias mišinys. O dar būna diftongas iš šeiminko ir tarno.

– Kaip šitai galima?

– Labai... nelengvai – šeiminkas tarnauja savo paties tarnui. Būna net diftongai iš angelo ir demono – iš veido cherubinais, o dvasia – velniai. Pasitaiko diftongų iš saulės ir mėnulio – grožis ir nepastovumas. Dažnai sutinkami diftongai iš „taip“ ir „ne“. Diftongu pavadinčiau sutaną pamuštą šeriais. Dauguma žmonių – diftongai: vieni iš žvėrių ir žmonių, kiti iš žmonių ir gyvulių; ten politikas – lapė, čia gobšulis – vilkas, drąsuoliai iš vyro ir vištos, o ir kiek netikrų tetulių –

hipogrifų⁶, kiek jų giminaičių – vištelių; mažaūgiai – žmogaus ir uisitito⁷ mišinys, o aukštaūgiai – mišinys su dideliu gyvūnu <...>. Patys šlykščiausi – mišriaveidžiai, sudėti iš dorybės ir ydos, jie – pasaulio gėda – tiesa neturi didesnio priešo negu panašumas į tiesą! – pavyzdžiui, veidmainiškas diftongas iš meilumo ir pykčio! Pamatysite menkaverčius žmones, priskiepytus prie įžymių, ir niekšus, suaugusius su dorybingais. Daugelį susitiksime su Auksine vilna⁸, bet žinokite, jog tai paprastas avinas ir kad Kornelijai nutilo⁹, tapo Tacitais, o Liucijai¹⁰ – Aukso asilais. <...>. O, kiek žmonių atsirado pasaulyje ne vietoje, o kiek – ne laiku!

Taip bevaikščiodami jie atsidūrė garsiam tariamo Spindesio teatre. Ten buvo dirbtuvės, kur vieni meistrai užšifruodavo, o kiti iššifruodavo ir mokė matyti esmę.

Greta šios dirbtuvės dirbo dažytojai, įvairiems darbams suteikiantys ryškias spalvas. Idant įvykius apdažytų tokia spalva, kokia kas norėjo, dažų negailėjo, pats blogiausias veiksmas gaudavo malonią spalvą, blogas žodis pasirodydavo geru pavidalu, juoda tapdavo balta,

⁶ Hipogrifas – mitologinis sparnuotas arklys – grifas.

⁷ Uisititi – beždžionė, gyvenanti Pietų Amerikoje.

⁸ Auksinė vilna – aukščiausias Ispanijos ordinas. Užuoamina apie tai, jog ant avino nuskrido Helė ir jos brolis į Kolchidę.

⁹ Kornelijai nutilo – žaidžiama žodžio (vardo) Tacitas reikšme (tacėre – tylėti). Romėnų istoriko Tacito ir kito garsaus istoriko Nepoto asmenvardis buvo Kornelijus.

¹⁰ Liucijus – Apulėjaus romano „Aukso asilas“ herojus.

blogis – gėriu; šie istorikai, dirbdami teptuku, o ne plunksna, viskam pagal savo supratimą suteikdavo puikų arba bjaurų pavidalą. Čia pat dirbo ir kvėpalų meistrai – malonų aromatą duodavo mėšlui, muskusu ir ambra slėpė blogų papročių ir kalbų smarvę.

6 SKIRSNIS

Žinios soste

Bet kuris mokytojas gāli tapti mokiniu, bet kurią gražuolę gali pranokti kita. Pati saulė pripažįsta, kad ją pralenkia vabalas, nes jis gyvas. O žmogų pralenkia daug kas: regėjimu – lūšis, klausa – elnias, greitumu – stirna, uosle – šuo, skonio pojūčiu – beždžionė, gyvybingumu – feniksas. Betgi iš šių visų dalykų žmogus labiausiai pavydėjo sugebėjimui gromuliuoti, žiūrėdami į kai kuriuos gyvūnus, mes tuo žavimės, bet taip pat daryti negalime.

– Štai stebuklinga savybė – kalbėjo žmogus. – Prarijai ką nors pusiau sukramtyta, gali dar kartą pakramtyti, surijai skubom, gali pas-
kui ramiai apdoroti.

Šis sugebėjimas žmogui atrodė labai svarbus (čia jis neklydo), nes suteikia ir malonumą, ir naudą. Ir taip jis jos panoro, jog, sako, kreipėsi į Vyriausiąjį Meistrą su prašymu: atseit, jeigu jis, žmogus, sukurtas kaip visokių tobulybių vainikas, tegul Kūrėjui bus priimtina neatimti iš jo ir šito sugebėjimo, kurį jis, žmogus, tiek pat aukštai įvertins, kiek karštai to trokšta. Dieviškoje konsistorijoje prašymą išnagrinėjo, o atsakymas buvo toks: ši dovana, dėl kurios jis kreipiasi, buvo jam suteikta nuo paties jo, žmogaus, gimimo. Atsakymas žmogų nustebino: kaip tai gāli būti, klausė jis, jeigu jis, žmogus, niekada savyje tokios ypatybės nepastebėjo ir ja nesinaudojo. Jam buvo atsakyta iš naujo: tegul jam bus žinoma, jog jis gavo dar vertingesnę savybę – perkramtyti ne kūnišką

maistą, kas ir palaiko kūną, bet dvasinę, kuris maitina dvasią; tegul tad išaukština savo mintis ir supranta, jog jo maistas – žinios, jo pašaras – dvasingieji mokslai; tegul ištraukia žinias iš atminties užkampių ir perduoda jas protui; tegul uoliai sugromuliuoja tai, ką prarijo be atrankos, be apmąstymo; tegul neskubėdamas pakartoja tai, ką įsisavino greitai. Taip, tegul galvoja, apmąsto, įsigilina, įsižiūri ir pasveria, protu apsprendžia ir kartą, ir du, suvokia, ką kalbėti, o dar geriau – kaip pasielgti. Tad jo, žmogaus, gromuliavimas – daugkartinis apmąstymas, gyventi jis turi protaudamas ir mąstydamas.

10 SKIRSNIS

Laiko ratas

Kai kurie senovės filosofai pagoniškai klysdami manė, tartum septynios nepastoviosios planetos tarpusavyje pasidalino septynis žmogaus gyvenimo amžius, idant lydėtų jį nuo pirmojo gyvenimo blyksnio iki mirties slenksčio. Girdi, kiekvienam amžiaus tarpsniui paskirta planeta pagal tam tikrą tvarką ir padėtį, o mirtingasis turi žinoti, kokia planeta šiuo metu jį valdo ir kokioje gyvenimo atkarpoje jis dabar yra.

Jie sakė, kad vaikystei atiteko mėnulis vardu Lucina, savąja įtaka suteikiantis vaikui trūkumus – drėgmė gimdo silpnumą, o kartu nepastovumą ir kintamumą; mat vaikas kas minutę vis kitaip nusiteikęs, čia verkia, čia juokiasi, neaišku, kodėl supyksta, neaišku, kodėl nusiramina, jis – tarsi vaškas įspūdžiams, tešla – įtakoms, pereinantis nuo nežinomybės sutemų į nuojautų prieblandą.

Nuo dešimties ligi dvidešimties metų, tvirtino jie, karaliauja Merkurijus, įkvėpdamas stropumą, kurio dėka vaikas pasistumia į priekį ne tik savo metų, bet ir tobulumo laipsnio srityje. Jis mokosi ir išmoksta, lanko mokyklą, klausosi paskaitų fakultetuose, savo dvasią praturtina žiniomis ir mokslais. Bet štai apie dvidešimtuosius metus valdžią užgrobia Venera, tironiškai valdo ji ligi trisdešimtųjų, žiauriai kankindama jaunystę, užvirindama kraują, degindama kūną liepsnose, versdama puoštis ir puikuotis.

Trisdešimties metų sulaukus, pateka Saulė, apšviesdama savo spindulių šviesa: dabar žmogus trokšta blizgėti ir pasižymėti, karštai griebiasi garbingų darbų, puikiausių sumanymų ir tartum saulė savo giminei ir tėvynei viską nušviečia, gaivina, puošia.

Keturiasdešimtais imasi veikti Marsas, įkvėpdamas narsumą ir įkarštį: žmogus užsideda ginkluotę, parodo drąsos stebuklus, kaunasi, keršija, varžosi teismuose. Penkiasdešimties – į valdžią ateina Jupiteris, įkvėpdamas išdidumą: dabar žmogus – savo poelgių šeiminkas, kalba užtikrintai, veikia valdingai, nepakenčia, kad jį valdytų kiti, nori pats įsakinėti visiems, jis daro sprendimus, vykdo sumanymus, sugeba valdyti save – šis toks valdingas amžius apvainikuotas lyg visų kitų karalius ir vadinamas geriausiu gyvenimo laiku.

Šešiasdešimties pateka, o greičiau nusileidžia, melancholiškasis Saturnas: senatviškai niūrus ir rūškanas, žmogui suteikia savo sielvartingą prigimtį ir tas, jausdamas artėjantis prie galo, pasiruošęs pribaugti visus, gyvena niurzgėdamas ir įkyrėdamas, keikdamasis ir bambėdamas ir, panašiai kaip senas šuo, graužia dabartį ir aplaižo praeitį; jis delsia veiksmuose ir bailus sprendimuose, varginantis kalbomis ir ištižęs imdamasis darbų, ką tik bepradėtų – nesiseka; jis nesugeba bendrauti, išorė tampa nemaloni, rengiasi netvarkingai, jausmai nublankę, jėgos išsekusios, kiekvieną valandą, o ypač tuo, ką mato dabar, skundžiasi ir niurzga.

Gyvenimas tęsiasi ligi septyniasdešimties, o šio pasaulio valdovams – ligi aštuoniasdešimties, na o toliau – ištisinis vargas ir kentėjimas, ne gyvenimas, o mirimas. Ir kai pasibaigia dešimt Saturno metų, vėlei sostą užima Mėnulis ir persenęs, silpnas senis iš naujo vaikiškai kvailioja ir maivosi. Taip Laikas užbaigia savo ratą, gyvatė įsikanda į

uodegą – žmogiškojo gyvenimo nepertraukiamo rato gudragalviškas hieroglifas. <...>.

Andrenijus žiūrėjo, kaip ratas sukasi ir žmonių apranga su kiekvienu posūkiu keičiasi, nė mažiausio pastovumo. <...>

– Malonėkite pasakyti, – kalbėjo Andrenijus, – kas šią aprangą sugalvoja? Kas sukuria šias madas?

– Tuoj išgirsi, čia yra iš ko pasimokyti. Taigi žinok, vyksta visa tai štai kaip: koks nors podagrikas nenori suspausti savo kojų, štai ir užsako, kad būtų patogiau, bukanosius ir plačius batus, tardamas: „Kas man iš to, kad pasaulis platus, jei batas siauras?“ Kiti, tai pamatę, užsiliepsnoja pavydu ir visi ima avėti bukanosius batus ir pamėgdžioti kreivakojų podagriko eiseną. Jeigu mažaūgei damai prisireikė čapinių¹¹, idant kamščiu atlygintų tai, ko neužtenka smegenyse, kad taptų asmenybe, tuojau pat ir kitos moterys pradeda avėti čapinas, netgi jų ūgis tampa lyg Sevilijos Chiraldos¹² arba Naujojo Saragosos bokšto¹³. Paskui atsiranda tokia ištįsėlė, kad čapinų jai visai nereikia, tad ji jas išmeta ir grįžta prie įprastų batelių. Visos kitos puola ją pamėgdžioti, netgi nykštukės – ir tikrai, dabar vaikščioti daug patogiau! Ir atrodai jauniau, tiesiog mergytė. Kokia nors puošėiva sugalvojo vilkėti suknelę su iškirpte, parduodama pečių alebastrą; ją paseka ir kitos, būdamos kilusios nors iš pačios Gvinėjos, viešai rodo, kuo turtingos, nors kad ir

¹¹ Čapinos – moteriški bateliai su storu padu.

¹² Chiralda – didžiulis, vaizduojantis Pergalę fliegeris ant Sevilijos bažnyčios bokšto.

¹³ Saragosos bokštas – pasviręs bokštas 84 m. aukščio, pastatytas 1504 m.

agatus. Ir vienose ir kitose tikras nepadorumas: ne tiek apsirengusios, kiek nuogos. Ir tik pažiūrėkite – kuo mada blogesnė, nepadoresnė, tuo ilgiau laikosi. Bet idant pasijuoktume dar saldžiau, pažiūrėkite į virtinę moterų, žingsniuojančių viena paskui kitą per Laiko ratą. Pirmoji – su neįsivaizduojamai aukšta šukuosena, kurią vadino „admirolu“, o išrado ją plikoji; einanti paskui ją šią šukuoseną pakeitė į „rondel“¹⁴, lyg rengdamasi mūšin; paskui ją kita, su „kvaileliu“, dėl kurio veidas atrodo apvalus, lyg kvailio; po to eina toji, kuri „kvailelį“ pakeitė kasomis, nė plaukelio nepaskolinusi svetimo savo grožiui; penktoji atsisakė kasų dėl „mergaitės su ašočiu“ ir sumetė ant nugaros ilgiausią uodegą; šeštoji, slėpdama plikę, išrado kuodelį; septintoji ant viršugalvio užkėlė kibi-riuką, kad ten sumestų viską, kas apie ją kalbama; aštuntosios – kasos lyg kavaleristo kojos, išlenktos lanku; devintosios – susuktos tartum puodynės, o tiksliau, avino ragų, rankenos. Taip jos kiekvieną dieną vis kitaip pina kasas ir paikybes, kol vėl nesugrįžta prie pradinių savo kvailiojimų.

Betgi kas buvo visai nejuokinga, o liūdna ligi ašarų, tai tas, kad viskas kinta į blogąją pusę. Nėra nė ko ginčytis, viena moteris dabar aprangai išleidžia daugiau nei kada nors ištisas kaimas. Kurtizanė daugiau sidabro ištaško visokiems menkniekiams nei jo buvo visoje Ispanijoje ligi to, kai buvo atrastos Indijos. Senovėje damos nė žinot nežinojo, kas yra tie perlai, o pāčios buvo dorybės perlai. Vyrai buvo švarus auksas, o rengėsi milinėmis, dabar jie – skudurai, o puikuojasi atlaso drabužiais. Aplinkui tiek deimantų, bet nei švaros, nei tvirtumo.

¹⁴ Rondel – nedidelis diskas prie ieties rankenos, ginantis kario rankeną.

11 SKIRSNIS

Gyvenimo anyta

Atėjo mūsų piligrimai į didelę aikštelę, kur buvo susirinkusi minia pasižiūrėti kažkokio reginio. Staiga pasirodė keistas žmogus, kuris šoko ir šokinėjo ant lyno, lengvi jo judesiai buvo lyg paukščio, o nežmoniška drąsa – lyg išprotėjusiojo. Andrenijus labai nustebo ir įtarė, kad tokie žmonės iš pradžių netenka proto, o paskui ir baimės. Tačiau ten buvęs Dvariškis tarė:

– Pasakyk, argi nevaikštai kiekvieną valandą, kiekvieną akimirką ant savo gyvenimo gijos, visai ne tokios storos ir tvirtos, kaip kad šis lynas, plonytės lyg voratinklis, o tu ant jos šokinėji ir šoki? Ant jos valgai, miegi, ilsiesi, nesijaudindamas ir nesibaimindamas. Patikėk, visi mirtingieji – bebaimiai šokėjai ant plonos netvarios savo gyvenimo gijos ir tarp mūsų tik vienas skirtumas: vieni nukrenta šiandien, kiti rytoj. Ant šito siūlelio žmonės stato didelius namus ir didžiules chimeras, renčia oro pilis ir įkuria savo viltis. Jie stebisi, žiūrėdami į drąsuolį, lakstantį ant storo, patikimo lyno, ir nesistebi patys savimi, pasitikinčiais ne tikra virve, o šilko siūleliu – kur ten, plaukeliu, ne, dar mažiau – voratinkliu, nors ir voratinklėlis palyginus su gyvenimo gija dar pakankamai stiprus. Štai ko žmonėms reikėtų bijoti, štai dėl ko plaukai turėtų pasišiaušti – tuo labiau, kad jų akims atsiveria gelmė nelaimių, kur juos nutrenkia daugelio nuodėmių našta.

<...>

Čia pasirodo pati Mirtis ir sako: „Papasakosiu jums dabar kaip pavyzdį apie save pačią, o mirtingieji tegul kol kas pailsi – nėra geresnės pertraukėlės nuo jos strėlių, kaip minutė užmaršties.

– Taigi, jums reikia žinoti, kad man atsiradus pasaulyje – prieš daug laiko, tada aš dar tik mokiausi – iš pradžių buvo baisoka žudyti, nors atėjau aš iškėlusį krivūlę ir kaip visavertė Dievo pasiuntinė: aš vis svarsčiau, tą ar kitą pribaugti, turtuolį ar galiūną, gražuolę ar negražią, tvirtą jaunuolį ar senį. Pagaliau skaudančia širdimi pasiryžau, nors kalbama, jog neturiu nei širdies, nei dvasios. O ir kas čia keisto, jeigu aš – vieni kaulai! Taigi nusprendžiau pradėti nuo gražaus ir stipraus, kaip ąžuoliukas, jaunikaičio, iš tų, kurie šaiposi iš mano strėlių. Matote, man dingojosi, jog jis nebus didelis praradimas pasauliui ir šeimai, kaip kad subrendęs vyras, kupinas vertingų savybių ir tobulas. Įtempiau tada aš savo lanką – dalgio dar neturėjau ir apie jį nebuvo supratimo – ir, pripažinsiu, mano ranka drebėjo, pati nesuprantu, kaip pataikiau į tikslą, bet kaip ten bebūtų, krito jaunuolis ant žemės ir tuojau pat visi aplink puolė mane, vaitodami ir šaukdami: „O, žiaurioji, o negailestingoji Mirtie! Žiūrėkite, nužudė jaunuolį, tikrą gražuolį, tik pradėjusį gyventi, pačiame jo metų gražume! Kiek vilčių sužlugdė, kokį grožį sunaikino, niekšingoji! Būtų palaukusi, kol jis subręs, nenuskynusi nenunokusio vaisiaus tokiaime švelniame jo amžiuje. O, nelaimingoji jaunyste! Gimdytojai rauda, draugai liūdi, merginos dūsauja – visas miestas gedi. Tikrai, aš jaučiausi negerai, netgi gailėjausi taip pasielgusi. Keletą dienų nesiryžau nei žudyti, nei išvis tarp žmonių pasirodyti. Bet tada pasklido gandas, kad po šito jaunuolio mirčių nebus šimtą ir vienus metus. Taigi nusprendžiau žaidimą pakeisti ir lanką nutaikiau į šimtametį

senį. „Na, jau šito, – sakiau sau, – niekas nepagailės, o, priešingai, visi apsidžiaugs, visiems jis įkyrėjo amžinu bambėjimu ir patarimais. O ir jam pačiam suteiksiu malonę – juk gyvena kas valandą mirdamas, ir jeigu jauniems mirtis – laivo katastrofa, seniems jis – atvykimas į uostą“. Šoviau į jį kataru, jis ir pribaižė senį per dvi dienas. Maniau, jog niekas manęs nepasmerks, tik padėkos ir pagirs, betgi ne taip įvyko, visi vienu balsu ėmė mane keikti, sakyti tūkstančius bjaurių žodžių, vadindami jau ne negailestinga, kaip anksčiau, bet nesusipratėle: girdi, nužudė vyrą, tokį vertingą valstybei. „Tokie, kaip jis, – kalbėjo, – savo žilais plaukais puošia visuomenę, ją stiprina patarimais. Šiam senoliui reikėjo dabar gyventi ir gyventi, kai jame gausybė dorybių, kai jis daug ką apgalvojęs ir turėjo daug patyrimo. Kupron sulinkę seniai – tiesūs visuomeninio gėrio stulpai“. Išgirdusi tokias kalbas, aš visai sutrikau, stoviu ir nežinau, prieš ką ranką pakelti. Prieš jaunuolį – blogai, prieš senolį – dar blogiau. Mąščiau aš, svarsčiau ir nusprendžiau lanką atsukti prieš jauną, malonios išvaizdos damą. „Na, jau šikart, – kalbėjau sau, – pataikysiu sėkmingai, niekas man nepriekaištaus, nes ši dama vėjavaikė, gimdytojai per ją neturi ramybės, svetimi smerkia, jaunuolius ji veda iš proto – jeigu anksčiau jie tą protą turėjo – visą miestą sujaukia, dėl jos kyla muštynės, naktimis triukšmas, kaimynams neduoda miegoti, tvarkos prižiūrėtojus trukdo. Ir jai pačiai tai būtų geradarystė, o ne bausmė, kam jai sulaukti senatvės, kam tapti bjauria“. Žodžiu, pasiunčiau aš prieš ją raupus, o tie, į pagalbą pasiėmę žiaurųjį krupą, pasmaugė ją per keletą dienų. Paklausytumėte jūs, kokios čia kilo aimanos, kaip keikė mano strėles! Burbėjo visi nuo mažo iki didžiausio, apibėrė mane prakeikimų kruša. „Kas gali būti beprasmiškesnio už šią mirtį! – Sakė jie. – Ir kas kvailiau, nei atimti iš mūsų vienintelę visame

kaime gražuolę, kai yra šimtai negražių, rinkis bet kurią, mes tik apsidžiaugtume, kad jas pašalins mums iš akių?“

Po to Mirtis nužudė bjauriaveides, vargdienį, turtuolį, mokytą vyrą, nemokšą, bet visų giminės ir draugai buvo nepatenkinti, pyko. Paskui ji liepė ją pasikviesti patiems, bet šie kviesdavo tik ne sau: marčios anytoms, žmonos – vyrams, paveldėtojai – testamentų sudarytojams ir t. t.

– Kokia jūs be sąžinės liaudis, – sakiau tada, – tai ką tuomet marinti? Nagi susitarkime, juk reikia pagaliau tvarką žinoti. Jūs mirtingi, aš Mirtis, štai aš ir vykdysiu savo užduotį. Ir įsitikinusi, jog nėra nei būdo, nei galimybių su jais susitarti, numečiau šalin lanką ir sugriebiau dalgį – užsimerkiau, suspaudžiau kotą ir ėmiau šienauti viską iš eilės: tai, kas žalia ir sausa, nesunokę ir sunokę, nors ir žydi, nors su grūdais, sodru ir kieta, pjaunu kas tik papuola, ir rožes, ir vynuoges. „Pažiūrėsimė, ar dabar būsite patenkinti!“ Ir įsivaizduojate! Viskas nuėjo gerai – ir man lengviau, ir žmonėms, todėl, kad maža bėda nuliūdina, o didelė – sutaiko. To laikaisi ir laikysiuos, tegu kalba ką nori, tegu keikia kiek telpa, vis tiek man už tai bus sumokėta <...>. Geriausia yra marinti įvairius žmones ir be atrankos, – tarė Mirtis, – jaunos ir senus, turtingus ir vargšus, sveikus ir ligonius; tegul turčius mato, jog miršta ne tik vargdieniai, jaunuolis – kad miršta ne tik seniai; bus pamoka visiems ir kiekvienas bijos. Liausis tuomet mesti nudvėsusį šunį prie kaimyno durų, kaltinti neteisingą laikrodį, kaip rajūnas, kuris šlamščia gaidžius pasninko išvakarėse. Todėl aš lakstau nepavargdama iš lūšnos į rūmus, iš trobelių į dvarus.

12 SKIRSNIS

Nemirtingumo sala

Mūsų keliautojams stebuklingasis žmogus Piligrimas taip kalbėjo, kai jie atėjo į Nemirtingumo salą.

Garbinama klaida, šlovinamas nesusipratimas buvo garsioji Kserkso rauda, kai jis, užlipęs ant kalvos, iš kur galėjo apžvelgti neskaičiuojamus savo pulkus, kurie pripildė laukus ir išgerdavo ligi dugno upes, negalėjo sulaikyti ašarų ten, kur kitas nebūtų galėjęs sulaikyti džiūgavimo. Karaliaus dvariškiai, stebėdamiesi tokiu keistu liūdesiu, paklausė apie jiems nesuprantamą ir paslaptinę priežastį. Ir karalius, žodžius pertraukdamas atodūšiais, atsakė: „Verkiu aš todėl, jog matau šiandien tuos, kurių rytoj nepamatysime – nes, kaip vėjas nuneša mano aimanas, taip jis nuneš jų gyvybių kvėpavimą. Ir iš anksto rengiu šermenis tų, kas po metų kitų numirs, tų visų, kurie šiandien uždengia žemę ir kuriuos ji uždengs“. Iškalbos vertintojai žavisi šiais posakiais ir šia istorija, bet aš tik juokiuosi iš Kserkso žodžių. Šio didžiojo azijiečių monarcho aš paklausiau: „Pone, šitie žmonės – įžymūs ar menkaverčiai? Jeigu išgarsėję, tai nenumirs niekada, jeigu nežinomi – tegul sau miršta. Didūs žmonės gyvena amžinai būsimų kartų atmintyje, o menkaverčiai palaidoti bendraamžių paniekoje ir ainių užmarštyje. Herojai amžini, garsūs vyrai – nemirtingi. Tokia vienintelė ir veiksminga priemonė prieš mirtį <...>.“

– Nagi palauk, – tarė Kritilas. – Man nesinorėtų, kad su nemirtingumu išeitų taip, kaip su paslaptimi pagaminti nedūžtantį stiklą. Pasakojama, jog kažkoks imperatorius¹⁵ liepė tokio stiklo išradėją sukapti į gabalus, idant neprarastų vertės auksas ir sidabras. Juk kalbėdavę indėnai ispanams: „Kaip? Jūsų šalyje yra stiklo – o jūs atvažiuojate į mūsiškę aukso? Turėdami kristalą, vaikotės metalo?“ Ką jie būtų pasakę, jeigu stiklas nebūtų trapus, jeigu būtų sužinoję apie tvirtą stiklą? Man atrodo, suteikti tvirtumą mūsų netvariam gyvenimui taip pat sunku, kaip ir trapiam stiklui, manau, jog žmogus ir stiklas yra panašūs: tik stuktelk, tuoj pat ir dūžta, galas ir stiklui, ir žmogui.

– Nagi gana, geriau eikite paskui mane, – kalbėjo stebuklingasis vedlys, – šiandien pat, ne vėliau, atvesiu jus į Nemirtingumo amfiteatrą.

Ir jis išvedė juos per slaptą požeminį tunelį, tiesų perėjimą nuo mirties į amžinybę, nuo užmaršties į šlovę. Perėjo per Darbo šventovę ir vedlys tarė:

– Drąsiau, jau arti Šlovės šventykla.

Pagaliau jis atvedė juos prie kranto jūros, betgi tokios neįprastos, kad jiems pasivaideno, jog jie uoste, bet ne Ostijoje, o priėmusiųjų Mirties aukų ostiją¹⁶. Žvelgdami į juodus ir niūrius vandenį, keliauninkai paklausė, ar tai ne ta pati jūra, į kurią įteka Užmaršties upė Leta.

– Visai priešingai, – atsiliepė Nemirtingasis, – tai ne Užmaršties, o Atminties, be to, amžinūs, uostas. Žinokite, jog čia įteka Helikono srovės, lašas po lašo kapsi prakaitas, ypač kvapnūs Aleksandro ir kitų

¹⁵ Imperatorius – taip buvo pasakojama apie Romos imperatorių Tiberijų.

¹⁶ Ostija – tam tikras blynelis, naudojamas einant išpažinties katalikų ir liuteronų bažnyčiose.

šlovingų vyrų kvapas, liejasi Heliadžių¹⁷, Dianos, jos puikiųjų nimfų ašaros ir perlinė rasa.

– Bet nuo ko šie vandenys tokie tamsūs?

– Nuo to, kas juose yra vertingiausia. Šią spalvą jiems suteikia brangūs rašalai garsių autorių, kurie šiuose vandenyse prigrindo savo plunksnakočius. Kalbama, jog iš čia pasisemdavo Homero plunksna, kad apdainuotų Achilą, Vergilijaus plunksna Augustui, Plinijaus – Trajanui, Kornelijaus Tacito – abiemis Neronams¹⁸, Kvinto Kurcijaus – Aleksandrui, Ksenofonto – Kirui, Komino – didžiajam Karliui Burgundiškajam, Pjero Matje – Henrikui Ketvirtajam, Fuenmajoro – Pijui Penktajam ir Julijaus Cezario – sau pačiam. Jie visi – šlovės numylėtiniai. Ir tokia šio vandens galia, kad, norint žmogų padaryti nemirtingą, užtenka vieno lašo. Vienu žodeliu, kurį Marcialis užrašė vienoje iš savo epigramų, padovanojo jis nemarumą Partenijui¹⁹ ir Licinianui, tuo tarpu kai atmintis ištrynė kitus jo bendraamžius, nes poetas jų nebuvo paminėjęs. Ir kaip tik šio milžiniško Šlovės Okeano viduryje yra garsioji Nemirtingumo sala, palaimingoji herojų prieglauda, svetingoji šlovingų vyrų buveinė.

– Bet pasakyk, kokių būdu ligi jos prisikasti?

– Tuoj pasakysiu. Ereliai perskrenda, gulbės perplaukia, feniksas

¹⁷ Heliadės – Saulės dukros; žuvus jų broliui Faetontui taip jį apraudojo, kad dievai jas pavertė tuopomis, o jų ašaras – gintarais.

¹⁸ Neronai – giminės vardą „Neronas“ turėjo imperatorius Tiberijus ir Klaudijus Neronas Germanikas, žinomas kaip Neronas.

¹⁹ Partenijus – imperatoriaus Domiciano miego kambario prižiūrėtojas, Marcialio draugas. Licinianas, Partenijus ir Marcialis buvo kilę iš Ispanijos.

pasiekia vienu sparnų pakėlimu, o visi kiti privalo irkluoti ir apsipilti prakaitu, kaip kad ir mes su jumis.

Čia jis staigiai išsinuomojo valtelę, pagamintą iš negendančio kedro, išpaišytą taikliais posakiais, nuspalvintą auksu ir gyvsidabrio sulfidu, išpuoštą emblemomis ir devizais, paimtais iš Džovijo, Saavedros, Alčiaty ir Solorsano²⁰. Valtelės korpusas, jos šeimininko žodžiais, buvo iš lentų, kažkada pasitarnavusių daugelio garsių arba sėkmingų knygų viršeliais. Paausinti irklai buvo panašūs į plunksnas, burės – į Senojo Timanto²¹ ir šiuolaikinio Velaskeso drobes. Taigi ir nuplaukė jie per šitą jaudinančio sąmojo jūrą, per vaiskius švaraus stiliaus vandenis, per saldaus landumo ambroziją, per kvapnųjį moralinių taisyklių balzamą. Girdėjosi nuostabios gulbių melodijos, mat Parnaso gulbės visada gieda. Valties takelažuose nerūpestingai suko lizdus istorijos Alkionės²², o aplinkui valtelę žaidė grožinės literatūros delfinai. Toldami nuo žemės ir artėdami tik prie laimingųjų žvaigždžių, plaukė mūsų keliauninkai padedami pakeleivingo vėjo, nes vis stiprėjo pagyrų pliūpsniai. O kad iškyla visais požiūriais būtų maloni, Nemirtingasis juos linksmino sąmojingu ir mokytu pokalbiu – nėra nieko patrauklesnio ir naudingesnio, kaip valandėlė, praleista kultūringai bendraujant nedideliame draugų būrelyje. Klausia gėrisi švelnia muzika, rega – puikių daiktų vaizdu, uoslė – gėlių aromatais, skonis – skanumynais, o protas –

²⁰ Saavedre, Solorsanas ir kiti čia minimi autoriai knygų, skirtų politikai.

²¹ Timantas – IV a. pr. Kristų graikų dailininkas, garsiojo paveikslo „Ifigenijos paaukojimas“ autorius.

²² Alkionė – Alkionė buvo Ajolo dukra, Keikso žmona. Sužinojusi apie vyro žūtį jūroje, metėsi nuo uolos į jūrą.

mokytu ir protingu pokalbiu trijų – keturių išsilavinusių draugų rate, bet ne didesniame būryje, nes kitaip bus tik triukšmas ir šūkavimai. Tikrai, malonus pokalbis – tai protui puota, sielai maistas, širdžiai smagumas, pelnas – pažinimui, gyvybė draugystei ir geriausias užsiėmimas žmogui.

– Žinokite, – kalbėjo Nemirtingasis, – mano malonieji kandidatai į Šlovę, Nemirtingumo ieškotojai, kad kartą žmogus ne, sakytum, kad panorą konkuruoti, bet paprasčiausiai ėmė pavydėti vienam iš paukščių, o kokiam – ne taip bus jums paprasta atspėti.

– Galbūt ereliui, jo žvitrumui, galiai ir skrydžiui?

– Aišku, kad ne! Juk erelis, prarasdamas savo didybę, iš saulėtų aukštumų metasi ant šliaužiančio roplio.

– Tada gal povui, jo akučių skvarbumui, nekaltant jau apie dabitiską aprangą?

– Taip pat ne! Povo kojos negražios.

– Ar tik ne gulbinui, jo baltumui ir jo balso gražiam skambesiui?

– Nė kiek! Jis labai kvailas, visą gyvenimą tyli.

– Gervei, dėl jos išdidaus grožio?

– Visai ne, gervė nors ir didinga, bet garbėtroška.

– A, suprantama, vieninteliame visame kame feniksui!

– Tikrai ne. Mąža to, kad feniksas iš viso kelia abejonių, jis negali būti laimingas, nes yra vienišas: jeigu tai patelė, ji neturi patino, jeigu patinas – nėra patelės.

– Na, matyt, labai jau svarbus paukštis. Betgi koks? Jau visus apsvarstėme ir neliko kam pavydėti.

– Ne, liko.

– Tiesiog protu nesuvokiame.

– Pasakysiu – nepatikėsite. Viso labo tik varnui!

– Varnui? – nustebėjęs Andrenijus, – koks blogas žmogaus skonis!

– Visai ne, skonis puikus, nuostabus.

– Bet kuo gi varnas to nusipelnė? Juodas, negražus, balsas girgžda, mėsa neskani – niekam jis netinkamas! Kas jame gero?

– Turi, turi jis vieną savybę, kuri viską persveria.

– Kokią tad, štai mįslė!

– O kaip tu galvoji, ar tai menkniekis gyventi tris šimtus metų, ir dar, ir dar?

– Tikrai, čia tai jau kai kas.

– Kai kas? Labai daug ir tikrai esminga.

– Matyt, ši savybė būdinga varnui todėl, kad jis grėsmingas, – o visa, kas bloga yra ilgaamžiška, bėdos tęsiasi ilgus metus, visa, kas neša blogį – amžina.

– Kaip ten bebūtų, varnas pasiekė to, ko neduota nei ereliui, nei gulbinui. „Argi galima, – kalbėjo žmogus, – kad toks bjaurus paukštis gyventų amžius, o herojus, mokyčiausias vyras, didžiausias narsuolis, gražiausia moteris, nepalyginamas su niekuo kuklumo pavyzdys negyventų ir šimto metų, ar net amžiaus trečdalis? Kad žmogaus gyvenimas būtų toks kupinas nelaimių ir toks neturtingas dienų skaičiaus?“ Nesugebėjo žmogus sutramdyti savo nepasitenkinimo, paslėpti jo geruoju ir protingai, bet tuojau pat pačiu šlykščiausiu būdu jį išsakė su skundu, nuvykęs pas Vyriausiąją Meistrą. Tasai, išklausęs blogai pagrįstus jo nepasitenkinimo argumentus ir ilgą nuoskaudų ratą, atsakė taip: „Bet kas gi pasakė, jog aš tau nedovanojau gyvenimo ilgesnio, nei kad varno, ąžuolo arba palmės gyvenimas? Laikas tau suvokti savo laimę ir suprasti savo pranašumus! Žinok, kad tavo valioje yra gyventi amžinai.“

Pasistenk įsigyti šlovę ryžtingai dirbdamas, stengdamasis pasižymėti karo reikaluose, literatūroje arba valdyme, o svarbiausia, siek aukštumų geruose darbuose, būk herojiškas – ir būsi amžinas, gyvenk dėl šlovės – ir būsi nemirtingas. Nevertink – o, ne! – materialaus gyvenimo, kur tave pralenkia gyvuliai, bet vertink kitą, garbės ir šlovės dovanojamą gyvenimą. Ir įsidėmėk tokią tiesą – didūs žmonės nemiršta“. <...>

Piligrimas priėjo prie Nemirtingumo vartų ir paprašė įleisti jį ir du jo draugus. Sargas Nuopelnas pareikalavo Drąsos tikrinto ir Garso patvirtinto rašto. Paėmęs raštą ėmė įdėmiai jį skaityti – čia jo antakiai suapvalėjo, veide atsirado nuostaba. O kaipgi! Šitame rašte jis pamatė Filosofijos parašą didžiajame Visatos teatre, Proto ir jo šviesos – plėšrūnų tarpeklyje, Budrumo – prie įėjimo į pasaulį, Savęs pažinimo – moralinėje žmogaus anatomijoje, Atsparumo – plėšikų krašte, Atsargumo – prie Apgaulių fontano, Akylumo – sostinės prarajuje, Karčiōs pamokōs – Falsirenos namuose, Išvalgumo – pasaulinėje mugėje, Išminties – bendrame visų kalėjime, Žinojimo – apmąstymų bibliotekoje, Išskirtinumo – miniōs aikštėje, Sėkmės – Fortūnos laiptinėje, Atvirumo – Hipokrindos būstinėje, Drąsos – jos ginklų palatoje, Dorybės – jos stebuklinguose rūmuose, Garso – tarp stiklinių stogų, Valdingumo – valdžios soste, Sprendimo – Narve visiems, Pagarbos – tarp Senatvės vargų ir garbės ženklų, Saikingumo – ydų baloje, Numatymo – dešifruotame pasaulyje, Saugojimosi – rūmuose be durų, Žinojimo – ant sosto, Susitaikymo – Dukters be gimdytojų namuose, Padorumo – oloje Niekas, įsigytos Palaimos, Pastovumo – Laiko, Gyvenimo ir Mirties rate, Šlovės – Nemirtingumo saloje. Visa tai pamatęs, atvėrė prieš juos triumfo vartus į Amžinybės buveinę.

Legendos ir filosofinės alegorijos iš Baltasaro Graciano romano „Kritikonas“ apie žmogaus kelią nuo jaunystės iki mirties žmonių visuomenėje.

Baltasaras Gracianas

Fortūna ant medžio.

Legendos ir filosofinės alegorijos iš romano „Kritikonas“

Sudarytoja ir vertėja Aleksandra Teresė Veličkienė

Atsakingoji redaktorė Sonata Jonušaitė

Kalbos redaktorė Monika Každanaitė

Dailininkė Ona Liugailienė

Spaudai parengta 2019 02 06

Išleido VšĮ „Versmės“ leidykla, www.versme.lt

Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius

Spausdino Standartų spaustuvė, www.standart.lt

S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, 02189 Vilnius

Tiražas 500 egz.